

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Hjälte eller antihjälte?

En analys av maskuliniteter i Euripides dramer

Göteborgs universitet

Institutionen för historiska studier

Antikens kultur och samhällsliv

Masteruppsats, 30 hp

VT 2020

Eva Persson

Handledare: Birgitta Sjöberg

ABSTRACT

Syftet med uppsatsen är att undersöka maskuliniteter hos hjältarna i tre av Euripides dramer, *Ifigenia i Aulis*, *Trojanskorna* och *Hekabe*. De frågeställningar som behandlas är om hjältarna kan anses representera en hegemonisk maskulinitet, hur hjältarnas maskulinitet samverkar med andra maskuliniteter och med femininiteter och vad som kan utläsas om Euripides syn på hjältarna och på krig. De hjältar som undersöks är de grekiska hjältarna Agamemnon, Menelaos, Odysseus och Akilles och de trojanska hjältarna Priamos, Hektor och Paris.

Undersökningen görs med tillämpning av Raewyn Connells maskulinitetsteori och teorin om intersektionalitet. Metoden för undersökningen är närläsning av ovannämnda tre dramer samt studium av modern litteratur.

Slutsatsen är att Odysseus är den ende grekiske hjälten som äger en hegemonisk maskulinitet, medan Agamemnon gör det i förhållande till sitt *oikos* men inte som krigsherre, Menelaos som krigare men inte gentemot sitt *oikos* och Akilles inte alls. Trojanerna Priamos och Hektor äger en hegemonisk maskulinitet men inte Paris. Euripides syn på de grekiska hjältarna och på krig går inte att fastställa.

Nyckelord: Euripides tragedier, trojanska kriget, hegemonisk maskulinitet, hjältar/antihjältar, Connells maskulinitetsteori

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	INLEDNING	5
1.1	Syfte och frågeställningar	5
1.2	Teori	5
1.2.1	Connells maskulinitetsteori	5
1.2.2	Intersektionalitet	9
1.2.3	Teoritillämpning i uppsatsen	10
1.3	Metod	12
1.4	Forskningshistoria	12
1.5	Källor och källkritik	14
2.	DET KLASSISKA ATHEN	15
2.1	Historiskt läge	15
2.2	Könsroller	16
3.	DRAMERNA	21
3.1	Euripides	21
3.2	Urval av dramer	24
3.3	Bakomliggande myt	24
3.4	<i>Ifigenia i Aulis</i>	26
3.4.1	Uruppförande och översättning	26
3.4.2	Handling	26
3.5	<i>Trojanskorna</i>	27
3.5.1	Uruppförande och översättning	27
3.5.2	Handling	28
3.6	<i>Hekabe</i>	29
3.6.1	Uruppförande och översättning	29
3.6.2	Handling	29
4.	ANALYS	31
4.1	Män på den grekiska sidan	31
4.1.1	Agamemnon	31
4.1.2	Menelaos	39
4.1.3	Odyseus	40
4.1.4	Akilles	43
4.1.5	Den gamle trotjänaren i <i>Ifigenia i Aulis</i>	45

4.1.6	Talthybios	64
4.2	Män på den trojanska sidan	48
4.2.1	Priamos	48
4.2.2	Hektor	49
4.2.3	Paris	50
4.3	Grekiska kvinnor	50
4.3.1	Klytaimestra	50
4.3.2	Helena	52
4.3.3	Ifigenia	54
4.4	Trojanska kvinnor	57
4.4.1	Andromache	58
4.4.2	Kören av trojanskor	60
4.4.3	Hekabe	62
4.4.4	Polyxena	66
4.4.5	Kassandra	68
5.	DISKUSSION	70
5.1	Hegemoniska maskuliniteter	70
5.2	Hegemoniska maskuliniteters samverkan med andra maskuliniteter och med femininiteter	74
5.2.1	Underordnade maskuliniteter	74
5.2.2	Femininiteter	75
5.3	Hjältar eller antihjältar?	78
5.4	Euripides och det peloponnesiska kriget	80
6.	SLUTSATSER	83
6.1	Är hjältarna representanter för en hegemonisk maskulinitet?	83
6.2	Samverkan mellan hjältarnas maskuliniteter och andra maskuliniteter och femininiteter	84
6.3	Euripides syn på hjältarna	84
6.4	Euripides syn på krig	85
7.	SAMMANFATTNING	86
	BIBLIOGRAFI	88

1. INLEDNING

I Homeros *Iliaden* är de gamla grekiska hjältarna verkligen hjältar. Euripides beskriver samma hjältar i dramer som utspelar sig i anslutning till det trojanska kriget, men hans hjältar är dock inte lika heroiska som de homeriska. De utmålas med alla sina fel och brister och framställs närmast som antihjältar. Detta väcker frågor om hur Euripides såg på de gamla hjältarna och varför han degraderar dem till vanliga män.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att genom en analys av Euripides tre krigstragedier *Ifigenia i Aulis*, *Trojanskorna* och *Hekabe* undersöka de maskuliniteter som hjältarna i dramerna ifråga uppvisar. De frågeställningar jag behandlar är:

- Kan hjältarna anses representera en hegemonisk maskulinitet?
- Hur samverkar hjältarnas maskuliniteter med andra maskuliniteter och med femininiteter?
- Vad kan utläsas i dramerna om Euripides syn på hjältarna?
- Vad kan utläsas om Euripides syn på krig?

1.2 Teori

1.2.1 Connells maskulinitetsteori

Raewyn Connell formulerade sin maskulinitetsteori i *Gender and power* från 1987 och *Masculinities* från 1995. Teorin har senare vidareutvecklats av Connell och Messerschmidt 2005 i 'Hegemonic masculinity: Rethinking the concept'.¹ Messerschmidt gav 2018 ut *Hegemonic masculinity*. Där sammanfattade han teorin såsom den framställdes av Connell 1987 och 1995 och redogjorde för mottagandet och kritiken av den. Vidare omformulerade han teorin och fördjupade den. Connell har inte medverkat i *Hegemonic masculinity* och det framgår inte om hon står bakom de förändringar som görs i teorin, men eftersom Messerschmidt har dedikerat boken till henne utgår jag ifrån att så är fallet.

¹ Connell & Messerschmidt 2005.

Efter 1960- och 70-talens feministiska våg var Connell, enligt Messerschmidt, en av de första att fokusera på genusrelationer istället för det som tidigare varit i fokus, nämligen patriarkat.² Efter det att hennes bok *Gender and power* kommit ut 1987, blev ett avsnitt i boken, 'Hegemonic masculinity and emphasized femininity', den mest citerade källan avseende hegemonisk maskulinitet.³

Teorin utgår ifrån att maskulinitet endast existerar om det också finns en motsats i form av en femininitet.⁴ Vidare utgår teorin ifrån att relationen mellan maskulinitet och femininitet baseras på att män på ett generellt plan är överordnade kvinnor. Denna struktur utgör även basen för relationerna män emellan, vilka definierar den hegemoniska formen för maskulinitet i ett samhälle i stort.⁵ Med termen "hegemoni" avses socialt övertag som uppnåtts genom ett samspel av sociala krafter, vilka sträcker sig bortom den råa styrkan till organisationen av privatliv och kulturella processer. Även om hegemonin inte baseras på rå styrka, så är den inte oförenlig med våld.⁶ Den hegemoniska maskuliniteten skall förstås som ett mönster av faktiska beteenden, inte bara rollförväntningar eller identiteter. Beteendena utmejslas i den sociala samvaron och kan vara olika beroende på genusförhållandena i en viss social kontext, vilket gör att den hegemoniska maskuliniteten inte utgörs av en fast karaktärstyp, som är densamma över tid och rum.⁷ Det existerar således inte endast en enda hegemonisk maskulinitet utan flera och en mångfald av olika maskuliniteter med en hierarki dem emellan.⁸ För att en maskulinitet skall vara en hegemonisk maskulinitet, skall den dels legitimera ojämlika relationer mellan män och kvinnor eller mellan olika maskuliniteter och dels konstrueras i relation till olika underordnade maskuliniteter eller i relation till femininiteter.⁹ Vissa maskuliniteter är mer förknippade med auktoritet och social makt än andra. Den hegemoniska maskuliniteten uppnås inte genom våld utan genom kultur, institutioner och övertygelse.

Connell menar att det finns fyra olika icke-hegemoniska maskuliniteter. *Complicit masculinity* är en maskulinitet som inte är en hegemonisk maskulinitet, men som ändå drar nytta av ojämlika genusförhållanden och därmed bidrar till att vidmakthålla den hegemoniska

² Messerschmidt 2018, 22.

³ Messerschmidt 2018, 26.

⁴ Connell 1995, 68.

⁵ Connell & Messerschmidt 2005, 832, 838.

⁶ Connell 1987, 184.

⁷ Connell & Messerschmidt 2005, 832, 838.

⁸ Connell & Messerschmidt 2005, 845-848.

⁹ Connell 1987, 183; Messerschmidt 2018, 28.

maskuliniteten. *Subordinate masculinity* är en avvikande maskulinitet, exempelvis femininiserade män. *Marginalized masculinity* är en maskulinitet som är diskriminerad på annan grund än genusförhållande, exempelvis på grund av klass, ras, etnicitet och ålder. Slutligen är *protest masculinity* en maskulinitet som formas som en reaktion mot sociala ställningar som medför avsaknad av ekonomisk och politisk makt.¹⁰

Enligt Messerschmidt riktades kritik under 90- och 00-talen mot Connells teori i olika avseenden, framför allt att det fanns otydligheter i begreppet maskuliniteter och beträffande vem eller vilka som kunde anses omfatta begreppet hegemonisk maskulinitet.¹¹ Kritiken ledde till att Connell och Messerschmidt gjorde en översyn av teorin för att utröna vilka delar som skulle kvarstå, vilka som skulle utgå och vilka som skulle omformuleras.¹²

Vid översynen kom Connell och Messerschmidt fram till att det som skulle kvarstå som det fundamentala kännetecknet på hegemonisk maskulinitet var dels kombinationen av pluralitet av maskuliniteter och dels hierarkin mellan å ena sidan en hegemonisk maskulinitet och å andra sidan femininiteter eller icke-hegemoniska maskuliniteter. Detsamma skulle gälla kravet att den hegemoniska maskuliniteten skulle legitimera denna hierarki.¹³

Vidare skulle den hegemoniska maskuliniteten fortsatt särskiljas från en dominant maskulinitet. Detta är en punkt i teorin som kritiserats för att vara tvetydig. En dominant maskulinitet skiljer sig från en hegemonisk maskulinitet genom att den förra inte alltid legitimerar ojämlika genusförhållanden.¹⁴ Messerschmidt anger att det är av vikt att skilja mellan hegemoniska och dominanta maskuliniteter därför att det möjliggör en mer distinkt konceptualisering av hur hegemoniska maskuliniteter är både unika och komplexa bland den mångfald av maskuliniteter som existerar.¹⁵ Messerschmidt ger ett exempel från 1800- och 1900-talens Palestina, där unga heterosexuella judiska män, *Halutzim*, utförde kroppsarbete tillsammans med arabiska män, som de konkurrerade om arbete med. I hemmet hade *Halutzim* rollen av *bread-earners* medan hustrurna var upptagna med feminina sysslor i hemmet. På arbetsplatsen betraktades de arabiska arbetarna som mer maskulina än *Halutzim*, eftersom de ansågs modigare och hade bättre förmåga att uthärda smärta och påfrestningar, vilket medförde att *Halutzim* försökte efterlikna de arabiska männen. *Halutzim* hade alltså

¹⁰ Messerschmidt 2018, 29.

¹¹ Messerschmidt 2018, 34-46.

¹² Connell & Messerschmidt 2005.

¹³ Messerschmidt 2018, 47-48.

¹⁴ Messerschmidt 2018, 49.

¹⁵ Messerschmidt 2018, 79.

rollen som representanter för en hegemonisk maskulinitet i hemmet, medan det på arbetsplatsen var de arabiska männen som var dominanta.¹⁶ Varför Messerschmidt anger att de arabiska männen var dominanta på arbetsplatsen och inte representanter för en hegemonisk maskulinitet framgår inte. Det som däremot kan utläsas av exemplet är att en och samma man kan, i förhållande till en grupp, vara representant för en hegemonisk maskulinitet och, i förhållande till en annan grupp, vara underordnad.

Vad gäller femininiteter kom Connell och Messerschmidt fram till att teorin fortsatt skulle innehålla att det inte finns någon hegemonisk femininitet motsvarande den hegemoniska maskuliniteten. Däremot finns en differentiering av femininiteter, där den generella underordningen av kvinnor utgör basen för differentieringen.¹⁷ En viss typ av femininitet kännetecknas av anpassning till underordningen och inriktar sig på att tillgodose mäns intressen och behov. Denna femininitet kallas *emphasized femininity*. Denna femininitet kan ställas mot andra former av femininiteter som exempelvis femininiteter som gör motstånd mot underordningen eller inte anpassar sig till den.¹⁸ Connell och Messerschmidt poängterar samspelet mellan maskuliniteter och femininiteter. Maskuliniteter definieras socialt i motsats till någon form av femininitet och om fokus endast riktas mot mäns aktiviteter försvinner kvinnors roll i konstruktionen av maskuliniteter. Eftersom kvinnor är centrala i tillskapandet av maskuliniteter i egenskap av mödrar, skolkamrater, flickvänner, sexualpartners, fruar, arbetskamrater o.s.v. finns det ett historiskt samspel mellan maskuliniteter och femininiteter.¹⁹

Den hegemoniska maskuliniteten skall enligt artikeln från 2005 vidareutvecklas på så sätt att den skall analyseras utifrån tre olika nivåer, en lokal, en regional och en global. Den lokala konstrueras i samspelet inom familjer, i organisationer och i en omedelbar närhet i samhället. Den regionala konstrueras på nivån för en gemensam kultur eller nationalstatsnivå och den globala i transnationella arenor som världspolitik och globalt näringsliv och media.²⁰

I Connells ursprungliga teori angavs att den hegemoniska maskuliniteten är en idealbild, som inte behöver representeras av verkliga män, utan där förebilden kan bestå av fantasifigurer som exempelvis filmkaraktärer spelade av Humphrey Bogart, John Wayne eller Sylvester Stallone.²¹ I ett samhälle kan hyllade förebilder avseende beundrat maskulint

¹⁶ Messerschmidt 2018, 77.

¹⁷ Connell & Messerschmidt 2005, 848.

¹⁸ Connell 1987, 183; Connell & Messerschmidt 2005, 848.

¹⁹ Connell & Messerschmidt 2005, 845-848.

²⁰ Messerschmidt 2018, 52-53.

²¹ Connell 1987, 183-185; Connell 1995, 76-80.

beteenden cirkulera, vilka inte motsvaras av verkliga män; ändå uttrycker dessa förebilder ideal, fantasier och önsningar.²² Den hegemoniska maskuliniteten angavs således i den ursprungliga teorin vara det mest ärbara sättet att vara man på, vilket endast en liten andel män kunde leva upp till. I den genomgång och fördjupning av teorin som Messerschmidt gör 2018, anger han istället att forskning visar att hegemoniska maskuliniteter är mycket mer vanligt förekommande än vad man tidigare trott; de är allestädes närvarande och påträffas ofta. Hegemonisk maskulinitet är dock ofta osynlig och verkar i det fördolda samtidigt som den har ett överväldigande, legitimerande inflytande. Han menar att hegemoniska maskuliniteter är så uppenbara att folk inte ser dem för att de finns överallt och ingenstans och att denna sociala omständighet innebär *bona fide* hegemoni.²³ Messerschmidt ger också exempel på hegemoniska maskuliniteter, av vilka framgår att en hegemonisk maskulinitet inte med nödvändighet kopplas till ett moraliskt hedervärt beteende. Ett sådant exempel ger han på en lokal nivå av hegemonisk maskulinitet från en skola, där populära pojkar hade för vana att verbalt eller fysiskt trakassera andra grupper av pojkar, som antog ett vad som i sammanhanget betraktades som feminint beteende genom att inte besvara trakasserierna på det sätt som den maskulina kulturen på skolan dikterade, d.v.s. genom att slåss tillbaka.²⁴ Makt är en viktig komponent i en hegemonisk maskulinitet. Den strukturerar den sociala interaktionen mellan män och kvinnor, mellan män och män och mellan kvinnor och kvinnor. Makt är dock inte absolut och kan förskjutas från tid till annan.²⁵

1.2.2 Intersektionalitet

Under 1900-talet utvecklades olika sociologiska teorier om kön, etnicitet, klass m.m. med avseende på diskriminering av olika grupper. Dessa teorier har i allmänhet undersökt de olika faktorerna, var och en för sig. Ett exempel är genusteorier, som från början undersökte förhållandet mellan män och kvinnor, men som senare kommit att omfatta även andra grupper. Ett annat exempel är teorier om förhållandet mellan färgade och vita. Då dessa teorier tenderar att beakta endast en faktor i taget, får inte diskriminering, som beror på multipla faktorer, relevant uppmärksamhet. Den diskriminering, som en färgad kvinna kan

²² Connell & Messerschmidt 2005, 838.

²³ Messerschmidt 2018, 74.

²⁴ Messerschmidt 2018, 76.

²⁵ Messerschmidt 2018, 120.

utsättas för, beaktas inte till fullo om den endast bedöms antingen med hjälp av genusteorier eller med antirasistteorier. Ur detta förhållande har teorin om intersektionalitet vuxit fram.

Intersektionalitet började användas som modell på 60- och 70-talen i samband med studier på färgade kvinnor, men begreppet myntades senare av Kimberlé Crenshaw.²⁶ Hon introducerade begreppet 1989 i samband med en undersökning av marginaliseringen av färgade kvinnor inom teorier avseende feminism och antiracism.²⁷ Crenshaw menar att våld som kvinnor utsätts för ofta emanerar från andra dimensioner av kvinnornas identitet än kön, såsom etnicitet och klass. Traditionell identitetspolitik bortser emellertid ofta från undergrupper, trots att multipla identiteter borde beaktas.²⁸ Intersektionalitet har fått ett genomslag inom vitt skilda områden, men trots detta har begreppet inte definierats. Intersektionalitet har den fördelen att fokus sätts på hur faktorer som genus, etnicitet, sexualitet och ålder m.m. påverkar varandra. Teorin skall ses som ett analytiskt verktyg för att förstå hur olika faktorer samverkar.²⁹

Gill Valentine knyter an till Crenshaws teori om intersektionalitet och menar att intersektionella identiteter skapas och upprätthålls genom dominerande grupper inom olika rumsligheter såsom hem, skola, arbete och andra mötesplatser. Hon pekar på behovet av ytterligare forskning inom socialgeografi avseende rumsligheters betydelse när det gäller frågan om hur identiteter tillskapas.³⁰

Även Peter Hopkins pekar på betydelsen av att intersektionalitet beaktas inom området för socialgeografi och då särskilt frågor om social kontext och relationer kopplat till hur politik påverkar hur rum för vardagliga aktiviteter konstrueras och arrangeras. Han noterar att rumslighet påverkas av ras, klass, genus och sexualitet men också vanor och stil.³¹

1.2.3 Teoritillämpning i uppsatsen

Jag använder mig av Connells maskulinitetsteori och teorin om intersektionalitet för att undersöka förekomsten i tragedierna av hegemoniska maskuliniteter och hur de samspelar med andra maskuliniteter och femininiteter. Eftersom maskuliniteter alltid konstrueras i

²⁶ Sjöberg 2012, 48.

²⁷ Carbado et al 2013, 303.

²⁸ Crenshaw 1991, 1242, 1245.

²⁹ Sjöberg 2012, 48-50.

³⁰ Valentine 2007, 12, 18-19.

³¹ Hopkins 2017, 6, 8.

relation till femininiteter, undersöker jag femininiteter likaväl som maskuliniteter i dramerna, då femininiteter belyser konstruktionen av maskuliniteter. När det gäller Connells teori i den av Messerschmidt uppdaterade versionen är det ett antal faktorer som jag inte använder mig av. Den första är att jag inte kommer att analysera om en maskulinitet är hegemonisk eller dominant utan utgå ifrån att den är hegemonisk. Detta beror på svårigheten att, på det material jag har att tillgå i form av dramerna, avgöra om en viss maskulinitet legitimerar ett ojämnt genusförhållande eller ej. Det andra är att jag inte kommer att penetrera huruvida en underordnad maskulinitet är av karaktären *complicit*, underordnad, marginaliserad eller protesterande, eftersom jag anser att det för det begränsade antalet underordnade maskuliniteter, som jag analyserar, i sammanhanget inte tillför något. Det tredje är att jag inte kommer att analysera maskuliniteter på nivån global, eftersom denna nivå är avpassad efter dagens situation med omfattande transnationell kommunikation, som inte lämpar sig för material från antiken.

Jag kommer att analysera hur hegemoniska maskuliniteter, femininiteter och underordnade maskuliniteter påverkas av yttre faktorer som klass, ålder, kön, fri/slav och etnicitet och av personliga egenskaper som de moraliska kvaliteter, som Platon anger som de grekiska dygderna, mod (*andreia*), besinning (*sophrosune*), rättfärdighet (*dikaiousune*) och vishet (*sophia*).³² Jag utgår därvid ifrån att följande yttre faktorer på ett generellt plan kan medföra ledande social ställning: hög klass, hög ålder, egna barn, man och inte kvinna, fri och inte slav och grek och inte barbar.

Berg refererar till att det kan vara problematiskt att använda moderna teorier på det antika samhället och att det finns filologiska och antikhistoriska forskare som uppmanar till stor restriktivitet när det gäller sådant användande. Berg anser dock att moderna teorier, som exempelvis Connells teori om hegemonisk maskulinitet och teorin om intersektionalitet, vilka han själv använder sig av, är en hjälp när det gäller att fokusera på aktuella frågeställningar.³³ Även Hagelin är av uppfattningen att moderna teorier som Connells maskulinitetsteori är ett hjälpmedel att dekonstruera antika beskrivningar av män och hon är kritisk till att maskulinitetsteorier är mycket sparsamt nyttjade inom antikforskningen.³⁴ Jag instämmer med Berg och Hagelin vad avser användandet av moderna teorier. Teorier som Connells maskulinitetsteori är enligt min mening av värde för att analysera en undersökning som den

³² Pl. *Resp.*, 4.427e 10-11. Platon verkade något efter Euripides, men jag utgår ifrån att de grekiska dygderna i stort var desamma under Euripides tid, eftersom moraliska värderingar normalt endast ändras långsamt.

³³ Berg 2010, 19-20.

³⁴ Hagelin 2015, 78-79.

som är föremål för denna uppsats. Utan ett modernt teoretiskt ramverk finns det risk att en undersökning av detta slag endast resulterar i en beskrivning utan vederbörlig analys.

1.3 Metod

Den metod jag tillämpar för denna uppsats är närläsning av Euripides tre dramer *Ifigenia i Aulis*, *Trojanskorna* och *Hekabe*, varvid jag vid närläsningen använt den metod som rekommenderas av Harvard College Writing Center,³⁵ och studium av modern litteratur. Vid närläsningen har jag analyserat huruvida hjältarna i dramerna kan anses representera en hegemonisk maskulinitet, vilken hierarki som råder mellan hjältarna och hur hjältarnas maskuliniteter samverkar med andra maskuliniteter och med femininiteter. Jag har också analyserat om något kan utläsas av dramerna avseende Euripides syn på hjältarna och kriget. Analysen har formen av en kvalitativ undersökning och sker med ett socialhistoriskt perspektiv.

För undersökningen har jag använt svenska översättningar av dramerna. Ett av dramerna, *Hekabe*, saknar versradsnumrering i den svenska översättningen. Jag har därför också använt en engelsk översättning införd i *Perseus collection* för versradsnumreringens skull. I fotnoterna anger jag för *Hekabe* sidnummer från den svenska översättningen följt av versradsnumrering inom parentes från den engelska översättningen.

1.4 Forskningshistoria

Den grekiska tragedin har varit föremål för omfattande forskning sedan mycket lång tid tillbaka. Detta har gällt tragedin på ett övergripande plan, de olika tragödena och de enskilda tragedierna. Därutöver har särskilda frågeställningar avseende en eller flera tragedier varit föremål för analys. Vissa forskare, särskilt de av äldre årgångar, har haft sin bas i filologin, medan andras utgångspunkt är den historiska disciplinen.

Vissa författare är av äldre årgång men refereras fortfarande i nyare litteratur. Dit hör Norwood med *Greek tragedy* från 1920 och Kitto med *Greek tragedy, a literary study* från 1939, som båda behandlar den grekiska tragedin i stort. Dit hör också Grube med *The drama of Euripides* från 1941, Murray med *Euripides and his age* från 1946 och Conacher med *Euripidean drama, myth, theme and structure* från 1967, som alla tre undersökt Euripides.

³⁵ Kain 1998, www.writingcenter.fas.harvard.edu/pages/how-do-close-reading.

Wasserman har 1949 behandlat *Ifigenia i Aulis* och Kirkwood *Hekabe* 1947. En äldre författare som är av särskilt intresse för denna uppsats är Blaiklock, som 1952 behandlat maskuliniteter hos Euripides i *The male characters of Euripides, a study of realism*. Bland nyare litteratur om den grekiska tragedin generellt finns Easterling och Knox, *Cambridge history of Classical literature I*, från 1985, Goldhill, *Reading Greek tragedy*, från 1986 och Hall, *Greek tragedy, suffering under the sun*, från 2010.

Ifigenia i Aulis har analyserats av en rad författare och jag vill här nämna Foley med *Ritual irony, poetry and sacrifice in Euripides* och 'Marriage and sacrifice in Euripides' *Iphigeneia in Aulis*³⁶ samt Siegel med 'Self-delusion and the volte-face of Iphigeneia in Euripides' *Iphigeneia at Aulis*³⁷ och 'Agamemnon in Euripides' *Iphigeneia at Aulis*'.³⁸ Trojanskorna har undersökts av Scodel i 'The captive's dilemma: Sexual acquiescence in Euripides' *Hecuba and Troades*',³⁹ och Dyson et al i 'The funeral of Astyanax in Euripides' *Troades*'.⁴⁰ *Hekabe* har studerats av Segal i 'Violence and the other: Greek, female, and barbarian in Euripides' *Hecuba*'⁴¹ och i *Euripides and the poetics of sorrow, art gender, and commemorations in Alcestitis, Hippolytos and Hecuba*. Mossman har behandlat dramat i *Wild justice, a study of Euripides' Hecuba*.

Frågeställningar i dramer som är intressanta för denna uppsats har undersökts av en rad författare. Zeitlin har skrivit om ombytta roller i *Playing the other: gender and society in Classical Greek literature*, vilket även Burnett gjort i *Catastrophy survived, Euripides' plays of mixed reversal*, där hon också behandlar offer. Offer har också undersökts av Wilkins i 'The state and the individual: Euripides' plays of voluntary self-sacrifice'.⁴² Lefkowitz har i *Euripides and the gods* behandlat Euripides och religion. Mendelsohn har studerat genusfrågor i monografien *Gender and the city in Euripides' political plays*. Hämnad har analyserats av Mossman i ovan refererat verk och av Burnett i *Revenge in Attic and later tragedy*. Hall har givit ut en monografi om "skapandet" av barbaren, *Inventing the barbarian*.

De frågeställningar som är av särskild betydelse för denna uppsats är sådana som rör Euripides behandling av de gamla mytiska hjältarna. Några av ovannämnda författare har

³⁶ *Arethusa* 15:1, 1982.

³⁷ *Hermes* 108, 1980.

³⁸ *Hermes* 109, 1981.

³⁹ *Harv. Stud.* 98, 1998.

⁴⁰ *JHS* 120, 2000.

⁴¹ *TAPA* 120, 1990.

⁴² I *Euripides, women and sexuality* (ed. A. Powell), 1990.

studerat denna fråga, däribland Grube, Blaiklock, Lefkowitz och Hall, dock inte med utgångspunkt i någon maskulinitetsteori. Det har heller ingen annan författare gjort avseende den grekiska tragedin, vilket är i linje med Hagelins ovan angivna konstaterande att maskulinitetsteorier är mycket sparsamt använda inom antikforskningen.⁴³ Ett par författare, som dock gjort undersökningar baserade på antika litterära källor med tillämpning av en maskulinitetsteori, är Berg och Hagelin. Berg har i *Constructing Athenian masculinities. Masculinities in Theophrastus' characters and Menander's comedies* inom det grekiska området använt Connells maskulinitetsteori för att undersöka maskuliniteter i den nya komedin. Hagelin har i 'Roman freedmen and virtus. Constructing masculinities in the public sphere'⁴⁴ använt sig av samma teori baserat på textkällor inom det romerska området avseende frigivna slavars maskulinitet.

1.5 Källor och källkritik

De källor jag använt för denna uppsats är Euripides tre dramer *Ifigenia i Aulis*, *Trojanskorna* och *Hekabe*. *Hekabe* är det äldsta dramat och dateras till 426 f.Kr. med reservation för viss osäkerhet om årtalet. *Trojanskorna* uppfördes cirka tio år senare och *Ifigenia i Aulis* 405 f.Kr. Det sistnämnda dramat uppfördes posthumt, då Euripides dog redan 406 f.Kr. Detta har medfört att det råder osäkerhet om i vilket skick dramat befann sig, när Euripides dog och det har spekulerats i att delar av dramat är skrivet av någon annan författare, exempelvis Euripides son eller brorson Euripides den yngre.

De grekiska tragedierna var alla skrivna av män, vilket ju också är fallet med de dramer jag behandlar i denna uppsats. De var också skriva att framföras för en publik som antingen helt eller åtminstone till största delen bestod av män. Det var heller inte upp till vem som helst att skriva tragedier till Dionysosfestivalen, utan det politiska systemet utsåg tragödem. Dessa faktorer måste ha haft inverkan på vilka ämnen som behandlades, hur de behandlades samt karaktärernas beteende och utmålade personligheter. Vidare uppfördes tragedierna i Athen och var skrivna för en athensk publik, vilket också måste ha haft inverkan på ämnesval och utformning av karaktärer. De dramer jag behandlar skrevs alla medan det peloponnesiska kriget pågick, vilket på samma sätt kan ha inverkat på innehållet.

⁴³ Hagelin 2015, 79.

⁴⁴ *Family lives. Aspects of life and death in ancient families*, (Danish studies in Classical archaeology Acta Hyperborea 15) eds. Böggild Johannsen, K. & Hjarl Petersen, J. Köpenhamn 2019, 191-205.

2. DET KLASSISKA ATHEN

2.1 Historiskt läge

Grekerna hade under lång tid utkämpat krig mot perserna, varvid Sparta och Athen under kriget hade ingått ett försvarsförbund 481 f.Kr. Sedan grekerna vunnit över perserna vid slagen vid Plataia och Mykale 479 f.Kr. var spartanerna dock negativt inställda till att göra alltför stora militära insatser.⁴⁵ Försvarsförbundet kom ändå formellt att bestå. Med Spartas bristande intresse för krigsinsatser tog Athen istället initiativ till att bilda det delisk-attiska sjöförbundet för att föra kriget mot perserna vidare och garantera att Egeiska havet även fortsättningsvis skulle vara ett grekiskt innanhav. Sjöförbundet, vars medlemmar var stadsstater vid Egeiska havets kuster och övärld, var framgångsrikt när det gällde att hålla perserna borta. Samtidigt stärktes Athens maktposition, då förbundet över tid förvandlades från en intresseorganisation till ett maktblock, där självbestämmanderätten för de stater som ingick i förbundet gradvis förminskades. Förbundet hade en gemensam kassa som förvarades på Delos men 454 f.Kr. flyttades till Athen, vilket ytterligare stärkte Athens position. Alla krigshandlingar mellan sjöförbundet och perserna avstannade 449 f.Kr. vilket markerade den egentliga avslutningen på perserkrigen. Sjöförbundet upplöstes dock inte, utan Athens maktställning ökade och de tidigare medlemmarna i sjöförbundet benämndes av athenarna istället ”de stater Athen härskar över”.

Förhållandet mellan Athen och Sparta försämrades allt eftersom deras gemensamma insatser mot perserna låg längre och längre tillbaka i tiden. Spartas position försvagades i samband med en jordbävning 464 f.Kr. och ett därmed sammanhängande helotuppror. Athen kom till undsättning med soldater vid upproret, men detta tillbakavisades av Sparta. Athenarna sade då upp det gamla försvarsförbundet. Därefter betraktade Sparta och Athen varandra som fientligt sinnade stater. En fred på 30 år slöts dock mellan staterna 446 f.Kr, men kom inte att vara i mer än tio år. 431 f.Kr. utbröt det stora kriget mellan Sparta och Athen som med kortare avbrott skulle pågå till 404 f.Kr.

Den välbekante statsmannen Perikles gjorde sitt intåg i de högre politiska sfärerna under 450-talet f.Kr. Under perioden ifråga utsågs alla offentliga tjänstemän genom lottdragning

⁴⁵ Detta och följande stycken bygger på Montgomery 1978 och Sansone 2009². Den historiska källa som dessa använder sig av är Thuc.

utom positionen som general som ansågs erfordra erfarenhet och expertis. Perikles valdes till general första gången 443 f.Kr. och därefter varje år fram till sin död i pesten 429 f.Kr.

I kraft av sin maktposition krävde Athen att den lilla östaten Melos skulle ansluta sig till sjöförbundet, vilket dess medborgare avvisade. Athen menade att den starkare staten hade rätt att bestämma i frågan och athenska styrkor invaderade 416 f.Kr. den lilla ön. Hela den manliga befolkningen avrättades och kvinnor och barn såldes som slavar.

415 f.Kr. bestämde sig Athen för att försöka expandera sitt territorium genom att inkludera Sicilien. Denna expedition visade sig mer resurskrävande och svårmanövrerad än man förutsatt och slutade i ett katastrofalt nederlag, där en stor del av den athenska flottan gick förlorad. Spartanerna hade under tiden utvecklats allt mer till en flottmakt med hjälp av resurser från perserna. Den persiska strategin gick ut på att hjälpa Sparta till en seger över Athen men endast efter ett utdraget krig, som skulle försvaga även den segrande parten. Persernas direkta vinst bestod i att de grekiska staterna på Mindre Asiens västkust skulle räknas som persiska. Sjöförbundet kom därvid att omfatta allt färre stater, vilket successivt försvagade Athen genom minskade avgifter från dessa. Grekerna förlorade slutligen mot spartanerna i ett stort nederlag 405 f.Kr. vid Aigospotamoi vid den thrakiska kusten, varvid de förlorade sin flotta. Året därpå var athenarna tvungna att kapitulera och spartanerna insatte en ockupationsstyrelse bestående av 30 man med diktatoriska fullmakter, som senare kallades ”de trettio tyrannerna”. Den demokratiska styrelseformen återinsattes dock 403 f.Kr. men då hade Athen redan förlorat sitt inflytande i den grekiska världen.

2.2 Könroller

På 1970-talet väcktes ett intresse för kvinnans ställning i antiken och Sarah Pomeroy gav 1975 ut en av de första vetenskapliga böckerna i ämnet, *Goddesses, whores, wives, and slaves, women in antiquity*.⁴⁶ Forskningen om kvinnor i antiken kom därefter att expandera men även ändra inriktning från kvinnohistoria till genusforskning med mer fokus på teori och metod. Om denna omfattande forskning publicerade David Pritchard 2014 en sammanfattande artikel, som jag har använt i denna summariska genomgång av könrollerna vid tiden för de grekiska tragedierna.

⁴⁶ Pomeroy 1995², ix-x.

Det är viktigt att ha i åtanke att alla bevarade texter från tiden ifråga som behandlar kvinnor är producerade av män för män och att det inte finns några bevarade texter av kvinnliga författare från det demokratiska Athen.⁴⁷

Den athenska demokratin var en mansvärld, där rätten att närvara vid publika beslutsförendast tillkom vuxna män, vars fäder var athenska medborgare och vars mödrar var legitima döttrar till medborgare. Kvinnor registrerades inte som medborgare på det sätt som män gjorde. Kvinnor skulle inte bara hålla sig utanför politiken; de skulle också undvika att omnämnas publikt, vilket framgår av Perikles s.k. begravningstal, där han anger att kvinnors heder är störst om det talas så lite som möjligt om dem bland män antingen det gäller lovord eller klander. En kvinna blev aldrig oberoende, då hon före äktenskapet stod hon under faderns förmyndarskap och maken efter giftermålet blev hennes förmyndare.⁴⁸ Genom förmyndarskapet kontrollerades också kvinnans sexualitet, först av fadern och efter giftermålet av maken.

Unga pojkar fick gå i skolan, medan unga flickor i allmänhet vistades i hemmet för att lära sig hushållsgöromål. Vissa flickor i välbärgade familjer kan dock ha fått lära sig att läsa och skriva.⁴⁹ Flickor giftes vanligtvis bort i femtonårsåldern till en make som i allmänhet var i 30-årsåldern. Vid giftermålet överlämnades en hemgift, som förblev flickans egendom men som förvaltades av hennes man. Före själva giftermålet gjordes offer av både brudens och brudgummens familjer till Hera, Afrodite och Artemis. Till Artemis offrades flickans leksaker och andra barndomstillhörigheter. På morgonen på själva bröllopsdagen förrättades ett offer i brudens faders hus och på kvällen eskorterades hon från faderns hus till brudgummens. Efter giftermålet var hustrun ansvarig för mannens hushåll.⁵⁰

Lin Foxhall framhåller äktenskapets roll som en institution som var nödvändig för att överföra egendom och medborgarskap från en generation till en annan. En relation mellan en man och en kvinna var dock legitim endast då båda var fria. Efter 451-450 f.Kr. måste båda parter också vara födda inom athenska medborgarfamiljer för att barnen skulle bli athenska medborgare.⁵¹ Denna lagstiftning infördes av Perikles för att antalet medborgare i Athen hade ökat alltför mycket men lättades under någon period, då befolkningen hade minskat och

⁴⁷ Pritchard 2014, 174.

⁴⁸ Pritchard 2014, 176-178.

⁴⁹ Pritchard 2014, 178.

⁵⁰ Pritchard 2014, 179-183.

⁵¹ Foxhall 2013, 25.

antalet medborgare behövde öka.⁵² Den ideala åldern för äktenskaps ingående ansågs vara fjorton för kvinnor och trettio för män. Äktenskapen arrangerades av män på grundval av ekonomiska och politiska överväganden och en flicka var skyldig att gifta sig med den man som hennes *kyrios* utsett.⁵³ Det var av största vikt att *oikos* och dess överlevnad säkrades genom att hustrun födde legitima, manliga arvingar.⁵⁴

Det gick en skiljelinje mellan vilka aktiviteter som män utförde och vilka som kvinnor utförde samt var de utfördes, vilket var ett sätt att upprätthålla kvinnornas underordning gentemot männen. Detta stämmer med Hirdmans mening att ett isärhållande av män och kvinnor vad gäller sysselsättning, utseende, beteende och rumslighet medför en förstärkning av över- och underordning.⁵⁵ Kvinnors aktiviteter ägde rum inomhus eller i nära anslutning till hemmet. Männens aktiviteter däremot ägde i allmänhet rum utomhus såsom på marknaden eller på gymnasiet.⁵⁶ Den för kvinnor mest typiska sysselsättningen bestod i spinning och vävning.⁵⁷

Inomhus gick en skiljelinje mellan män och kvinnor vad avser rumslighet. Ardener har belyst betydelsen av rumslighet vad gäller konstruktionen av genus, eftersom rumsligheten sätter gränser för mobilitet och beteende.⁵⁸ Enligt Pomeroy fanns det i privata hus skilda avdelningar för män och kvinnor, där kvinnor vistades i de från gatan mer avlägsna utrymmena.⁵⁹ Foxhall instämmer i denna generalisering men menar att den är alltför enkel. Enligt Foxhall bör man betrakta inomhusytorna som flexibla med delar som var både publika, där män vistades, och privata, där kvinnorna fick vara. Både män och kvinnor fick använda de olika ytorna men för olika ändamål och vid olika tidpunkter. På så sätt kunde samma utrymmen användas utan att problematiska möten ägde rum, som kunde vara i strid med gängse konventioner om mäns och kvinnors beteende.⁶⁰ Även Ault menar att olika utrymmen kunde användas omväxlande av kvinnor och män för olika ändamål.⁶¹ Nevett pekar på att rumsindelningen i boningshus möjliggjorde separation av individer och aktiviteter inomhus,

⁵² Pomeroy 1995², 66.

⁵³ Pomeroy 1995², 64.

⁵⁴ Hall 2010, 130.

⁵⁵ Hirdman 1988, 9-10.

⁵⁶ Pomeroy 1995², 71-72, 79.

⁵⁷ Pritchard 2014, 182.

⁵⁸ Ardener 1993, 1-3.

⁵⁹ Pomeroy 1995², 80.

⁶⁰ Foxhall 2013, 115, 121.

⁶¹ Ault 2000, 490.

för att husets kvinnor inte skulle beblandas med utomstående män. Hon menar dock att detta gällde främst för högre klasser i samhället och att separationen inte var lika strikt i hushåll med sämre ekonomiska förhållanden, vilka kunde tvinga kvinnor att arbeta utanför hemmet.⁶²

Hurudan synen på kvinnor var och hur mycket frihet de hade är oklart.⁶³ Antika författare har behandlat synen på kvinnor, däribland Hesiodos, som i *Opera et dies* varnar för att lita på en kvinna, eftersom hon på ett förslaget vis kan lägga beslag på mannens tillgångar.⁶⁴ Han ger också rådet att en man skall gifta sig när han är omkring trettio år med en kvinna som är inne i sitt femte år efter puberteten och som är jungfru så att mannen kan lära henne goda vanor. Kvinnan skall vara från grannskapet, så att han i förväg kan skaffa sig en uppfattning om hur hon är, så att han inte blir till åtlöje för grannarna. Enligt Hesiodos kan en man inte skaffa sig något bättre än en god hustru och inte något värre än en dålig.⁶⁵ Också Xenofon framhåller vikten av en god hustru i *Oeconomicus* och menar att mannen skall lära upp hustrun så att hon blir en god förvaltare av hushållet.⁶⁶

Aristoteles behandlar förhållandet mellan man och hustru i *Politiken*. Enligt Aristoteles är det husbonden, som styr över både hustru och barn. Mannen är av naturen mer ägnad att bestämma än kvinnan. Styret över hustrun respektive barnen är dock inte av samma art, utan Aristoteles anger att mannen styr hustrun som en statsman och barnen som en kung. Skillnaden däremellan förklarar Aristoteles med att statsmannen eftersträvar att skilja sig från den underlydande i uppträdande, tal och hedersbetygelser och menar att på detta sätt förhåller sig också det manliga gentemot det kvinnliga. Styret över barnen däremot är en kungs, eftersom fadern härskar både i kraft av kärlek och ålder.⁶⁷ Mannen härskar således över kvinnan och hos båda finns det enligt filosofen delar av en själ men i olika grad. Kvinnan har i och för sig förmågan att tänka rationellt men saknar auktoritet och samma kan antas beträffande de moraliska dygderna.⁶⁸

Av dessa antika författare levde Hesiodos ett par hundra år före Euripides och Xenofon och Aristoteles något efter Euripides. Även om de levde vid annan tid än Euripides, så utgår

⁶² Nevett 2007, 8.

⁶³ Pomeroy 1995², 57-58.

⁶⁴ Hes. *Op.* 373-375.

⁶⁵ Hes. *Op.* 695-705.

⁶⁶ Xen. *Oec.* 3.12-15.

⁶⁷ Arist. *Pol.* 1259a 35-48.

⁶⁸ Arist. *Pol.* 1259b 1-2, 7-11, 1260a 11-15.

jag ifrån att synen på kvinnor inte förändrades så mycket över tid. En annan fråga är dock om det de antika författarna skriver speglar deras samtid eller om de målar upp en idealbild.

3. DRAMERNA

3.1 Euripides

Euripides var förmodligen född på 480-talet f.Kr.⁶⁹ Enligt Murray vet vi ofta tidpunkten då kända män från antiken dog, eftersom döden var en händelse att minnas. Tidpunkten för födelsen däremot är ofta svår att bestämma, eftersom ett nyfött barn ännu inte gjort sig bemärkt.⁷⁰ Det sägs att Euripides far var köpman och att hans mor var av hög börd. Han föddes i en liten by på Attika, Phlya. När Euripides var liten, fick familjen fly från sitt hem på grund av de annalkande perserna. Efter något år kunde familjen återvända. Euripides bör ha blivit epheb runt 466 f.Kr och därefter gjort militärtjänstgöring under ett par år. Han sägs ha varit en god atlet. Hans ungdom sammanföll med att den lilla upplysningens filosofer flydde undan perserna från den joniska delen av Grekland till Athen. Dessa tänkare kan ha påverkat honom då han var ung.⁷¹ Lefkowitz konstaterar att vi vet förhållandevis lite om Euripides förutom ungefärlig födelsetid och tid då han dog samt namn på hans familjemedlemmar. Ingen av dem som skrivit hans biografi var samtida med honom, utan senare biografitecknare förefaller till stor del ha utgått från material från Aristofanes.⁷²

Euripides var den yngste av de tre mest kända tragöderna, Aiskylos, Sofokles och Euripides. Hans dramatiska period började ca 455 f.Kr. och varade fram till hans död 406 f.Kr. Han deltog vid Dionysos-festivalen vid 22 tillfällen, första gången 441 f.Kr.⁷³ Han vann förstapris vid fyra av dessa tillfällen, vilket var avsevärt mindre än Aiskylos som vann 13 gånger och Sofokles som vann 18 gånger.⁷⁴ Deltagande i 22 festivaler bör innebära att totalt 66 tragedier skrivna av honom framfördes vid festivalen. Av hans verk finns 19 pjäser bevarade och även av verk som inte finns kvar finns det spår som mer omfattande fragment på papyrus eller i form av citat hos andra författare. Vidare finns mindre fragment, sekundärkällor, parodier och scener från pjäser på vasmåleri.⁷⁵

⁶⁹ Gould 2012, 1.

⁷⁰ Murray 1946², 8-9.

⁷¹ Murray 1946², 15-20.

⁷² Lefkowitz 2016, 24-26.

⁷³ Collard 1981,1.

⁷⁴ Gould 2012, 1.

⁷⁵ Collard 1981, 1.

Anledningen till att det finns relativt många pjäser bevarade av Euripides, beror inte enbart på att han blev populär efter sin död och fortsatte att vara det under en lång period, utan också på att pjäserna har överlevt till modern tid, dels i en utgåva av tio stycken utvalda pjäser och dels i delar av en alfabetiskt ordnad utgåva.⁷⁶ Utgåvan med tio pjäser har överförts till oss genom medeltida manuskript, som är kompletta med fotnoter och kommentarer, *scholia*. Dessa pjäser är *Alkestis*, *Medea*, *Hippolytos*, *Andromache*, *Hecuba*, *Trojanskorna*, *De fenikiska kvinnorna*, *Orestes*, *Backanterna* och *Rhesus*. *Backanterna* har förlorat *scholia* och slutet av tragedin saknas delvis. De alfabetiskt ordnade pjäserna är nio stycken och har överförts till oss genom 1300-talsmanuskript och saknar *scholia*. Dessa pjäser är *Helena*, *Elektra*, *Heraclidae*, *Herakles*, *De skyddssökande*, *Ifigenia i Aulis*, *Ifigenia i Taurien*, *Ion* och *Kykloperna*.⁷⁷

Euripides var annorlunda än de två äldre tragöederna och representerade på ett annat sätt en ny tid. Han brukar beskrivas som melankolisk, osocial, dyster och meditativ. Han upplevde under sin levnad inte så många segrar inom det dramatiska fältet. Han upprörde sin samtid, men var trots det intressant för den. Aristofanes till exempel, drev med honom, men citerade honom samtidigt hela tiden. Efter sin död nådde han en större popularitet. Det som skilde Euripides från sina föregångare var att han vägrade att bortse från sådant som var obehagligt. Han skrev dramatik som skulle spegla verkligheten,⁷⁸ vilket bland annat yttrade sig i texter med dialoger som låg närmare vardagligt tal än vad som tidigare framförts på scenen.⁷⁹ Aristoteles skrev att Sofokles skulle ha sagt att han själv porträtterade män och kvinnor på scenen såsom de borde vara, medan Euripides porträtterade dem sådana som de faktiskt var.⁸⁰ Euripides karaktärer är inte strömlinjeformade, utan de är komplicerade och föränderliga.⁸¹ Lefkowitz menar att Euripides ger ett realistiskt porträtt av sina karaktärer. De skildras med sina fel och brister; de är omoraliska, kortsiktiga, arga och passionerade.⁸² Euripides karaktärer är således inte enbart vita eller svarta. Tragöden ger sällan råd om hur människorna skall bete sig i sina dramer.⁸³ Blaiklock menar att Euripides realism var som tydligast, när det

⁷⁶ Easterling & Knox 1985, 316.

⁷⁷ Gould 2012, 2.

⁷⁸ Grube 1941, 6-9.

⁷⁹ Easterling & Knox 1985, 336.

⁸⁰ Arist. *Poet.* 1460b33.

⁸¹ Easterling & Knox 1985, 326, 330.

⁸² Lefkowitz 2016, 19.

⁸³ Collard 1981, 30.

gällde hans manliga karaktärer. Han konstaterar att Euripides var mindre intresserad av handlingen i sina dramer än av de karaktärer han porträtterade.⁸⁴

Euripides påverkades i unga år av sofisterna, som lärde ut nya kritiska attityder gentemot politik och moral och att uttrycka sig i nya retoriska former och vissa retoriska grepp som han använder pekar på sofisternas påverkan. Hans pjäser speglar de intellektuella frågeställningarna vid tiden ifråga, dock utan att dessa frågeställningar resulterade i någon klar inställning från hans sida. Euripides var en motsägelsefull författare, som i skilda dramer kunde inta olika ståndpunkter i en och samma fråga. Collard menar att det är svårt att utläsa vad han avsåg med sin dramatik, eftersom den innehåller en så stor mångfald och är så motsägelsefull.⁸⁵ Hall anser att han var påverkad av sofisterna på det sättet att han kunde argumentera för olika positioner, vilket medför att hans syn på olika frågor är svår att fastställa.⁸⁶

Euripides har beskrivits som en religiös skeptiker men ändå inte ateist, som en realist som framställde det tragiska dramat som en del av vardagslivet samtidigt som han var en romantiker som valde ovanliga myter och exotiska iscensättningar och som en författare som skrev patriotiska pjäser, som stödde Athens krig mot Sparta, men som också skrev antikrigspjäser. Det har gjorts försök att ordna motsägelserna hos honom schematiskt för att se hans utveckling, men det är svårt beroende på att så stor del av hans produktion är borta.⁸⁷

En stor del av Euripides dramer var skrivna under det peloponnesiska kriget och visar enligt Grube på hur kriget påverkade tragöden.⁸⁸ *Trojanskorna* skrevs året efter det att Athen 416 f.Kr. hade invaderat ön Melos. Bakgrunden var att ön hade velat ställa sig neutral i konflikten mellan Athen och Sparta. De athenska styrkorna mördade brutalt alla manliga invånare på Melos och tvångsförflyttade kvinnor och barn. Det ansågs länge att pjäsen var ett inlägg i den politiska situationen i Athen.⁸⁹ Hall och Stolpe uppger att Murray var övertygad om att pjäsen skrevs som en protest mot massakern av männen på Melos.⁹⁰ Också Norwood och Grube var av uppfattningen att pjäsen hade sin upprinnelse i invasionen av Melos.⁹¹ Numera ifrågasätts att det skulle vara denna händelse som låg bakom pjäsen. Hall anser att det

⁸⁴ Blaiklock 1952, xv.

⁸⁵ Collard 1981, 30.

⁸⁶ Hall 1989, 221-222.

⁸⁷ Easterling & Knox 1985, 317-318.

⁸⁸ Grube 1941, 6-9.

⁸⁹ Thuc. 5.116; Stolpe 2014b, 7.

⁹⁰ Hall 2010, 268; Stolpe 2014b, 7.

⁹¹ Norwood 1920, 244; Grube 1941, 280.

är en förenklad tolkning att pjäsen skulle vara en protest mot händelsen på Melos inte minst mot bakgrund av att en del av de ondsinta grekiska karaktärerna har ett spartanskt påbrå.⁹²

På ålderns höst begav sig Euripides år 408 f.Kr. till Makedonien, inbjuden av kung Archelaus. Där befann sig också andra berömda män likaså inbjudna av kungen, som hade ambitionen att samla genialiska män hos sig. Euripides dog dock under sin vistelse där.⁹³ Enligt traditionen anges att Euripides avfärd till Makedonien var en följd av hans besvikelse efter ett antal motgångar vid Dionysosfestivalen i Athen, men enligt Gould finns det ingen anledning att tro att det var så.⁹⁴

3.2 Urval av dramer

Jag har valt Euripides dramer *Ifigenia i Aulis*, *Trojanskorna* och *Hekabe*, eftersom hjältarna i de tre dramerna också var hjältar hos Homeros och därför lämpar sig för en analys av hegemonisk maskulinitet, andra maskuliniteter och femininiteter enligt den teori jag använder mig av. *Ifigenia i Aulis* handlar om upptakten till det trojanska kriget, när hären samlas i Aulis och har svårigheter att komma därifrån. *Trojanskorna* utspelar sig när Troja precis har besegrats, alla de trojanska männen dödas och det endast finns kvar kvinnor och barn, vilka blivit grekernas krigsbyte. I dramat står staden i begrepp att brännas innan grekerna skall påbörja sitt återtag. *Hekabe* utspelar sig någon tid därefter vid härens stopp i Thrakien mellan Asien och Grekland.

3.3 Bakomliggande myt

Nedan görs en kort sammanfattning av den myt som låg bakom de tre dramerna. Det som man skall ha i åtanke är att det enligt Mossman finns stora luckor i kunskapen om vilka varianter av myter som existerade under 400-talet och hur myterna såg ut vid tidpunkten ifråga. Det är därför osäkert om en tragöd ”hittar på” eller ej.⁹⁵

Prinsen av Troja, Paris, fick, då han var herde, besök av gudinnorna Hera, Athena och Afrodite, som krävde att han skulle avgöra vem av dem som var skönast. De erbjöd honom varsin muta; Hera erbjöd makt, Athena seger i krig och Afrodite världens vackraste kvinna,

⁹² Hall 2010, 268; Stolpe 2014b, 7.

⁹³ Murray 1946², 85-86.

⁹⁴ Gould 2012, 1.

⁹⁵ Mossman 1995, 19.

Helena. Paris valde Helena, som dock redan var gift med Menelaos, och Paris val blev då ett brott mot moralreglerna. Efter att Paris vid ett senare tillfälle gästade Helenas och Menelaos hem, bortförde han Helena och tog henne med till Troja. Enligt myten finns det olika förklaringar till att Helena följde med Paris som att hon var en ond kvinna, hon gav efter för övertalning, hon rövades bort med våld eller hon tvingades av Afrodite. Då Helena bortrövats vände sig Menelaos till sin bror Agamemnon och bad om hjälp. Till mytens bakgrund hör att Helena var så skön att alla de största hjältarna hade anhållit om hennes hand. För att neutralisera de försmådda friarnas vrede, hade hennes far Tyndareos förmått dem att svära på att hjälpa den som fick Helena i händelse av hot mot äktenskapet. För att hjälpa Menelaos satte Agamemnon ihop en expeditonsstyrka för att föra hem Helena från Troja och krävde att alla som svurit eden skulle hålla sitt ord. Den grekiska hären och flottan samlades i Aulis för färd mot Troja. Flottan blev dock kvar i hamnen på grund av att Artemis var vred på Agamemnon och hade tillsett att det inte fanns någon förlig vind. I myten finns olika förklaringar till Artemis ilska. En version är att hon var arg på Agamemnon för att han påstått att han var en bättre jägare än hon. Enda sättet att få förlig vind skulle vara att Agamemnon offrade sin dotter Ifigenia till Artemis. Ifigenia offras men det finns olika versioner om offret; enligt någon version offras hon verkligen, medan hon enligt en annan ersätts av en hind och förs bort till Svarta havet för att bli prästinna.⁹⁶

Sedan Ifigenia offrats kan flottan avsegla från Aulis. Troja belägras och strider utkämpas under nio år utan att någon lösning är i sikte. Under tionde året inträffar en rad episoder som berättas av Homeros. Agamemnon har som krigsbyte fått dottern till en Apollonpräst, Chryseis. Hennes far klagar hos guden och denne skickar då pesten på grekerna. Agamemnon blir tvungen att lämna Chryseis ifrån sig men tar istället till sig den flicka som tilldelats Akilles, Briseis. Akilles blir då förtörnad och vägrar delta i kriget utan sitter istället i sitt tält och tjuvar i sällskap med sin gode vän Patroklos. Eftersom Akilles är grekernas skickligaste krigare, får hans vägran att delta i striderna negativa konsekvenserna för grekerna. Grekerna försöker få Akilles att komma ut ur sitt tält och delta i kriget, men han vägrar. Patroklos ger sig då in i striderna iförd Akilles rustning men dödas av Priamos son Hektor. Akilles ger sig då till slut in i kriget och dödar Hektor. Akilles blir i sin tur dödad av Hektors bror Paris.⁹⁷

⁹⁶ Buxton 2004, 132-135.

⁹⁷ Buxton 2004, 135-137.

3.4 *Ifigenia i Aulis*

3.4.1 Uruppförande och översättning

Ifigenia i Aulis uppfördes första gången vid Dionysosfestivalen 405 f.Kr. Dramat uppfördes postumt, eftersom Euripides hade dött året innan. Uppförandet leddes av hans son eller brorson, Euripides den yngre. Dramat ingick i en trilogi med *Backanterna* och *Alkmaion i Korinth*, vilken inte finns bevarad, och Euripides tilldelades postumt ett förstapris för trilogin. Filologer har satt frågetecken för i vilket skick dramat var när Euripides dog, eftersom inledningsavsnittet är uppbyggt på ett sätt som saknar motstycke i andra Euripidestragedier och slutavsnittet har stora metriska och språkliga brister. Vissa menar att avslutningen med Ifigenias räddning och färd till gudarna är ett senare tillägg. Många forskare har tolkat detta som att dramat inte bara uppfördes av Euripides den yngre utan också fullbordades eller omarbetades av denne.⁹⁸ Murray är av den bestämda uppfattningen att *Ifigenia i Aulis* var ofullständig när Euripides dog och att det fullbordades av någon annan, förmodligen den som uppförde dramat.⁹⁹

För analysen har använts en översättning till svenska gjord av Göran O. Eriksson och Jan Stolpe 2014.

3.4.2 Handling

Dramat börjar när Agamemnon i lägret i Aulis skrivit ett brev, som han lämnar till sin gamle trojänare för att denne skall ta det till Klytaimestra, Agamemnonns hustru, i Argos. Han berättar för trojänaren att han i brevet ber Klytaimestra att inte skicka Ifigenia till Aulis. Han fortsätter med att berätta historien om bortförandet av Helena till Troja och sin egen roll som krigsherre för expeditionen dit. Han berättar också att siaren Kalchas fått veta att Ifigenia måste offras för att Artemis, som härskar över marken i Aulis, skall ge förlig vind och låta flottan avsegla. I dramat berättas inte varför Artemis kräver detta. Agamemnon berättar vidare för trojänaren om ett tidigare brev till Klytaimestra, där han bett henne ta med Ifigenia till Aulis under förevändning att hon skulle giftas bort med den grekiska hjälte Akilles. Han erkänner nu för trojänaren att han gjort fel och att han skall rätta till det. När trojänaren skall

⁹⁸ Stolpe 2014a, 7, 18.

⁹⁹ Murray 1946², 87.

ge sig iväg med brevet, blir han stoppad av Menelaos, som tar brevet ifrån honom och läser det. Menelaos anklagar Agamemnon för att vara opålitlig och säger att Agamemnon gjort allt för att få bli ledare över expeditionen, men att han sedan viker sig så fort han råkar på motstånd. Agamemnon ger Menelaos svar på tal och undrar varför han skall offra sin dotter för en hustru, som Menelaos inte kan hålla ordning på. Menelaos ändrar sig då och ber Agamemnon att inte döda flickan. Under tiden har Klytaimestra och Ifigenia hunnit anlända till lägret. Agamemnon ändrar sig då ytterligare en gång och säger att han inte har något val; han måste offra ifigenia. Detta är dock inget som han till en början berättar för Klytaimestra och Ifigenia. Han uttalar rädsla för Odysseus, som är en av ledarna, och hären och för vad de skall ta sig till om inte Ifigenia offras. Han anför också att expeditionen måste bege sig till Troja för att inte barbarerna skall skövla Hellas. När Klytaimestra och Ifigenia anlant, uppstår ett antal förvecklingar, eftersom Agamemnon inte talar klarspråk om vad han har för planer för Ifigenia. Akilles blir också inblandad, eftersom han ovetandes har blivit utpekad som brudgum. Så småningom står det klart för Klytaimestra och Ifigenia att Agamemnon avser offra sin dotter. Klytaimestra blir förgrymmad och Ifigenia förtvivlad. Ifigenia ändrar dock inställning och förklarar sig beredd att offras, detta för Hellas sak som hon uttrycker det. Vid själv offret blir dock Ifigenia utbytt av Artemis mot en hind och hon förs upp till gudarna.

Vad avser förändringar som Euripides gjort i förhållande till myten har det föreslagits att Menelaos fått en roll som tidigare varit Odysseus, att Agamemnons roll utvecklats, särskilt vad gäller hans tidiga försök att rädda Ifigenia och att tonvikten lagts på Ifigenias villighet i slutet av dramat att låta sig offras för Hellas sak. Det är också troligt att Euripides utvecklade Akilles roll i dramat.¹⁰⁰

3.5 Trojanskorna

3.5.1 Uruppförande och översättning

Trojanskorna framfördes på Dionysosteatern i Athen på våren 415 f.Kr. Dramat var den tredje tragedin i en trilogi tillsammans med *Alexandros* och *Palamedes*. Dessa två dramer finns inte bevarade.¹⁰¹ Hall anser det dock klarlagt att det fanns en koppling i handlingen mellan de tre

¹⁰⁰ Conacher 1967, 251-252.

¹⁰¹ Stolpe 2014b, 7.

tragedierna.¹⁰² För analysen av *Trojanskorna* har använts en översättning av Agneta Pleijel och Jan Stolpe, som gjordes för teatern 1997 och trycktes 2014.

3.5.2 Handling

Dramat börjar med en prolog där Poseidon och Athena, de gamla kombatanterna om Athen, samtalar efter det att Troja besegrats av grekerna. De trojanska männen har dödats och kvinnorna tillfångatagits. Grekerna har ännu inte lämnat den ödelagda staden. Poseidon har stått på Trojas sida och Athena på grekernas. Hon har emellertid blivit förgrymmad på grekerna för att hon och hennes tempel har kränkts av dem och hon vill nu straffa dem. Hon vill att de skall få en besvärlig hemfärd över vattnet och vill samarbeta med Poseidon, som lovar att röra upp det Egeiska havets vatten.

Hekabe håller därefter en monolog, där hon beskriver sin förändrade situation, då hon gått från att vara drottning med stor familj och ett bekvämt liv i guld och överflöd till att ha förlorat sin make, Priamos, de flesta av sina barn, bland annat äldste sonen Hektor, och själv blivit slav. Kören som består av de tillfångatagna trojanska kvinnorna beklagar sin nya situation, där deras män är döda, där de själva blivit slavar, som går ett osäkert öde tillmötes och där de inte vet vem av de grekiska männen de skall bli slavar till.

Budbäraren Talthybios kommer till Hekabe och meddelar att hennes dotter Cassandra skall bli konkubin i lönn åt Agamemnon, eftersom han blivit förälskad i flickan. Hekabe reagerar över detta, eftersom dottern av Apollon lovats ett liv utan äktenskap. Hekabe frågar vidare om vad som hänt hennes yngsta dotter Polyxena. Talthybios besvarar detta kryptiskt med att Achilleus grav blivit anförtrodd i hennes vård. Hekabe får därefter reda på att hon själv skall bli slav åt Odysseus, vilket för Hekabe är ett vedervärdigt öde, eftersom hon betraktar Odysseus som en ondsint person.

Talthybios har kommit för att hämta Cassandra och föra henne till Agamemnon. Cassandra kommer in på scenen bärande facklor och bär sig åt som om hon skall fira sitt eget bröllop. Hekabe konstaterar att dottern blivit galen av allt som hänt henne. Cassandra säger åt modern att hon skall glädja sig för Cassandra kommer att se till att Agamemnon mördas när han kommer hem och att hans hus ödeläggs.

Därefter förs Andromache in på scenen åkandes i vagn med sin lille son i famnen. Andromache klagar över den förändrade tillvaron. När hon kommer fram till Hekabe berättar

¹⁰² Hall 2010, 269.

hon att hon hittat Polyxena död, efter att hon blivit offrad på Akilles grav. Själv har Andromache fått reda på att hon skall bli slav åt Neoptolemos, Akilles son. Det återstår dock ännu ett fruktansvärt besked för Andromache. Astyanax, hennes lille son, skall dödas enligt vad grekerna bestämt. Odysseus har varit pådrivande i att inte låta sonen till trojanernas stora hjälte leva. Sonen skall kastas ut från Trojas höga murar.

Helena har överlämnats till Menelaos för att han skall besluta vad som skall hända med henne. En lång ordväxling utspinner sig mellan Helena och Hekabe inför Menelaos, där Helena försvarar sitt agerande och Hekabe anklagar henne för Trojas förstörelse, vilket slutar med att Menelaos säger att han skall ta med Helena till Sparta för att där döda henne.

I en av de sista sceneerna kommer Talthybios till Hekabe och meddelar henne att Andromache har fått lämna Troja utan att kunna begrava Astyanax och att hon, innan hon åkte, bett att Hekabe skulle sköta begravningen och låta Astyanax begravas i Hektors sköld. Hekabe gör som Andromache vill.

Resterna av Troja sätts därefter i brand och flottan ger sig iväg därifrån.

3.6 Hekabe

3.6.1 Uruppförande och översättning

Hekabe dateras till 426 f.Kr.¹⁰³ För analysen har använts en översättning av Tord Baeckström från år 1985.¹⁰⁴

3.6.2 Handling

Dramat inleds med att Polydoros vålnad visar sig. Polydoros är den yngste sonen till Priamos och Hekabe. Vålnaden berättar att Polydoros blev ivägsänd från Troja till Polymestor, kung i Thrakien och gästvän till Priamos, för att vara i säkerhet om Troja skulle duka under. Polydoros fick också med sig en gulds katt för att, i händelse av Trojas fall, de av barnen som överlevde inte skulle lida nöd. Han blev väl omhändertagen så länge som det gick väl för

¹⁰³ Baeckström 1985, 52. Hall 2010, 232, anger att *Hekabe* med säkerhet uppfördes före 423 f.Kr.

¹⁰⁴ Baeckströms översättning saknar numrering av versrader. Jag anger därför i fotnoterna sidnummer från hans översättning följt av versradsnumrering inom parentes från engelsk översättning av *Hekabe* införd i Perseus.tufts.edu.

Troja. När Troja hade fallit blev han dock ihjälslagen av Polymestor för guldets skull och sänkt i havet. Nu flyter Polydoros lik obegravt omkring i havet vid Khersonesos.

Hekabe kommer in på scenen och beklagar sig över ödet. Hon får besked av kören, som även här består av tillfångatagna trojanskor, om att grekerna beslutat att offra dottern Polyxena till sin döde hjälte Akilles. Dennes ande skall ha visat sig på sin gravhög och begärt offret. Polyxena känner emellertid inte sorg för egen del utan endast för sin mor, som berövas ett barn. Polyxena tycker inte att hon har mycket att leva för som slav och dör hellre än att få ett ovisst liv hos en okänd herre.

Hekabe ber Odysseus om att Polyxena inte skall behöva offras. Hon påminner honom om att han är skyldig henne en tjänst, eftersom hon underlät att ange honom, när han tagit sig in i Trojas borg. Odysseus lyssnar dock inte till hennes böner. Polyxena offras och hon betar sig då så värdigt att alla greker grips av det. Hekabe skall sedan begrava Polyxena och en tjänstekvinna skickas till havet för att hämta vatten till rengöringen av kroppen. Där hittar tjänstekvinnan Polydoros lik och hon beger sig tillbaka till Hekabe med liket. Hekabe förstår genast att hon blivit sviken av gästvännen. Hon vill hämnas och vänder sig till Agamemnon för att få hjälp. Agamemnon vill dock inte ge henne någon hjälp. Han menar att thrakiern av grekerna betraktas som vän, medan trojanen Polydoros är fiende, och han vill inte av manskaper bli misstänkt för att hjälpa Hekabe på grund av att Cassandra är hans konkubin. Han lovar dock att han inte skall ingripa om Hekabe vidtar åtgärder för att hämnas.

Hekabe lockar in Polymestor med hans två söner i kvinnornas tält under förevändning att hon har en skatt som hon vill att han skall ta hand om åt henne. Polymestor är girig och går i fällan. Hekabe och hennes trojanskor dödar där Polymestors söner och sticker ut ögonen på Polymestor, som ses blind komma krypande ur tältet på alla fyra. Ett domstolsliknande förfarande äger sedan rum där Hekabe och Polymestor får lägga fram sin sak för Agamemnon. Agamemnon kommer fram till att Polymestor begått ett illdåd och att han därför också får lida ont.

Dramat slutar med att Polymestor utslungar illavarslande spådomar över Hekabe och Agamemnon. Hekabe skall enligt honom förvandlas till en hund med eld i ögonen som skall klättra upp i fartygets mast och störta ner därifrån. Han meddelar också att Cassandra och Agamemnon skall dö vid ankomsten till Argos, Agamemnon genom ett bad i blod.

4. ANALYS

I analysen av dramerna delas karaktärerna in i olika grupper efter kön och etnicitet. Inom varje grupp analyseras även andra relevanta kriterier som klass, ålder och slav/fri.

4.1 Män på den grekiska sidan

Jag undersöker i detta avsnitt Agamemnon, Menelaos, Odysseus, Akilles, den gamle trojänaren i *Ifigenia i Aulis* och Talthybios.

4.1.1 Agamemnon

Agamemnon förekommer i alla tre dramerna. I *Ifigenia i Aulis* har han en dominerande roll, medan hans närvaro i de två andra dramerna är mindre.

I *Ifigenia i Aulis* uppvisar Agamemnon en rad negativa egenskaper. För det första är han vankelmodig, för det andra lögnaktig, för det tredje feg, vek och rädd och för det fjärde ärelysten.

När det gäller vankelmodet, så vacklar han mellan olika handlingsalternativ. När han får veta av siaren Kalchas att Ifigenia måste offras till Artemis för att flottan skulle kunna avsegla är hans första reaktion att ge order om att hemförlova hären. Han ”stod inte ut med att ha ihjäl min egen dotter” berättar han för den gamle trojänaren.¹⁰⁵ Agamemnon ändrar sig dock. Han säger själv att brodern Menelaos framlade tusen skäl för honom till varför han skulle offra Ifigenia, vilket fick honom att inse att det var ofrånkomligt. Vari skälen bestod anger han inte.¹⁰⁶ Han skriver ett brev till Klytaimestra där han ger order om att skicka Ifigenia till Aulis.¹⁰⁷ Sedan ändrar sig Agamemnon ännu en gång och han skriver ett nytt brev, som han lämnar till den gamle trojänaren för att han skall ta det till Klytaimestra. Där uppmanar han henne att inte skicka Ifigenia till Aulis.¹⁰⁸ När Menelaos blir varse brevet, anklagar han Agamemnon för att svika honom och Hellas. En dispyt uppstår mellan bröderna, där Menelaos dock efter ett tag uttrycker förståelse för Agamemnons situation och ber honom att

¹⁰⁵ Eur. *IA*. 89-96.

¹⁰⁶ Eur. *IA*. 97-98.

¹⁰⁷ Eur. *IA*. 99-100.

¹⁰⁸ Eur. *IA*. 117-123.

inte döda Ifigenia.¹⁰⁹ Trots Menelaos ändrade inställning har dennes första ord ändå påverkat Agamemnon. Han ändrar sig ännu en gång och beslutar offra Ifigenia och anger som skäl för sitt nya beslut att han inte kan ändra ödet.¹¹⁰ Efter detta står Agamemnons beslut fast.

Knox menar att det före Euripides var ovanligt att karaktärer på scenen ändrade sig.¹¹¹ Han anser dock att det faktum att karaktärer ändrar sig, såsom sker i *Ifigenia i Aulis*, inte skall ses som en avvikelse från ett hjältemässigt uppträdande utan som ett normalt mänskligt beteende.¹¹² Elliott Sorum instämmer med Knox och anser att det snarare är i obeslutsamheten än i besluten som karaktärens psykologi visar sig.¹¹³

Vad avser Agamemnons lögnaktighet framgår den genom att han inte drar sig för att ljuga när det passar hans syften. Han ljuger ihop Ifigenias äktenskap med Akilles och, utan att involvera honom, påstår han att äktenskapet är ordnat ”Vi lånar Akilles namn, det är allt. Sin brud och vår plan vet han ingenting om ...”.¹¹⁴ Han är noggrann med att Klytaimestra, när hon kommer till Aulis, inte skall få reda på att han tänker offra Ifigenia.¹¹⁵ Agamemnon ljuger för Ifigenia i det längsta, vilket bl.a. framgår av en dialog mellan de båda om ritualer, där Ifigenia tror att ritualerna handlar om det stundande bröllopet, medan Agamemnon talar om ritualerna i samband med offret.

I: Reser du långt, far, sen, när du har åkt ifrån mig?
A: Ja, lika långt som du ska resa själv, min dotter.
I: Å! Tänk om det var så att du fick ta mig med dig!
A: Du seglar snart du med. Då ska du minnas mig.
I: Seglar mor med mig, eller ska jag resa ensam?
A: Du måste resa ensam, utan far och mor.
I: Då skickar du iväg mig till ett annat hus, far?
A: Nej, sluta nu. Sånt där ska inte flickor veta.
I: Kom hem från frygerna så snart som du är klar där!
A: Jag har nåt offer här som måste göras först.
I: Så du får reda på vad gudarna begär.
A: Du med, mitt barn. Din plats blir nära reningsvattnet.”¹¹⁶

¹⁰⁹ Eur. *IA*. 303-412.

¹¹⁰ Eur. *IA*. 511-512.

¹¹¹ Knox 1966, 213.

¹¹² Knox 1966, 229.

¹¹³ Elliott Sorum 1992, 528.

¹¹⁴ Eur. *IA*. 99-105, 128-129.

¹¹⁵ Eur. *IA*. 538-540.

¹¹⁶ Eur. *IA*. 664-675.

Avseende Agamemnons feighet, vekhet och rädsla beskriver Menelaos honom som en vekling.¹¹⁷ Agamemnon är rädd för Odysseus och tror att han kommer att framtvinga offret av Ifigenia.

Vad avser Agamemnons ärelystnad beskriver Menelaos i dramat hur Agamemnon gjorde allt för att bli befälhavare över trupperna som skulle bege sig till Troja.

”Minns du innan du fick leda trupperna mot Ilion, hur du dolde vad du ville fast du ville det så hett? Du var ödmjukheten själv, du grep varenda hand du såg, och din dörr stod alltid öppen, vem som ville bjöd du in, talade till alla, vare sig de ville eller ej – allt för att försöka köpa folkets röster åt dig själv. Sen när makten väl var vunnit, då förvandlades ditt sätt. Dem som nyss var dina vänner kändes du inte längre vid; dörrn var stängd, du höll dig undan, sällan såg man dig på stan.”¹¹⁸

Agamemnon vill dock inte visa sin ärelystnad utan anger att det är annat som driver honom som omsorg om Hellas. Han säger till Ifigenia, när hon fått reda på att han tänker offra henne: ”... det är för Hellas som jag måste offra dig, sak samma vad jag vill.”¹¹⁹ Menelaos berättar emellertid vad Agamemnon sade när det inte fanns någon förlig vind. ”Vilken utväg finns det kvar för att inte mista makten och förlora all min glans?”¹²⁰ Han beskriver även hur Agamemnon fylldes av fröjd, när han fick klart för sig att Artemis skulle ge segelvind om han offrade sin dotters liv och lovade med glädje att göra det.¹²¹ Också Klytaimestra påtalar Agamemnons äregirighet: ”Är spiran och ditt chefskap allt du tänker på?”¹²²

Samtidigt som Agamemnon är vankelmodig, lögnaktig, rädd och ärelysten skildrar Euripides Agamemnon som en god familjefar som älskar sin dotter. Han har svårt att fatta beslutet att offra henne.¹²³ Agamemnons kärlek är besvarad av Ifigenia som när hon anländer till Aulis utbrister: ”Å mor, jag springer före dig, bli inte ond! Jag måste trycka mig intill min faders bröst! Vad jag har längtat efter dig, min far ...”¹²⁴ Agamemnon är således en man som balanserar olika intressen. I ena vågskålen har han rollen som individ och familjefar och sin kärlek till dottern. I andra vågskålen har han rollen som krigsherre med allt vad den innebär i form av ansvar för kollektivet och ära för honom själv. Rollen som familjefar får sig en törn

¹¹⁷ Eur. *IA*. 351-352.

¹¹⁸ Eur. *IA*. 337-345. Enligt Wasserman 1949, 176, lånar här Euripides Agamemnons attityd och beteende från athenska politikerns sätt att kampanja för att erhålla höga ämbeten i Athen.

¹¹⁹ Eur. *IA*. 1271-1272.

¹²⁰ Eur. *IA*. 356-357.

¹²¹ Eur. *IA*. 358-360.

¹²² Eur. *IA*. 1195.

¹²³ Eur. *IA*. 95-96.

¹²⁴ Eur. *IA*. 631-632, 635.

genom att publiken ges en inblick i tidigare grymheter som han begått. Klytaimestra berättar om hur Agamemnon dödat hennes förste make, Tantalos, och deras lilla barn genom att slita det från hennes bröst och krossa det levande mot marken, varefter han våldtog henne och tog henne till sin maka.¹²⁵ Enligt Foley och Hall är det först hos Euripides som denna information ges, vilket tyder på att det är Euripides eget påhitt. Hall menar att Euripides genom detta får Agamemnon att framstå som en krigsherre som har grymheter på sitt samvete redan innan han våndas över Ifigenias öde.¹²⁶ Även Stolpe uppger att detta är det äldsta belägget för att Agamemnon dödat Klytaimestras tidigare make.¹²⁷ Agamemnons val är ett svårt val, men i slutändan segrar rollen som krigsherre över rollen som familjefar.

Han ger tre skäl för sitt val. Det ena är ödet ”... ödet har mig fast. Jag kommer inte undan: jag måste genomföra mordet på min dotter.”¹²⁸ Det andra är att rädda Hellas från att barbarerna skall komma och röva bort fler hustrur.¹²⁹ Det tredje är att hären kommer att tvinga honom att offra Ifigenia. ”Titta på denna flotta, denna stora här, på dessa bronsbepansrade hellenska män! Nån sällsam lystnad rasar bland hellenerna att segla till barbarerna så fort som möjligt och stoppa plundrandet av Hellas äkta sängar.”¹³⁰ Vad gäller det första skälet, ödet, så anförs i dramat att Artemis ställt som villkor för att vinden skall bli förlig att Ifigenia offras.¹³¹ Det var alltså inget absolut krav att Ifigenia skulle offras utan endast ett villkor för att flottan skulle kunna segla. Detta framhålls av Foley¹³² och av Siegel¹³³; den sistnämnde påpekar att inget hade hindrat att skeppen roddes.¹³⁴ Vellacott anger att det normala förfarandet på 400-talet var att ro ett skepp ut ur hamnen och efter någon sjömil sätta segel om det fanns vind. Skepp kunde även ros längre sträckor än så.¹³⁵ Vad gäller det andra skälet, Hellas sak, så har det inträffat att Paris har enleverat Helena och tagit med henne till Troja efter att Afrodite lovat honom Helena. Av Agamemnons egen redogörelse för händelsen förefaller det inte som att det skulle skett mot Helenas vilja.¹³⁶ Att enleveringen av Helena

¹²⁵ Eur. *IA*. 1149-1152.

¹²⁶ Foley 1985, 74; Hall 2010, 288.

¹²⁷ Stolpe 2014a, 206.

¹²⁸ Eur. *IA*. 511-512.

¹²⁹ Eur. *IA*. 1271-1275.

¹³⁰ Eur. *IA*. 1259-1262, 1264-1266.

¹³¹ Eur. *IA*. 90-93.

¹³² Foley 1985, 93.

¹³³ Siegel 1981, 258.

¹³⁴ Siegel 1981, 263.

¹³⁵ Vellacott 1975, 43.

¹³⁶ Eur. *IA*. 75-77.

skulle följas av ytterligare bortföranden är inte trovärdigt. Vad gäller det tredje skälet, att armén skulle tvinga Agamemnon att offra Ifigenia, så bestod armén av ett antal härer, som leddes av olika kungar, bland vilka Agamemnon, om han haft större mod och beslutskraft, borde ha kunnat finna andra allierade som kunde hjälpt honom mot Odysseus.

Agamemnons beteende och drivkrafter har belysts av en rad författare och olika uppfattningar finns om Agamemnons bevekelsegrunder. Vissa anser att det främst är ärelystnad som driver Agamemnon. Grube menar att om Agamemnon inte hade velat vara befälhavare, så hade han åkt hem och inte offrat dottern och det hade då inte funnits något dilemma.¹³⁷ Dit hör också Conacher, som menar att Agamemnon endast visar känslor för att bedra sitt samvete. Detta speglas i att han med något av lättnad kommer fram till att det är nödvändigt att offra dottern.¹³⁸ Agamemnons till hälften undertryckta ambition att leda grekerna till Troja sporrar honom mer än han inser. Han karaktäriseras av vankelmod, en viss fatalism och personlig ambition. Han inte bara drivs av blandade och oklara motiv utan han kan inte heller se vad det är för motiv som styr honom.¹³⁹ Enligt Burnett ges publiken uppfattningen att Grekland aldrig var i fara och att Ifigenias död tjänar Agamemnons ambitioner.¹⁴⁰

Andra författare är av åsikten att det både är ära och rädsla som driver Agamemnon. Blaiklock kallar Agamemnon för en omoralisk vekling, som, efter att ha blivit varse Kalchas spådom, genast ger efter och beslutar offra dottern. Han tycker dock att Agamemnon aldrig är så mänsklig som när han våndas över att behöva offra Ifigenia, men att ångesten fort går över och han antar rollen som härförare.¹⁴¹ Han menar att Euripides hade för vana att reducera mytiska hjältar till den nivå där vanliga män befinner sig och drar av dramat slutsatsen att Euripides var av uppfattningen att den som kunde förhärda sitt hjärta och begå brottet i Aulis måste ha varit en vekling. Han måste ha haft en personlighet som var inkapabel till självuppoftning. Han äts inifrån av personlig ambition och rädsla för armén och Odysseus. Hans självbedrägeri övertygar honom om att han är offer för krafter utanför sin kontroll, när han i själva verket drivs av maktbegär.¹⁴² Även Ryzman anser att det finns två faktorer bakom Agamemnons beslut att offra dottern. Den ena är hans feghet gentemot armén och rädslan för

¹³⁷ Grube 1941, 425-426.

¹³⁸ Conacher 1967, 249-250.

¹³⁹ Conacher 1967, 256.

¹⁴⁰ Burnett 1971, 24-25.

¹⁴¹ Blaiklock 1952, 97.

¹⁴² Blaiklock 1952, 95, 102-103, 115-116.

att den skall kräva att dottern offras. Den andra är hans strävan efter erkännande. Hon finner ingen grund för att tillskriva Agamemnon nobla motiv.¹⁴³

Andra återigen anser att det är rädsla som främst styr Agamemnon. Detta är fallet enligt Siegel, som menar att Agamemnon i första hand drivs av rädsla och fruktan för Odysseus.¹⁴⁴ Vidare menar han att Agamemnon har en närmast paranoid inställning, som får honom att genomföra det han fruktar mest, att offra dottern.¹⁴⁵ Elliott Sorum anser att Agamemnon vill fransäga sig ansvaret för att Ifigenia offras. Detta gör han genom att skylla sitt beslut på Paris och Helena och på armén.¹⁴⁶ Hon skriver att Ifigenias beslut att självmant låta sig offras ytterligare tjänar Agamemnons syfte att fransäga sig ansvaret.¹⁴⁷

Vissa författare är allmänt fördömande när det gäller Agamemnon utan att gå in på frågan om vad det är som driver honom. Collard anser att Agamemnons misslyckade försök att lura Klytaimestra och Ifigenia får våra sista sympatier för honom att försvinna och att Ifigenias hjältemod ökar vår avsmak för honom.¹⁴⁸ Norwood är av uppfattningen att Agamemnon är oheroisk och att hans beteende måste ha fått den manliga publiken att skruva på sig av obehag över att känna igen sig själv. Agamemnon är en ordinär man som av omständigheterna kastas in i en situation, där statsmannaskap behövs och som försöker styra sin armé genom diplomati och sin familj genom militär disciplin med katastrofalt resultat.¹⁴⁹ Kitto målar en bild av Agamemnon som en listig och obeslutsam man som lyckats ta sig till sin position genom ovärdiga metoder. Hans obeslutsamhet har gjort att han försatts i en situation där han inte har något annat val än att begå ett ohyggligt brott. Hans omdöme är hårt; han menar att Agamemnon är en slipad obeslutsam karaktär, som inte förtjänar vårt seriösa intresse.¹⁵⁰ Vellacott är av uppfattningen att Euripides gjort klart att Agamemnon hade både makt och skyldighet att inte lyda Kalchas.¹⁵¹ Hall kallar Agamemnon för en egennyttig krigsherre.¹⁵² Grube, som enligt vad som anges ovan anser att Agamemnon drivs av ärelystnad, anser ändå

¹⁴³ Ryzman 1989, 117.

¹⁴⁴ Siegel 1981, 259, 263.

¹⁴⁵ Siegel 1981, 264.

¹⁴⁶ Elliott Sorum 1992, 533.

¹⁴⁷ Elliott Sorum 1992, 541.

¹⁴⁸ Collard 1981, 6-8.

¹⁴⁹ Norwood 1920, 287.

¹⁵⁰ Kitto 1939, 368.

¹⁵¹ Vellacott 1975, 222.

¹⁵² Hall 2010, 288.

att Agamemnon får en viss värdighet i slutet av dramat, där han, trots att han älskar sitt barn, ändå gör det val han gör för att Hellas skall bevara sin storhet.¹⁵³

Enligt min mening fanns det två skäl bakom Agamemnons offerande av dottern. Det ena var ärelystnaden och strävan efter makt och det andra hans rädsla för Odysseus, hans vekhet och hans brist på pondus gentemot denne. Detta överflyglade hans kärlek till dottern och hans roll som familjefar. Samtidigt är porträttet av honom känsligt målat och det är lätt att känna med honom och förstå hans vanda inför sitt beslut. Euripides ger en djupt mänsklig bild av en man som inte vill fatta beslut om att offra dottern, men som ändå av ärelystnad och rädsla drivs att fatta det beslut som gör mest ont i honom, nämligen att låta offra henne.

I *Trojanskorna* är inte Agamemnon en rollfigur, men han omnämns vid ett tillfälle. Det är när de tillfångatagna trojanskorna undrar över sitt öde. Hekabe frågar Talthybios om vad som skall hända med dottern Cassandra och får till svar att Agamemnon utnyttjat sitt privilegium som befälhavare och tagit Cassandra som sitt speciella pris för att hon skall bli hans konkubin.¹⁵⁴ Agamemnon har därvid inte tagit hänsyn till att flickan lovats ett liv utan äktenskap av Apollon.¹⁵⁵ Hans känslor har tagit överhanden och han har också blivit förälskad i henne, vilket Talthybios uttrycker med: ”Eros pil, du vet.”¹⁵⁶ Cassandra har genom olyckorna i kriget blivit galen och betar sig som om hon skall fira ett verkligt bröllop med Agamemnon.¹⁵⁷ Talthybios fäller kommentaren om Cassandra att hon är förryckt och att han själv, en fattig sate, aldrig skulle gå i säng med henne.¹⁵⁸ I detta drama framgår således att Agamemnon låter sina känslor styra över förnuftet trots att han är en vuxen man som borde ha vett och värdighet. Agamemnon brister således i besinning.

I *Hekabe* är Agamemnon en av rollfigurerna. Han förekommer vid två tillfällen i dramat. Den ena är när det i hären är fråga om Polyxena skall offras eller ej. Han är emot detta, men han har, trots att han är ledare över hären, ingen makt över den, utan frågan avgörs genom omröstning inom hären efter det att Odysseus propagerat för att hon skall offras.¹⁵⁹ I detta drama, liksom i *Ifigenia i Aulis*, låter Agamemnon sig styras av Odysseus. Agamemnon saknar en för en ledare viktig förmåga, nämligen den att övertyga. Det andra tillfället är när

¹⁵³ Grube 1941, 435.

¹⁵⁴ Eur. *Tro.* 249.

¹⁵⁵ Eur. *Tro.* 247-255.

¹⁵⁶ Eur. *Tro.* 255.

¹⁵⁷ Eur. *Tro.* 306-352.

¹⁵⁸ Eur. *Tro.* 415-417.

¹⁵⁹ Eur. *Hec.* 60, (120-140).

Hekabe söker hans stöd för att hämnas på Polymestor. Agamemnon är positiv till att hjälpa Hekabe i princip, men är rädd för vad hären kommer att säga. Han vill inte att den skall få intryck av att han deltar i en hämnd på Polymestor på grund av sin relation med Cassandra. Bakgrunden är att hären anser att Polymestor som thrakier är en bundsförvant till grekerna, medan den döde Polydoros som trojan är en fiende.¹⁶⁰ Agamemnon går med på att ge Hekabe passivt stöd, när hon hämnas, d.v.s. han lovar att inte ingripa i vad hon tar sig för. Detta gör han dock endast för att han inte har något bättre för sig, eftersom flottan inte kan avsegla, då lämplig vind saknas.¹⁶¹ Även här framstår Agamemnon som en vek person som inte vill ta strid för vad som är rätt. När Hekabe utfört sin hämnd på Polymestor blir Agamemnon involverad som ett slags domare för att fälla utslag mellan dem. Han kommer då fram till att Polymestor inte dödat Polydoros för Agamemnons eller grekernas skull såsom han påstått utan för att han ville komma åt guldets som Polydoros fört med sig. Hans slutsats blir att Polymestor gjort sig skyldig till ett illdåd och därför skall lida ont.¹⁶² Här står alltså Agamemnon upp för vad han anser vara rättvisa, trots att han i andra sammanhang mest visar svaghet.

Grube menar att den genuina tillgivenhet som Agamemnon känner för Cassandra är en ny komponent i hans karaktär. Detta förminskar Agamemnons ställning som hjälte, men det gör honom till en människa och Grube anser att Agamemnon i *Hekabe* är djupt mänsklig.¹⁶³

I tragedierna framstår Agamemnon som en person som inte med avsikt är ondskefull, men som drivs av ärelystnad och som samtidigt är en vekling, som inte kan stå emot omgivningens tryck, vilket leder till att han utför grymma handlingar. Han är den formelle ledaren för trupperna som ingår i härtåget mot Troja, men han är ändå inte den som bestämmer över hären, utan hären påverkas i hög grad av den man som agerar som informell ledare, Odysseus. Agamemnon är feg och rädd och saknar förmåga att övertyga hären om vad som skall göras.

Agamemnons ställning kan sammanfattas på följande sätt. Han är kung över Argos. Han är *kyrios* över ett *oikos* och har legitima barn. Det framgår inte hur gammal han är, men han är tillräckligt gammal för att inneha en respektabel ålder. Han är grek. Han har rollen av härförare i det trojanska kriget och står formellt sett högst i hierarkin i den grekiska hären. Samtidigt är han som person svag, rädd och feg. Ledartröjan låter han vid åtskilliga tillfällen i de behandlade tragedierna istället Odysseus ta på sig, eftersom han saknar förmågan att leda. I

¹⁶⁰ Eur. *Hec.* 86, (854-859).

¹⁶¹ Eur. *Hec.* 87, (898-901).

¹⁶² Eur. *Hec.* 102, (1244-1251).

¹⁶³ Grube 1941, 222.

Trojanskorna förlorar han också huvudet, när han förälskar sig i Kassandra. Av de moraliska kvaliteter som krävs av en grek saknar Agamemnon mod (*andreia*), besinning (*sophrosune*) och rättrådighet (*dikaiosune*).

4.1.2 Menelaos

Menelaos är en rollfigur i *Ifigenia i Aulis* och i *Trojanskorna*. I *Ifigenia i Aulis* är han en karaktär som driver brodern Agamemnon framför sig, när denne är tvehågsen. Menelaos pendlar mellan att vara en aggressiv och en medkännande personlighet. Han drivs i krigsföretaget av sin hämndlystnad gentemot Paris och Helena.¹⁶⁴ Han är aktiv när det gäller att samla ihop flottan som skall segla till Troja: ”Rasande av åtrå för Menelaos runt i Hellas ...”¹⁶⁵ När flottan blir liggande i Aulis utan förlig vind, agerar Menelaos till en början för att Ifigenia skall offras och hindrar den gamle trotjänaren från att komma iväg med det brev som skall stoppa Klytimestra från att resa med Ifigenia till Aulis.¹⁶⁶ När Menelaos ser Agamemnons förtvivlan över att behöva offra Ifigenia, känner han medlidande med honom och ber honom att inte offra dottern.¹⁶⁷ Agamemnon och Menelaos diskuterar sedan hur Ifigenia skall kunna räddas. De påminner sig då att siaren Kalchas känner till Artemis krav.¹⁶⁸ Menelaos tycker inte detta är ett problem, utan säger: ”Då dör han innan dess. Det är ju lätt att ordna.”¹⁶⁹ Sedan inser de att även Odysseus känner till Artemis krav och honom går det inte att röja undan.¹⁷⁰

I *Trojanskorna* säger Menelaos att han inte kom till Troja så mycket för Helenas skull som för Paris och konstaterar belåtet att denne bestraffats.¹⁷¹ När Paris är omhändertagen återstår Helena. Menelaos avgör en argumentation mellan Hekabe och Helena angående Helenas skuld till det trojanska kriget. Den avslutas med att han skall föra Helena till grekisk mark och döda henne där.¹⁷²

¹⁶⁴ Eur. *IA*. 269-272.

¹⁶⁵ Eur. *IA*. 77-78.

¹⁶⁶ Eur. *IA*. 304.

¹⁶⁷ Eur. *IA*. 481-484.

¹⁶⁸ Eur. *IA*. 518.

¹⁶⁹ Eur. *IA*. 519.

¹⁷⁰ Eur. *IA*. 524-527.

¹⁷¹ Eur. *Tro*. 867-868.

¹⁷² Eur. *Tro*, 1055-1059.

Blaiklock menar att Euripides i alla sina fem dramer, där Menelaos figurerar, fokuserar på hans undergivenhet gentemot hustrun och tecknar honom som tarvlig, fåfång och självisk.¹⁷³

Menelaos är grek och kung i Sparta. Han har sitt eget *oikos* och är gift och har barn med Helena. Hans ålder framgår inte, men den torde vara tillräckligt hög för att medföra status. Han är inte vek som brodern utan burdus och viker sig inte för de andra krigsherrarna möjligtvis med undantag av Odysseus. Han visar också att han saknar rättrådighet vad avser tillskansandet av Agamemnons brev och hans förslag att döda Kalchas för att nå dit han vill. Han är dock alltför besatt av sin hustru för att ha det mått av besinning som krävdes av en grek.

4.1.3 Odysseus

Odysseus omtalas i *Ifigenia i Aulis* och *Trojanskorna* och är en rollfigur i *Hekabe*. I *Ifigenia i Aulis* är Odysseus den som Agamemnon med flera är rädda för och vars vilja man efterkommer för att man inte vågar annat. När Agamemnon i ett skede överlägger med Menelaos om de skall skicka hem Ifigenia till Argos, går de, som angivits ovan, igenom vilka som vet om Artemis krav på att Ifigenia skall offras. Då Agamemnon drar sig till minnes att Odysseus är informerad, säger Agamemnon att denne kommer att piska upp armén till raseri, att de kommer att döda både Agamemnon och Menelaos och ge order om att slakta flickan.¹⁷⁴ Odysseus benämns här ”Sisyfos säd”. Stolpe menar att Euripides bygger på traditionen att Sisyfos skulle ha förfört Odysseus mor, innan hon gifte sig med Laertes och att tragöden genom detta förstärker Odysseus negativa roll genom hänvisning till denna härstamning.¹⁷⁵ Den rädsla som Odysseus sprider framkommer också när Akilles och Klytaimestra pratar om hur de skall kunna rädda Ifigenia från att offras. Akilles anger då att armén kommer att komma i tusental för att ta Ifigenia och att Odysseus själv kommer att leda den av eget val och inte på order av armén.¹⁷⁶

Inte heller i *Trojanskorna* är Odysseus en rollfigur, utan även här förekommer han genom att han omtalas av andra rollfigurer. Euripides ger oss också i detta drama bilden av en illvillig och slug person. Han omnämns första gången, när Hekabe får besked om att hon som slav tilldelats Odysseus och hon utbrister då: ”Ve mig, ve! Jag ska då slava hos en förfärlig och

¹⁷³ Blaiklock 1952, 75.

¹⁷⁴ Eur. *IA*. 515-533.

¹⁷⁵ Stolpe 2014a, 202.

¹⁷⁶ Eur. *IA*. 1361-1364.

avskryvärd mänska, illslug, rättvisans fiende, monster av laglöshet, med en tunga som är dubbel och falsk och vrider och vränger så svart blir vitt och kärlek blir till hat.”¹⁷⁷ Nästa gång han förekommer är när Talhybios meddelar Andromache att hon inte skall få ta sitt lilla barn med sig, utan att Astyanax skall dödas genom att kastas ut från Trojas allra högsta murkrön. Talhybios säger till henne att det var Odysseus som övertalade armén att detta skulle göras, eftersom det är farligt att låta en hjältes son leva.¹⁷⁸

Till skillnad mot de två tidigare dramerna, så är Odysseus en rollfigur i *Hekabe*. Han omtalas i samband med att Hekabe får besked av kören om att Polyxena skall offras. Kören berättar att det, när Akilles visat sig och krävt ett offer på sin grav, uppstod en oenighet inom hären angående om ett liv skulle offras eller ej. Det vägde ganska jämnt mellan för och emot tills Odysseus ”du vet denna listige folkförförare” övertalade hären att inte - för att skona en stackars slavinnas liv - gå emot danaernas yppersta man.¹⁷⁹

Nästa gång Odysseus förekommer i dramat gör han det genom att själv framträda på scenen. Det sker när han kommer för att hämta Polyxena till offret och träffar på Hekabe. Hekabe vädjar till honom att inte ta med Polyxena genom att referera till det tillfälle när Odysseus, under belägringen av Troja, förklädd och som spion smugit in i staden. De enda som känt igen honom hade varit Helena och Hekabe. Han hade då slagit armarna om Hekabes knän och vädjat till henne om att inte avslöja honom. Hekabe påminner honom om att hon den gången räddade honom och lät honom komma undan.

”H: Den gången var *du* slaven. Minns du dina ord?

O: En mängd av sluga ordfynd för att rädda livet ...

H: Då är väl du en usling, du som en gång blev medlidsamt bemött, du ger mig inget gott i gengäld, utan allt ont emot mig du förmår!

.....

H: Du föll på knä och grep min hand, som sagt, och rörde vid min gamla kind. Nu är det jag som griper din på samma sätt och ber om nåd: tag inte detta barn ifrån mig!”¹⁸⁰

Odysseus försvarar sig med att Akilles, grekernas främste man som givit sitt liv för Hellas, har begärt offret och han frågar hur någon i framtiden kommer att vilja strida för Hellas om inte de som dött i strid hedras vederbörligen.¹⁸¹ Enligt Conacher är redogörelsen av att Hekabe räddat Odysseus i Troja något som Euripides hittat på.¹⁸² Händelsen med att

¹⁷⁷ Eur. *Tro.* 281-289.

¹⁷⁸ Eur. *Tro.* 719-723, 783-785.

¹⁷⁹ Eur. *Hec.* 60, (130-134).

¹⁸⁰ Eur. *Hec.* 64-66, (222-278).

¹⁸¹ Eur. *Hec.* 67, (309-315).

¹⁸² Conacher 1967, 149.

Odysseus räddats i Troja förekommer i *Odysseén*, men det är då inte Hekabe som träffar på honom utan Helena.¹⁸³

Hekabe försöker förmå Polyxena att be om nåd hos Odysseus. Denna vill dock inte göra så utan säger till Odysseus: ”Jag ser, Odysseus, att du döljer högra handen i mantelns veck och vänder bort ditt ansikte ifall jag skulle vilja röra vid din kind.”¹⁸⁴ Att röra vid den högra handen och kinden var tecken på begäran om nåd och nåd kunde då inte förvägras.¹⁸⁵

Grube menar att Odysseus i *Hekabe* står inför konflikten att infria Akilles andes önskan, d.v.s. att efterkomma en avlidens väns önskan, och att rädda en skyddssökande som enligt regelboken inte kan dödas. Grube anser att Odysseus löser detta praktiskt genom att bortse från regeln om skyddssökande. Han räddas dessutom av Polyxena som inte åberopar regeln ifråga och inte kastar sig för hans fötter och nuddar hans högra hand eller skägg.¹⁸⁶ Vellacott anser att den sinistra Odysseus kraft ligger i att han vet att ett offer kommer att ge arméns befälhavare en hållhake på mannarna som ingenting annat.¹⁸⁷ Goldhill kallar Odysseus listig och otrevlig och anser att han använder all sin retorik för att åsidosätta alla krav på tacksamhet och respekt gentemot drottningen som en gång räddade hans liv.¹⁸⁸ Morwood har en annorlunda uppfattning och menar att man här ser skillnaden mellan det demokratiska styret i Athen och det rojalistiska Asien. De grekiska ledarna har ingen makt annat än genom att övertyga folket om vad det är som skall göras och det anser Morwood har fördelar. Han är av uppfattningen att Odysseus gör vad som krävs i ett demokratiskt system, där en omröstning bestämt att hon skall offras och menar att den athenska publiken måste ha varit mer medveten än vi om det politiska system som verkar här.¹⁸⁹

Odysseus är i de tre dramerna en obehaglig och illvillig figur, som styr sin omgivning utan någon formell befogenhet och som sätter skräck i den utsedde befälhavaren, Agamemnon. Zeitlin anser att Odysseus hos Euripides är mycket svartare än hos Homeros och menar att Odysseus hos Homeros betar sig buffelaktigt, men att han också är en fin talare som bidrar klokt i debatter och som ständigt anförtros delikata uppdrag.¹⁹⁰

¹⁸³ Hom. *Od.* 4.244-250.

¹⁸⁴ Eur. *Hec.* 68, (343-344).

¹⁸⁵ Grube 1941, 218.

¹⁸⁶ Grube 1941, 217-218.

¹⁸⁷ Vellacott 1975, 202.

¹⁸⁸ Goldhill 1986, 165.

¹⁸⁹ Morwood 2014, 198-201.

¹⁹⁰ Zeitlin 1996, 39 med referens till Hom. *Il.* 19.154 ff.

Odysseus är kung över Ithaka. Han är en grekisk man i sina bästa år och han har hustru och barn hemmavid. Han har ingen formell ledarroll i krigsföretaget men agerar ändå som informell ledare. Detta baseras på att alla, som skulle kunna stå upp mot honom, är rädda för honom och också på att han äger övertalningsförmåga. Odysseus är i de tre dramerna en slug, bufflig och illvillig person, som inte har någon känsla för att gott skall med gott återgäldas. Han uppträder som om han helt och hållet saknar moral och gör vad som helst för seger. Han tycker sig inte vara skyldig att betala tillbaka Hekabes väntjänst. Han bryr sig inte heller om reglerna om skyddssökande, när han vänder bort sin kind och håller undan sin högra hand vid mötet med Polyxena. Han lever inte upp till de moraliska kvalitéer som var viktiga, i synnerhet inte vad gäller rättrådighet.¹⁹¹

4.1.4 Akilles

Akilles förekommer som en karaktär i *Ifigenia i Aulis*. I *Trojanskorna* är han inte med, men i *Hekabe* spelar hans ande en roll efter hans död.

Akilles nämns första gången i *Ifigenia i Aulis* när Agamemnon berättar att han har ljugit ihop ett äktenskap åt Ifigenia för att få Klytaimestra att skicka henne till Aulis.¹⁹² Den påstådda brudgummen är ovetande om Agamemnons förehavanden. När Klytaimestra anländer till Aulis med Ifigenia förhör hon Agamemnon om Akilles och hans familj och härkomst. Agamemnon svarar på hennes frågor utan att röja att det inte finns något äktenskap uppgjort.¹⁹³

Akilles kommer in på scenen första gången, när han, otålig över att hären bara får vänta i Aulis, söker upp Agamemnon för att få veta vad hans plan är. Han hittar då inte Agamemnon utan träffar istället på Klytaimestra. En dialog uppstår, där de båda talar förbi varandra. Klytaimestra talar till sin blivande svärson, men Akilles, som inte har någon aning om något äktenskap, blygs över att vistas i lägret tillsammans med en okänd kvinna. De förstår till sist att det föreligger ett missförstånd och att någon fört dem bakom ljuset.¹⁹⁴ När den gamle trotjänaren, som länge tjänat hos Agamemnon och Klytaimestra, kommer in på scenen och berättar att Agamemnon tänker offra Ifigenia och att det påstådda bröllopet endast var ett sätt att lura mor och dotter till Aulis, blir både Klytaimestra och Akilles upprörda över Ifigenias

¹⁹¹ Pl. *Resp.* 4.427e 10-11.

¹⁹² Eur. *IA.* 99-100.

¹⁹³ Eur. *IA.* 694-715.

¹⁹⁴ Eur. *IA.* 801-846.

öde och Akilles också över att hans namn har utnyttjats.¹⁹⁵ Akilles lovar Klytimestra att se till att Ifigenia inte dödas.¹⁹⁶ Han återkommer också till att han själv blivit kränkt genom att hans namn utnyttjats: ”... jag har kränkts av Agamemnon. Ta mitt namn som snara för sitt barn – utan att be om lov!”¹⁹⁷ Det visar sig dock att Akilles inte mäktar med att hålla hären anförd av Odysseus stängen. Han lovar dock fortsatt att han skall se till att Ifigenia inte dödas. Vid denna tidpunkt ändrar dock Ifigenia inställning och säger sig vilja bli offrad för att rädda Hellas. Genom detta räddar hon Akilles från att behöva lida nederlag mot armén. Även han byter då fot och lovordar henne för att hon har en ädel och modig själ.¹⁹⁸ Efter detta försvinner Akilles ur dramat. Conacher är inte imponerad av Akilles, utan menar att han drivs av lika själviska motiv som Agamemnon.¹⁹⁹ Blaiklock kallar Akilles i *ifigenia i Aulis* för en bortskämd och skrävlande yngling.²⁰⁰

I *Hekabe* begär den döde Akilles att Polyxena skall offras på hans grav som hedersgåva.²⁰¹ Odysseus benämner Akilles i detta drama ”danaernas yppersta man”.²⁰²

Akilles är grekernas hjälte på grund av sin stridsduglighet. Han vill hjälpa Ifigenia och hindra att hon blir offrad, men han mäktar inget mot Odysseus och hären. Han verkar närmast lättad när han inte längre behöver hjälpa henne, eftersom hon frivilligt låter sig offras för Hellas. Han förefaller minst lika intresserad av att hans eget rykte inte skall solkas som av att hindra offret av Ifigenia.

Akilles är grek och av kunglig börd. Han är dock ännu inte kung, eftersom hans far fortfarande regerar i kungadömet, vilket framgår av *Trojanskorna*.²⁰³ Han är mäktig och har anlant till Aulis med en flotta om femtio skepp.²⁰⁴ Hans ålder är svår att avgöra. I *Ifigenia i Aulis* är Akilles ännu ogift, vilket kan utläsas av att han, när han är förgrymmad över att Agamemnon har lånat hans namn för det fingerade äktenskapet, säger: ”Jag säger inte allt det här för att jag önskar bli gift – tusentals flickor vill i säng med mig – men jag har kränkts av

¹⁹⁵ Eur. *IA*. 873-899.

¹⁹⁶ Eur. *IA*. 940-944, 949-950.

¹⁹⁷ Eur. *IA*. 961-962.

¹⁹⁸ Eur. *IA*. 1411, 1422-1423.

¹⁹⁹ Conacher 1967, 250.

²⁰⁰ Blaiklock 1952, 118.

²⁰¹ Eur. *Hec*. 56, (40-41).

²⁰² Eur. *Hec*. 60, (134).

²⁰³ Eur. *Tro*. 1127.

²⁰⁴ Eur. *IA*. 235-241.

Agamemnon.²⁰⁵ I *Trojanskorna* och *Hekabe* framgår det istället att han har en vuxen son, Neoptolemos, som deltar i kriget.²⁰⁶ Utifrån de skilda berättelserna är hans ålder således svår att avgöra. Akilles ger i *Ifigenia i Aulis*, trots sin hjältestatus, intryck av att vara svag, när han endast halvhjärtat vill avvärja offrandet av Ifigenia. Han kan därför sägas till viss del sakna rättrådighet och mod.

4.1.5 Den gamle trojänaren i *Ifigenia i Aulis*

Den gamle trojänaren benämns ”gamlingen” i *Ifigenia i Aulis*. Han förekommer inte i något av de andra dramerna. Han är slav i Agamemnons *oikos* och har skänkts till denne som hemgift av Klytaimestras far, Tyndareos.²⁰⁷

Garnsey, som behandlar slaveri i Athen, anger att slavägarens rätt över en slav och hans arbete var total. Slaven hade ingen social identitet och kunde inte skaffa släktband genom att gifta sig.²⁰⁸ Slavarna var normalt barbarer, antingen födda utanför Grekland eller ättlingar till sådana enligt Rosivach. När athenarna tänkte på slavar, så tänkte de också på barbarer och vice versa.²⁰⁹ Aristoteles behandlar slaveriet i *Politiken*. Enligt honom bestäms redan från födseln några till att lyda och andra till att härska. För dem som av naturen är slavar är det bäst att vara underordnade ett styre. Slaven är helt och hållet slavägarens ägodel och är i och med det ett redskap för handlande, som det är möjligt att avyttra.²¹⁰

Gamlingen är således slav, men han har varit länge i familjen och har där en sådan ställning att han anförtros viktiga uppdrag. Han är trofast och trots sin position som slav vågar han ifrågasätta Agamemnons agerande.²¹¹ Gamlingen går dessutom ännu längre genom att försöka avvärja Agamemnons planer på att offra Ifigenia, då han avslöjar Agamemnons avsikt för Akilles och Klytaimestra.²¹²

Gamlingen är en åldrad man, han är slav, han förefaller sakna familj och hans etnicitet framgår inte, även om det är troligt att han som slav är icke-grek. Hans ställning är således underordnad, men han är inte utan inflytande beroende på sina personliga egenskaper och på

²⁰⁵ Eur. *IA*. 959-961.

²⁰⁶ Eur. *Tro*. 658-660; Eur. *Hec*. 74-75, (523-524).

²⁰⁷ Eur. *IA*. 45-46.

²⁰⁸ Garnsey 1996, 1.

²⁰⁹ Rosivach 1999, 129.

²¹⁰ Arist. *Pol*. 1254a 12, 15-17, 23, 1254b 17-18.

²¹¹ Eur. *IA*. 124-127, 133-135.

²¹² Eur. *IA*. 864, 873, 883.

de moraliska kvaliteter han besitter. Han är trofast och rättrådig och han har mod att agera på det sätt han anser rätt. Han stöttar genom sitt beteende sin ägare Agamemnon.

4.1.6 Talhybios

Talhybios är grekernas härold och förekommer i *Trojanskorna* och *Hekabe*. Redan i *Iliaden* har Talhybios rollen som Agamemnons betrodde härold. Han anförtros där bland annat uppgiften att föra Briseis från Akilles till Agamemnons tält.²¹³ I *Trojanskorna* och *Hekabe* är hans enda roll att framföra negativa budskap från grekerna till trojanskorna och förekommer inte mellan dessa tillfällen.

Första gången vi stiftar bekantskap med Talhybios i *Trojanskorna* lämnar han besked till trojanskorna om att lottning skett inom den grekiska hären om vem av dem som blir slav till vem av grekerna. Hekabe får beskedet att Cassandra skall tillfalla Agamemnon och bli hans konkubin i lönn. Hekabe får själv reda på att hon skall tillhöra Odysseus, vilket hon inte blir glad över. Talhybios meddelar också kryptiskt att Polyxena anförtrotts Akilles grav. Innebörden av det står inte klart för Hekabe till att börja med.²¹⁴ Det framgår att Talhybios tycker att vissa besked är plågsamma och han försöker lindra in beskeden så gott han kan; om det är för att lindra för mottagaren eller för honom själv är svårt att säga. Nästa gång Talhybios dyker upp på scenen kommer han med ett bud till Andromache, som är så plågsamt att han inleder med att säga: ”Du fru till Hektor, en gång tapprast bland trojaner, hata inte mig! Jag kommer inte frivilligt med mina herrars klara bud.”²¹⁵ Det bud han skall framföra är att Astyanax skall kastas ner för Trojas höga mur. Han uppmanar Andromache att inte göra motstånd för att hon istället skall tillåtas begrava barnet.²¹⁶ När Talhybios skall ta Astyanax från Andromache säger han: ”Ett helt annat och hårdare sinne än mitt, med mindre av ömkan och större förtjusning i hjärtlöshet, fordras av den som skall kungöra sådana order.”²¹⁷ Efter det att Astyanax kastats ut från muren och dött, hjälper Talhybios till att begrava barnliket. Andromache har då redan måst lämna lägret. Det är istället Hekabe som skall begrava barnbarnet och då i Hektors sköld enligt önskan från Andromache.²¹⁸

²¹³ Hom. *Il.* 1.320-325.

²¹⁴ Eur. *Tro.* 240-292.

²¹⁵ Eur. *Tro.* 709-711.

²¹⁶ Eur. *Tro.* 725-739.

²¹⁷ Eur. *Tro.* 786-789.

²¹⁸ Eur. *Tro.* 1134-1155.

Begravningsritualer var oerhört betydelsefulla, eftersom respekten för de döda var viktig både i fred och i krig för grekerna. Detta innebar att det fanns en skyldighet att begrava de döda och att sköta graven.²¹⁹ Om begravning inte skedde skulle själen vandra rastlöst för evigt mellan de levande och de döda.²²⁰ Riter skulle utföras för den döde; dit hörde att tvätta och göra iordning kvarlevorna och att öppet sörja. Detta var kvinnornas uppgifter.²²¹

För Astyanax gör farmodern det hon kan för att ge honom en begravning. Det får göras i all hast och hon får ta vad som finns tillgängligt. Hall skriver att det är få scener från världsteatern som kan tävla med den känslomässiga påverkan av scenen, då Astyanax slits från sin mors armar, dödas och sedan läggs i den döde Hektors sköld.²²²

Dödandet av Astyanax hade också betydelse för kungafamiljens *oikos*, vars fortlevnad var mycket viktig. Regleringen av familj, äktenskap och legitima och illegitima barn hade till syfte att tillförsäkra ett *oikos* överlevnad. Att Astyanax och även Polydoros båda dödades innebar att Priamos och Hektors *oikoi* dog ut. Seaford refererar till den vikt som lades vid kontinuiteten av ett *oikos*. En man stod i en relation med sina förfäder, vilket manifesterades i kulten av de döda.²²³ Hall anger att förstörelse av ett *oikos* är ett genomgående tema i dramer såsom vid dödandet av Astyanax, eftersom överlevnad av hushållet genom legitima, manliga arvingar var så vital. En av de största rädslor som en athenare hade var att hans *oikos* skulle utplånas på grund av avsaknaden av en arvinge.²²⁴

I *Hekabe* kommer Talthybios in på scenen vid ett enda tillfälle, vilket är när han kommer för att hämta Hekabe för att hon skall begrava Polyxena.²²⁵ Han berättar för henne hur det gick till när Polyxena offrades och att hon betedde sig så värdigt att det väckte respekt hos hela den grekiska armén och han konstaterar att Hekabe varit välsignad med de ädlaste av barn.²²⁶

Det finns olika uppfattningar om Talthybios karaktär, bland annat Murray som anser att denne är enfaldig och godhjärtad, varvid han främst menar att enfalden visar sig i att han tror att nyheten att Kassandra tilldelats Agamemnon skall vara goda nyheter för Hekabe.²²⁷

²¹⁹ Dyson et al 2000, 17.

²²⁰ Grube 1941, 290.

²²¹ Dyson et al 2000, 19.

²²² Hall 2010, 178.

²²³ Seaford 1990, 151.

²²⁴ Hall 2010, 130, 135.

²²⁵ Eur. *Hec.* 73, (484-485).

²²⁶ Eur. *Hec.* 76, (581-582).

²²⁷ Murray 1965², 66.

Vellacott menar att Talthybios behandlar de tillfångatagna kvinnorna med respekt. Han är medveten om att de bara några dagar tidigare var fria, rika och nobla.²²⁸ Conacher är av uppfattningen att Talthybios är en hård, mörk figur i *Trojanskorna*, väldigt olik den sympatiska Talthybios i *Hekabe*.²²⁹ Vad han baserar denna slutsats på är oklart.

Talthybios intar rollen av underordnad utan inflytande. Om han är slav och/eller grek framgår inte. Hall betecknar honom dock som grek.²³⁰ Hans ålder och familjeförhållande framgår inte heller. Han gör det som hans herrar befäller, vilket innebär att han i dramerna framför smärtsamma budskap till de besegrade trojanskorna. När han gör det försöker han i görligaste mån, enligt min uppfattning, lindra sorgen hos dem som mottar hans tråkiga besked. Då han utför sina uppdrag visar han en mänsklig sida och är respektfull mot de trojanska fångarna. Han ser vilket elände som de hamnat i efter att ha varit fria och i många fall kungliga. Han uppför sig, som den ende på den grekiska sidan, konsekvent anständigt mot dem samtidigt som han intar en lojal, stödjande roll gentemot de grekiska ledarna.

4.2 Män på den trojanska sidan

I detta avsnitt behandlar jag Priamos, Hektor och Paris.

4.2.1 Priamos

Priamos är inte en rollfigur i något av de tre dramerna. Det berättas dock om honom i *Trojanskorna* och *Hekabe*. I *Trojanskorna* relateras hur han mördats vid sitt eget Zeus-altare av grekerna.²³¹ I *Hekabe* hör vi berättas om Priamos genom Polydoros vålnad, som berättar att fadern skickat med honom en gulds katt som barnen skulle ha för den händelse att Troja dukade under.²³² Priamos nämns respektfullt av både Hekabe och Talthybios, som säger att Priamos i sin levnad var stor och lyckligt lottad.²³³

Priamos är kung över ett mäktigt Troja. Han är en åldersstigen barbar med många barn, som av omgivningen enbart omtalas i positiva ordalag som en man som ägnar sin stad och

²²⁸ Vellacott 1975, 165.

²²⁹ Conacher 1967, 144.

²³⁰ Hall 2010, 256.

²³¹ Eur. *Tro.* 16-17, 482-484.

²³² Eur. *Hec.* 55, (11-13).

²³³ Eur. *Hec.* 73, (493-494), 101, (1209-1210).

familj omsorg. Han får ett slut som strider mot all moral, eftersom grekerna dödar honom när han sökt skydd vid sitt Zeus-altare.

4.2.2 Hektor

Hektor omtalas på några få ställen i *Trojanskorna*. När dramat börjar har han redan dödats i striden mot Akilles. Han omnämns endast i positiva termer och hustrun lovprisar honom: ” Jag fann hos dig, min Hektor, allt jag önskar hos en man: klokhet, tapperhet och börd.”²³⁴ Att Andromache lovprisar sin döde man kanske inte säger så mycket, men även Talthybios berömmar honom: ” ... Hektor, en gång tapprast bland trojaner ... ”²³⁵

Hektor är inte grek utan barbar. Hall har i *Inventing the barbarian* skrivit om hur grekerna såg på sig själva och folken i ikringliggande riken. Grekernas sätt att beskriva barbarerna har i allmänhet ansetts som en beskrivning av motsatsen till ideal-greken. Polariseringen i beskrivningen av greker och barbarer tillkom under det tidiga 400-talet f.Kr, delvis som en följd av det spända förhållandet med perserna och medföljande panhelleniska strävanden.²³⁶ Hall anger att manlighet, mod, intelligens och lagefterlevnad betraktades som grekiska egenskaper, medan barbarer kännetecknades av att vara det motsatta, femininiserade, feiga, ointelligenta och anarkistiska eller despotiska.²³⁷ De barbarer som förekom i tragedierna uppvisade ofta någon eller några av dessa dåliga egenskaper och medverkade då till att definiera den grekiska moralen.²³⁸

Hektor är av kunglig börd, han är modig och skicklig med vapen, han har sitt eget *oikos* med hustru och son. Han är barbar, men han omtalas endast på ett högst respektfullt sätt även av den grekiska sidan, som en man att se upp till, vilket är annorlunda än den vid tiden gängse synen på barbarer. Hektor är således på det personliga planet en man med moraliska kvaliteter. Euripides låter, trots 400-talets syn på barbarer, Hektor stå för ett beteende som var i enlighet med de grekiska värderingarna om hur en man skulle vara.

²³⁴ Eur. *Tro.* 673-674.

²³⁵ Eur. *Tro.* 709-710.

²³⁶ Hall 1989, 1-2.

²³⁷ Hall 2010, 111.

²³⁸ Hall 1989, 121-122.

4.2.3 Paris

Paris är inte en rollfigur i något av dramerna och omtalas endast på ett fåtal ställen i *Ifigenia i Aulis* och *Trojanskorna*. Han är dock en av huvudfigurerna i myten om kriget i Troja, eftersom det var hans bortförande av Helena som var den utlösande faktorn bakom kriget.

I dramerna framgår två omständigheter rörande Paris, vilka båda måste ha uppfattats som negativa av publiken. Den ena rör Paris utseende och klädsel, där hans utseende beskrivs som vackert och klädseln som prunkande, i purpur och helt skimrande av guld, lyx och rik barbarisk prakt.²³⁹ I Sparta gällde andra enkla ideal avseende utseende och Paris klädedräkt måste ha betraktats som femininiserad. Den andra omständigheten rör hans brott mot gästvänsreglerna, då han, efter att rikligt ha trakterats i Menelaos *oikos*, då denne var bortrest, tackade genom att bortföra dennes hustru till Troja.²⁴⁰ Publiken måste ha haft en förförståelse av ytterligare en negativ egenskap hos Paris, nämligen feghet. I *Iliaden* anklagas Paris av Hektor för att ha ett fagert yttre men sakna styrka och mod, då han fegt flyr från slagfältet, när han där möter Menelaos.²⁴¹

Paris är kungason, har ett oreglerat förhållande med en kvinna som redan är gift med en annan man, saknar barn och är trojan. Han är i grekernas ögon femininiserad och saknar moral, när han bryter mot gästvänsreglerna. Han är den ende av de trojanska männen som framställs som en motsats till ideal-greken på det sätt som Hall beskriver.²⁴²

4.3 Grekiska kvinnor

De grekiska kvinnorna i dramerna är tre till antalet. I *Ifigenia i Aulis* är Klytaimestra och Ifigenia rollfigurer medan Helena är omtalad i samma drama och rollfigur i *Trojanskorna*.

4.3.1 Klytaimestra

Klytaimestra har lurats till Aulis under förespegling att ett äktenskap arrangerats av Agamemnon mellan dottern Ifigenia och den grekiske hjälten Akilles. Hon anländer tillsammans med Ifigenia och är hoppfull inför det stundande bröllopet men ovetande om

²³⁹ Eur. *IA*. 71-74; Eur. *Tro*. 988, 991-992.

²⁴⁰ Eur. *IA*. 75-77; Eur. *Tro*. 865-867.

²⁴¹ Hom. *Il*. 3.30-45.

²⁴² Hall 2010, 111.

Agamemnons planer att offra dottern till Artemis istället för att gifta bort henne. Agamemnon försöker få Klytaimestra att åka hem till Argos, men det motsätter hon sig.²⁴³ Agamemnon, som har svårt att styra sin hustru, konstaterar: ” ... där sprack min sluga plan att få min fru ur vägen ... En karl ska ha en hustru han kan lita på, god, tjänstvillig och lydig, eller ingen alls.”²⁴⁴

Hon blir emellertid varse Agamemnons planer för Ifigenia och blir förtvivlad.²⁴⁵ Hon påminner Agamemnon om att hon, trots att han fick henne genom att döda hennes förste man och son, blev en klanderfri hustru till honom, som skötte om hemmet och födde honom tre döttrar och en son.²⁴⁶ Hon framför också ett förtäckt hot om vad som kommer att hända Agamemnon vid hans hemkomst till Argos, om han nu offerar dottern och sår ett hat hos henne.²⁴⁷ Hon försöker rädda Ifigenia med hjälp av den tilltänkte brudgummen Akilles, men de misslyckas för den grekiska hären har fått blodvittring och kräver offret. Ifigenia bestämmer sig i detta läge för att frivilligt låta sig offras. Klytaimestra får sedan berättat för sig hur det gick till vid offret och får veta att hennes dotter blivit utbytt mot en hind och att Ifigenia flugit upp till gudarna, men Klytaimestra glädjer sig inte utan är misstänksam mot beskedet och tror att det är en lögn för att trösta henne i hennes sorg.²⁴⁸

Klytaimestra är en kvinna som trots Agamemnons inledande grymheter mot henne är en lojal hustru, som utför en grekisk hustrus viktigaste uppgifter; hon är trogen och föder legitima barn åt Agamemnon. Agamemnon å sin sida uttalar det för honom självklara att en hustru skall vara god, tjänstvillig och lydig. Här kan utläsas männens självklara överhöghet över kvinnorna. Den rådande underordningen av kvinnor tydliggörs genom Agamemnons behandling av Klytaimestra, där en våldtagen kvinna inte hade annat val än att lyda sin far och bli bortgift med den man som våldtagit henne och mördat hennes man och barn, allt för att hennes och familjens heder skall bevaras. Trots att hon uppfört sig som en hustru skall, låter Euripides henne framstå en kvinna som är alltför självständig, möjligtvis påverkad av myten som låter henne ta livet av Agamemnon vid hans hemkomst.

Klytaimestra är en stödjande och lojal hustru till Agamemnon och inordnar sig i underordningen, varvid hon underhåller en hegemonisk maskulinitet. Detta gör hon ända tills

²⁴³ Eur. *IA*. 609-610, 740-741.

²⁴⁴ Eur. *IA*. 743, 749-750.

²⁴⁵ Eur. *IA*. 888.

²⁴⁶ Eur. *IA*. 1158-1164.

²⁴⁷ Eur. *IA*. 1179-1182.

²⁴⁸ Eur. *IA*. 1615-1618.

han beslutar offra Ifigenia, då hon slutar att stödja honom, protesterar och gör vad hon kan för att hindra offret.

4.3.2 Helena

Helena omnämns kort i *Ifigenia i Aulis* och är en rollfigur i *Trojanskorna*. Helena beskrivs genomgående som en förkastlig kvinna, som är ansvarig för allt det elände som det trojanska kriget för med sig. Hennes sexualitet är inte acceptabel, eftersom hon öppet lierar sig med Paris och förlöper hemmet, trots att hon är gift med Menelaos.²⁴⁹ Under äktenskapet ägs hennes sexualitet av Menelaos och Helenas beteende strider mot alla moralregler. Detta framgår av kören i *Ifigenia i Aulis* som säger att kvinnans dygd gäller Kypris²⁵⁰ och stannar i hennes hem.²⁵¹ Klytimestra kallar henne hora och kören i *Ifigenia i Aulis* anklagar henne för att hennes lustar bringar atriderna och deras barn i nöd.²⁵² Hekabe säger om henne i *Trojanskorna*: ” ... hon fångar männens ögon, hon kan ruinera städer, hon kan lägga hem i aska. Den förtrollningen känner jag, och du, och de som drabbats.”²⁵³ Helenas status försämras drastiskt i och med förflyttningen till Troja. I Sparta var hon en ärbär, aristokratisk kvinna av kunglig och gudomlig börd, gift med kungen i Sparta. I Troja blir hon en äktenskapsbryterska, som lever i ett oreglerat förhållande med en kungason, som inte har något särskilt bra anseende.

Sedan Troja fallit tas Helena till fånga.²⁵⁴ Menelaos kommer för att hämta henne för att forsla henne till Sparta och där låta döda henne.²⁵⁵ Han meddelar henne att hon har förorättat honom och att det är därför som han skall döda henne.²⁵⁶ Menelaos heder som *kyrios* och ägare av hustruns sexualitet har således skadats genom hennes beteende och han uttalar det som självklart att han har rätt att döda henne. Helena ifrågasätter varför han skall döda henne och kommer med argument om att detta inte är rättvist. Menelaos är ovillig att höra, men Hekabe tycker att han skall lyssna på henne och sedan ge henne själv, Hekabe, möjlighet att

²⁴⁹ Eur. *IA*. 271-272, 784.

²⁵⁰ Annan beteckning för Afrodite.

²⁵¹ Eur. *IA*. 569-570.

²⁵² Eur. *IA*. 1169, 1254.

²⁵³ Eur. *Tro*. 892-94.

²⁵⁴ Eur. *Tro*. 35-36.

²⁵⁵ Eur. *Tro*. 877-879.

²⁵⁶ Eur. *Tro*. 901-902.

bemöta det som Helena säger.²⁵⁷ Helena argumenterar och säger att hon inte har någon skuld i att hon bortfördes till Troja och att staden förgjordes. Det är istället Hekabe, som är ansvarig, eftersom hon födde Paris och sedan, efter utsättning av honom i skogen, lät en gubbe rädda honom. Det var denne gubbe som förgjorde Helena och Troja. Detta följdes sedan av Paris dom mellan de tre gudinnorna, där Athena lovade att Paris som ledare för den trojanska hären skulle krossa Grekland, Hera lovade Europa och Asien åt honom och Afrodite lovade att han skulle äga Helena. Tack vare att Paris valde Afrodites pris slapp grekerna behärskas av barbarer och slapp försvara sig med vapen och underkuvas. Men välgången för grekerna blev Helenas undergång. Hon såldes för sin skönhet och får klander istället för vad hon borde fått, en ärekrans.²⁵⁸ Hon fortsätter med att anklaga Menelaos för att han lämnade henne ensam och seglade till Kreta, när Paris kommit till dem med Afrodite i sällskap.²⁵⁹ Hon avslutar med att säga att hon ofta försökt fly från Troja men blivit hindrad av väktarna.²⁶⁰

Hekabe bemöter hennes argument och börjar med att ifrågasätta de priser som gudinnorna utlovat åt Paris för att han skall utse just dem till den vackraste. Varför skulle Hera vilja vara vacker, hon som redan har den mäktigaste guden till man? Varför skulle Athena vilja vara vacker, hon som särskilt bett Zeus om jungfrudom?²⁶¹ Hekabe påstår istället att Helena blev bländad av Paris prakt, när han kom till Sparta. Han var barbariskt klädd och guldprydd och kom från en stad, som strömmade av guld, och Helena sökte ett liv i lyx och flärd.²⁶² Hon undrar varför Helena inte protesterade, när hon blev bortförd från Sparta, om hon inte ville följa med Paris.²⁶³ Hekabe säger att hon ofta försökte övertala Helena att bege sig från Troja, men att hon var alltför intresserad av att leva ett behagligt liv i överflöd och bli upppassad.²⁶⁴ Hekabe förbannar Helena även på andra ställen i dramerna, som där hon önskar att Helena istället för Polyxena skulle föras till Akilles grav för att offras.²⁶⁵

Helenas beteende kommenteras av en rad författare. Croally menar att Helena framstår som motsatsen till idealen för en grekisk hustru, nämligen som ond och farlig.²⁶⁶ Hall anger

²⁵⁷ Eur. *Tro.* 903-908.

²⁵⁸ Eur. *Tro.* 919-937.

²⁵⁹ Eur. *Tro.* 941-945.

²⁶⁰ Eur. *Tro.* 956-958.

²⁶¹ Eur. *Tro.* 977-981.

²⁶² Eur. *Tro.* 991-997.

²⁶³ Eur. *Tro.* 998-1002.

²⁶⁴ Eur. *Tro.* 1016-1023.

²⁶⁵ Eur. *Hec.* 442-443.

²⁶⁶ Croally 1994, 90.

att det i *Trojanskorna* är Helena som utpekats som den som är ansvarig för det trojanska kriget och att hon blir syndabock.²⁶⁷ Grube kommenterar hennes försvarstal och kallar det för magnifikt genom att alla utom hon själv klandras för hennes synder.²⁶⁸ Hall skriver att det i de grekiska tragedierna finns en tendens att visa kvinnor som gränsöverskridande, d.v.s. kvinnor som bryter mot oskrivna lagar. Kvinnor i tragedier blir dock endast gränsöverskridande, om det är så att det saknas en fysisk närvaro av en äkta man med vilken de har ett regelbundet sexuellt samliv, vilket stämmer på Helena som gav sig iväg med Paris, när Menelaos seglade till Kreta.²⁶⁹

Helena betar sig som framgår ovan tvärtemot de grekiska värderingarna för en hustru, när hon överger sin make och dotter för Paris. Hon är långt ifrån en stöttande hustru utan vägrar att inordna sig i patriarkatet och anpassa sig till den underordning som förväntades av kvinnor. Detta gäller såväl hennes roll i Sparta som i Troja. Hon stödjer således inte en hegemonisk maskulinitet, för vilket hon förkastas inte bara av män utan i lika hög grad av kvinnor som Klytaimestra, Hekabe och kören i *Ifigenia i Aulis*.

4.3.3 Ifigenia

Vi träffar på Ifigenia när hon anländer till Aulis tillsammans med sin mor för att bli bortgift med Akilles. Klytaimestra är nöjd över det kommande bröllopet,²⁷⁰ och Ifigenia är glad att få träffa sin pappa igen.²⁷¹ Agamemnon verkar dock inte tycka att det är särskilt roligt, vilket hon blir förvånad över, och har sin grund i de hemska planer som han hyser för henne.²⁷²

Genom den gamle trotjänaren får Klytaimestra reda på vad Agamemnon planerar för Ifigenia och även dottern får strax därefter vetskap och blir förtvivlad.²⁷³ Ifigenia ber Agamemnon att bespara henne offret. ”Låt mig inte behöva dö i förtid! Ljusets är så vackert. Tvinga mig inte se det som är under jorden.”²⁷⁴ Agamemnon förklarar för henne att hon måste offras för att rädda Hellas så att det skall förbli fritt och för att barbarer inte skall skövla en

²⁶⁷ Hall 2010, 271.

²⁶⁸ Grube 1941, 293.

²⁶⁹ Hall 2010, 128.

²⁷⁰ Eur. *IA*. 628-629.

²⁷¹ Eur. *IA*. 631-635.

²⁷² Eur. *IA*. 641-652.

²⁷³ Eur. *IA*. 1100-1102.

²⁷⁴ Eur. *IA*. 1217-1219.

hellens hus, hem och säng med våld.²⁷⁵ Hären kommer i uppror och ropar att Ifigenia måste slaktas. När detta sker byter Ifigenia inställning och säger att hon frivilligt låter sig offras. Hennes vändning kommer tämligen abrupt och utan att vi får ta del av något resonemang från hennes sida, innan hon säger till Klytaimestra:

”Jag vill dö. Jag har bestämt mig. Men jag vill min död ska bli en sån död som ger mig ära ... Hela detta stora Hellas ser på mig; det är på mig allt beror nu: flottans avfärd, kriget, segern, Trojas fall och hellenska hustrurs öde; aldrig ska barbarerna mera plundra Hellas äkta sångar, Hellas hus och hem ... Allt det kan jag trygga med min död, och sedan ska mitt namn som befriare av Hellas evigt leva i vårt land.”²⁷⁶

Man kan fråga sig vad det var som gjorde att just Ifigenia var ett lämpligt offer.²⁷⁷ Enligt Burnett kan i litteraturen från den grekiska antiken vissa vanligen ingående komponenter i ett offer urskiljas, som hon beskriver enligt följande. Orsaken till offret var normalt att finna i en uttrycklig gudomlig begäran. Offret hade inget med straff att göra och var inte något negativt utan hade en positiv rituell mening, som tog bort något ont från världen. Offerdöden skulle tjäna ett särskilt syfte. Det kunde gälla att rädda en skörd, en människa, ett hus, en armé eller en stad. Den som skulle offras skulle vara en perfekt individ.²⁷⁸ Wilkins ger en liknande beskrivning. En offersituation började med en kris. Ett orakel eller en spåman vidarebefordrade ett krav på människoeffer från en gud eller en hjälte. En perfekt individ som offer var nödvändigt, vilket innebar att offret måste vara felfritt, precis som ett djuroffer, och inte fick vara gift. Offret måste samtycka, vilket gjorde att den som utförde offret då var utan skuld. Offret skulle sedan före offret utsmyckas.²⁷⁹ Även Mossman påtalar att det var extremt viktigt att det valda offret var ett så fint exemplar som möjligt och utan skavanker.²⁸⁰

Burnett och Wilkins menar alltså att ett offer måste ha vissa komponenter. 1) Offret skulle vara en perfekt individ. 2) Offret skulle vara ett resultat av en begäran av en gudom eller en hjälte. 3) Offret skulle ske för ett högre syfte och 4) den som offerades skulle samtycka. Hur stämmer då dessa rekvisit in på Ifigenia?

Vad det gäller att offret skulle vara en perfekt individ, så kan enligt Foley Ifigenias ställning som fläckfritt offer ifrågasättas, eftersom hon endast delvis passar in på kravet att

²⁷⁵ Eur. *IA*. 1271-1275.

²⁷⁶ Eur. *IA*. 1375-1384.

²⁷⁷ Ekroth menar att människoeffer som förekommer i epik och tragedi endast skall ses som en litterär företeelse och inte något som förekom i verkligheten under tidsepoken ifråga, Ekroth 2002, 255.

²⁷⁸ Burnett 1971, 23.

²⁷⁹ Wilkins 1990, 182-183.

²⁸⁰ Mossman 1995, 145.

offret skulle vara ogift. Publiken måste ha antagit att Ifigenia redan utfört delar av bröllopsritualerna som att ge sina leksaker till gudarna och att bjuda farväl till gudarna vid faderns härd.²⁸¹

Vad avser kravet att en begäran om offret skulle komma från högre makter, så kan det beträffande Ifigenia anses vara uppfyllt genom Artemis begäran, även om hennes krav inte var absolut utan formulerat som ett villkor för att flottan skulle få förlig vind.

Offer skulle enligt vad som nämnts ovan ske för ett högre syfte. När det gäller Ifigenia, så menar Foley att hon inte dör för ett sådant högre syfte som att rädda en hotad stad eller familj utan för ett panhelleniskt krig som ännu inte startat och till synes inte behöver startas. Enligt henne kan av texten utläsas att de skäl som ligger bakom offret, nämligen det trojanska kriget och återförandet av Helena, är tvivelaktiga.²⁸² Även Burnett är inne på samma linje. Hon anser att de konventionella värdena förknippade med offer förvanskas. Ifigenia säger att hon vill dö för Hellas skull, men Burnett menar att publiken fått känna att Grekland aldrig var i fara och att Ifigenias död istället tjänar Odysseus planer, krigshetsen hos armén och Agamemnons ambitioner. Eftersom offer ofta associeras med att en belägrad stad skall räddas eller att ett krig skall avslutas, så får Euripides detta offer, som är till för att starta ett krig, att framstå som dubiöst.²⁸³ Hall uttrycker att Ifigenias riktiga problem är hur hon skall dö för en ovärdig sak för ovärdiga mäns skull.²⁸⁴ För egen del anser jag att det inte fanns något högre ändamål, som Ifigenia offrades för, utan skälet till att hon offrades var att Agamemnon var ärelysten och samtidigt rädd för Odysseus och den grekiska hären. Som jag tidigare angivit fanns det inte något reellt hot mot Hellas, eftersom det var osannolikt att kvinnor skulle rövas bort därifrån av det skälet att Helena frivilligt följt med Paris.²⁸⁵

När det gäller kriteriet samtycke, så samtycker Ifigenia till att bli offerad.²⁸⁶ Detta sker dock inte omedelbart. Till en början är hon förtvivlad över offret och ber sin far intensivt om att få slippa. Hären är emellertid blodtörstig och kräver hennes offer och det finns ingen som kan rädda henne undan det. När situationen blivit hopplös bestämmer hon sig för att samtycka och göra något ärofyllt av situationen. Grube anser att Ifigenia börjar acceptera döden för att hon

²⁸¹ Foley 1982, 163.

²⁸² Foley 1985, 65-66.

²⁸³ Burnett 1971, 24-25.

²⁸⁴ Hall 2010, 290.

²⁸⁵ Se avsnitt 4.1.1.

²⁸⁶ Eur. *IA*. 1375-1401.

inte har någon möjlighet att undkomma den. Hon gör istället en heder av nödvändigheten.²⁸⁷ Aristoteles var av uppfattningen att Ifigenias vändning kommer alldeles för oväntat, varvid han torde ha menat att publiken inte förberetts på att hon skulle ändra sig.²⁸⁸ Grube håller inte med utan menar att vi är förberedda på den genom Agamemnons ord om att hon måste offras för Hellas.²⁸⁹ Inte heller Siegel anser att Ifigenias ändrade inställning är oväntad.²⁹⁰ Hall menar att Ifigenia endast imiterar de abrupta vändningar som de manliga karaktärerna på scen gör; Agamemnon ändrar sig angående offrandet av Ifigenia och likaså Menelaos.²⁹¹ För egen del tycker jag att Aristoteles har rätt i att Ifigenias ändrade inställning kommer alltför abrupt utan något resonemang från hennes sida, vilket kan leda till förvåning hos publiken över hennes vändning i dramat.

Av de ovan angivna fyra kriterierna på ett offer, så finns det således i litteraturen olika uppfattningar om de var uppfyllda eller ej. Oavsett vilket, så kan vi konstatera att Euripides låter Ifigenia offras.

Ifigenia själv har enligt min mening två skäl till att låta sig offras. För det första inser hon att situationen är hopplös och att hon inte har någon möjlighet att slippa undan och att det under dessa omständigheter är bättre att hon gör något ärofyllt av situationen istället för att släpas till offerplatsen. För det andra är hon en dotter som i allt underordnar sig sin far och uppträder på det sätt som ger fadern och hans *oikos* heder. Utan Ifigenias offer skulle Agamemnons heder försvinna och hon räddar honom ur en minst sagt besvärlig situation. Hon är således ända in i döden en stöttande dotter gentemot en fader, som gör allt för att rädda sin egen ära och som är för vek och rädd för Odysseus och hären för att skydda sin dotter. Utöver att stötta fadern stöttar hon patriarkatet i stort genom att uttrycka att män är mer värda än kvinnor: ”En man är mer värd än tusen kvinnor att se solens ljus.”²⁹²

4.4 Trojanska kvinnor

I detta avsnitt undersöker jag Andromache, trojanskorna i kören i *Trojanskorna* och *Hekabe*, Hekabe, Polyxena och Kassandra.

²⁸⁷ Grube 1941, 436.

²⁸⁸ Arist. *Poet.* 1454a, 31.

²⁸⁹ Grube 1941, 437.

²⁹⁰ Siegel 1980, 320.

²⁹¹ Hall 2010, 290.

²⁹² Eur. *IA.* 1394.

4.4.1 Andromache

Andromache befinner sig vid ruinerna av Troja i *Trojanskorna*. De trojanska kvinnorna är tillfångatagna och skall lottas ut bland grekerna. Undantag görs för vissa kvinnor som reserveras för den grekiska härens främsta män.²⁹³ Andromache hör dit och hon tilldelas en man som är allt annat än önskvärd, Neoptolemos, sonen till Akilles, som dödade hennes man, Hektor.²⁹⁴ Andromache är liksom de övriga trojanska kvinnorna inte något annat än ett krigsbyte och får utstå den kränkning det innebär att behöva bli konkubin åt sonen till den man som gjort henne till änka.

Krig var inte farligt för kvinnor förrän kriget fördes på deras egen hemmaplan. Då kunde slaveri, våldtäkt och exil endast undvikas genom att den egna sidan vann. Krig på annat håll medförde svårigheter men drabbade inte kvinnorna själva på annat sätt än att de kunde förlora sina manliga anhöriga.²⁹⁵ När en belägrad stad föll kunde utgången bli att alla krigförande män dödades och kvinnorna förslavades.²⁹⁶ Detta var vad som skedde när athenska styrkor 416 f.Kr. invaderade den lilla ön Melos.²⁹⁷ Vid besegrandet av en stad skedde en gallring bland kvinnor och barn, så att de som var attraktiva valdes ut och kvinnorna blev använda bland annat som konkubiner. De som valdes ut vid gallringen var normalt yngre, fertila kvinnor och barn som var gamla nog att inte behöva ständig omvårdnad, medan småbarn och gamlingar lämnades kvar.²⁹⁸

Andromache gör entré på scenen när hon körs i vagn med den lille sonen i famnen. Hon är full av sorg efter Trojas fall och önskar sig till Hades.²⁹⁹ Hon klagar över ödet: ”Från högt till lågt, från rikedom till slaveri. Jag själv förs bort som krigsrov med min son.”³⁰⁰ Hon beklagar att hon skall föras med Neoptolemos till Grekland. Hon är klar över anledningen och förbannar att hon som hustru fått ett så gott rykte att Neoptolemos valt henne. Hon beskriver själv hur hon varit som hustru:

²⁹³ Eur. *Tro.* 29-34.

²⁹⁴ Eur. *Tro.* 274.

²⁹⁵ Schaps 1982, 208; Fabre-Serris et al 2015, 3-4.

²⁹⁶ Ducrey 2015, 195.

²⁹⁷ Montgomery 1978, 108.

²⁹⁸ Hdt. 6.19, 6.20; Gaca 2010, 127-145.

²⁹⁹ Eur. *Tro.* 594.

³⁰⁰ Eur. *Tro.* 614-615.

”Jag var Hektors hustru och försökte göra allt som anses passande för kvinnor. Oantastlig eller inte blir en kvinna klandrad om hon rör sig mycket ute, hon får dåligt rykte, så den längtan gav jag upp och höll mig hemma, släppte heller inte kvinnoskvaller in i huset. Jag försökte låta mitt förnuft, mitt eget, styra mig. Inför min man höll jag min tunga tyst och blicken lugn. Jag visste när jag måste få bestämma och när jag måste låta honom ta hem segern. Ryktet om det här gick fram till grekernas armé, till mitt fördärv. Akilles egen son fick för sig att han ville ha mig till hustru.”³⁰¹

Andromache tänker således på sitt eget rykte och avstår från små nöjen för att inte ådra sig skvaller och hon underordnar sig sin man. Enligt Hunter var skvaller en realitet i det klassiska Athen, vilket kan utläsas av bland annat bevarade rättegångstal. Skvaller om kvinnor rörde främst två frågor, sexuella vanor och ställningen som athenare. Den funktion som skvaller hade var att tillgodose ett flöde av information och att stävja individers beteende och därmed tillförsäkra en lämplig standard vad avsåg beteende i samhället.³⁰² Enligt Croally framställs Andromache som en förebild för en hustru enligt de athenska idealen.³⁰³ Hall skriver att en av de mest känsliga frågorna för en athensk medborgare var hans hustrus rykte. Kvinnor var orörliga i sina hem, medan männen kunde röra sig fritt och en kvinna skulle helst inte ens omnämnas publikt.³⁰⁴

Som framgår ovan vill Andromache inte följa med till Grekland, men Hekabe ger henne ett gott råd: ”Min kära dotter, lämna nu din Hektors öde. Dina tårar kan ju faktiskt inte rädda honom. Ära du din nya man, ge honom lust att hålla av din karaktär.”³⁰⁵ Andromaches sorg och förtvivlan kommer sedan att bli ännu större, när grekerna bestämmer sig för att döda hennes lille son.

Andromache är alltså sinnebilden för en exemplarisk hustru, som anpassar sig till underordningen och stöttar sin make och hans *oikos*. Hon förväntas dessutom anpassa sig till den nya situationen som konkubin åt Neoptolemos, bete sig likadant mot honom som mot Hektor och i allt acceptera sin underordning. Rådet om hur hon skall bete sig mot Akilles son får hon från en annan kvinna, sin svärmor, som genom rådet upprätthåller den rådande underordningen och den hegemoniska maskuliniteten.

³⁰¹ Eur. *Tro.* 645-660.

³⁰² Hunter 1990, 305, 321-322.

³⁰³ Croally 1994, 90.

³⁰⁴ Hall 2010, 131.

³⁰⁵ Eur. *Tro.* 696-699.

4.4.2 Kören av trojanskor

Euripides beskriver situationen för de trojanska kvinnor som tillfångatagits och deras utsatta situation. Trojanskorna konstituerar kören i *Trojanskorna* och *Hekabe* och ger uttryck för den förändring som de tvingas utstå och den stora osäkerhet som de känner inför framtiden: ” ... jag vet inte ens vem jag tillhör som slav ... Vilken blir det av männen från Argos, från Fthia, från någon av öarna, som kommer hit och mot min önskan drar mig bort från Troja?”³⁰⁶

Kvinnorna är separerade från männen i hären och har sina egna tält, vilket visar att även i krigsläget upprätthålls den rumsliga separationen mellan män och kvinnor.³⁰⁷

Körens oro för sin framtid hade fog för sig. Deras sociala tillhörighet hade slagits i spillror. En grekisk man fick sin sociala tillhörighet av sitt medborgarskap, medan kvinnor och barn fick sin från ett *oikos*. När den man som ledde ett *oikos* dödades, förlorade hans kvinnor och barn sin sociala tillhörighet och fick ingen ny förrän de som slavar tilldelats en ny herre och därmed ett nytt *oikos*.³⁰⁸ Kvinnornas status förändrades drastiskt, då de gick från att vara fria, gifta kvinnor av hög börd i Troja till att bli slavar åt greker utan inflytande över sin situation. Samtidigt fortsatte deras sexualitet att vara ägd av män; från att den tidigare tillhört den trojanske äkta mannen kom den med kvinnornas förändrade status att istället att tillhöra den nye grekiske ägaren.

Kören fortsätter att oro sig för framtiden och känner samtidigt längtan och saknad efter det som varit och inte kommer igen. ” ... min snurrande skyttel ska aldrig mer gå genom hemlandets vävar. Och föräldrarnas hus ska jag inte mer se. Det blir hårdare prövningar: antingen läggs jag i säng hos en grek – jag förbannar den natten och ödet! – eller så får jag som piga dra vatten ut Peirenes heliga brunn.”³⁰⁹ Kvinnorna sörjer sina döda män och sina barn och klagar hjärtskärande.³¹⁰

I *Ifigenia i Aulis* uttalar sig kören om kvinnors öde i kriget. Kören siar om vad som kommer att ske med de trojanska hustrurna under kriget.

”Måtte jag aldrig, och aldrig mitt barns barn, vänta ett öde som dess frygiska hustrur som sitter rikt höljda i glänsande guld och vid vävstolens väv ängsligt frågar varandra: 'Vem skall ta tag i

³⁰⁶ Eur. *Tro.* 185, 187-189.

³⁰⁷ Eur. *Tro.* 299.

³⁰⁸ Rosivach 1999, 140.

³⁰⁹ Eur. *Tro.* 197-205. Peirene var namnet på två källor i Korinth. Korinth var avskräckande som fiende till Athen för Euripides tid enligt Stolpe 2014b, 62-63.

³¹⁰ Eur. *Tro.* 1081-1085, 1089-1092.

mitt flätade hår så tårarna strömmar och släpa mig bort som en blomma rycks upp ut sin brända jord?''³¹¹

Livet som slav under den klassiska tiden beskrivs som miserabelt främst för sådana som varit fria och sedan förslavats. Det ansågs vara stor skillnad mellan sådana som fötts fria och sådana som fötts som slavar, de senare ansågs ha en naturlig fallenhet för att vara lägre stående och det ansågs därför att icke-greker passade bättre som slavar.³¹² Croally menar att kvinnorna redan före kriget i någon mån hade erfarenhet av att vara slav, eftersom de saknade kontroll över sitt eget liv, men att den förändring i tillvaron som kvinnorna genomgick när de blev slavar dock inte skall underskattas, särskilt inte för de kvinnor som var av kungligt blod.³¹³ Mossman menar att Euripides visar det elände och den skyddslöshet som slaveriet för med sig tvärtemot den rådande uppfattningen att slaveri och moraliskt förfall gick hand i hand.³¹⁴

Scodel beskriver den sexuella underkastelse som tillfångatagna kvinnor utsattes för. Att utsätta kvinnorna för våldtäkt var den slutliga handlingen för att besegra deras äkta män. Som slavar fungerar de som en ständig påminnelse om segrarens triumf. I *Trojanskorna* och *Hekabe* fördelas de tillfångatagna kvinnorna mellan grekerna. Skillnaden mellan våldtäkt och frivilligt sex suddas ut i dramat, vilket framgår när Hekabe refererar till Agamemnons förbindelse med Cassandra, när hon vill ha hans hjälp. Scodel menar att det bland de tillfångatagna kvinnorna kunde uppstå kärleksfulla känslor för grekerna, men att detta närmast är att se som ett utslag av det som brukar benämnas som Stockholmssyndromet eller Patty Hearst-syndromet. Experter anser att det faktum att gisslan känner sympati för gisslantagaren är en psykologisk reaktion som ökar gisslans chanser att överleva.³¹⁵

Goldhill anser att *Trojanskorna* och *Hekabe* inriktar sig på kvinnors lidande, som skall uppfattas som en direkt följd av handlingar vidtagna av män, vars motiv, argument och ansvar visas i otrevliga och gemena förklädnader.³¹⁶ Mendelsohn är inne på samma linje. Han anser att de kvinnliga känslorna och det kvinnliga lidandet skall ses som ett medel för att kritisera de politiska besluten av mäktiga män i den verkliga världen genom att visa beslutens effekt på

³¹¹ Eur. *IA*. 785-793.

³¹² Hall 2010, 113, 118.

³¹³ Croally 1994, 99.

³¹⁴ Mossman 1995, 181.

³¹⁵ Scodel 1998, 138, 140, 142.

³¹⁶ Goldhill 1986, 165.

kvinnor, barn, svaga och barbarer.³¹⁷ Segal anser att Euripides låter oss se de fasor som kriget medför ur ett kvinnligt perspektiv. Den äkta mannens död beseglar hennes öde som sexuell handelsvara hos den nye ägaren.³¹⁸

Zeitlin anser att kulturen i det klassiska Athen var dimorf, d.v.s. män och kvinnor var två skilda former, där envar kategori hade olika intressesfärer och skillnaderna var så stora att det mer var fråga om två arter, män och kvinnor.³¹⁹ Dessa två arter hade i *Hekabe* separerade sfärer, där männen vistades i det öppna territoriet och kvinnorna i tillstängda utrymmen i tält.³²⁰

Euripides ger en målande beskrivning av kvinnornas situation, när deras stad besegrats, männen dödas, de själva förslavats och fått genomlida det ena traumat efter det andra och de går en oviss framtid till mötes. Kvinnorna får behålla livet till skillnad mot de besegrade männen som dödas, men frågan är om det är en fördel. Trojanskorna utmålas som i allt lojala och stöttande hustrur till de krigande trojanerna och uppför sig enligt de grekiska värderingarna för hur en kvinna skulle vara och bete sig och genom det inordna sig i underordningen. Underordningen kvarstår efter att de förslavats, men deras herrar skiftar. Kvinnorna förväntas inordna sig i det nya livet som slavar och genom det stödja sina nya ägare och den hegemoniska maskuliniteten.

4.4.3 Hekabe

Hekabes situation är drastiskt förändrad efter Trojas fall. Hon berättar själv att hon föddes av kunglig börd och giftes kungligt. Hon var lycklig nog att få många barn som blev framstående. Under kriget får hon se sönerna stupa i strider mot grekerna. Hennes make kung Priamos dödas vid hemmets altare, när Troja intas. Döttrarna tas ifrån henne. Själv har hon blivit slav och skall fraktas med skepp till Grekland. Hon har förgäves bett Odysseus att döda henne tillsammans med Polyxena men har bemötts överlägset och påmint om sin underordning gentemot honom.³²¹ Hekabe, som varit van vid kungabädd och varit draperad i

³¹⁷ Mendelsohn 2002, 225.

³¹⁸ Segal 1990, 113.

³¹⁹ Zeitlin 1996, 3.

³²⁰ Zeitlin 1996, 174.

³²¹ Eur. *Hec.* 69-70, (392-398).

förnämligt tyg, får nu med sin onda rygg ha sovplats direkt på marken och skyla sig med slitna trasor.³²² Hennes förändrade situation kommenteras av Talthybios:

”Var inte denna kvinna härskarinna över de rika frygerna, och maka till den store och lyckligt lottade kung Priamos? Och nu är staden ödelagd, och hon en barnlös gammal slavinna, liggande på bara marken med det arma huvudet bestrött med aska. Ack – jag är ju gammal själv, men ville hellre dö än att bli drabbad av ett sådant olycksöde!”³²³

Dessutom drabbas hon av att dottern Polyxena offras på Akilles grav³²⁴ och av att sonsonen Astyanax av grekerna kastas ut från Trojas höga murar för att dö en våldsam död.³²⁵ Dottern Cassandra våldtas och skall sedan bli mätress åt Agamemnon, trots att hon av guden lovats ett liv utan äktenskap.³²⁶ Alla dessa ogärningar utförs av grekerna och är en konsekvens av att de står som segrare i kriget. Därutöver drabbas hon av att en gästvän, den thrakiske kungen Polymestor, sviker Trojas kungahus, när krigslyckan vänt för Troja. Polymestor har anförtrotts vården av Polydoros för att han skall skyddas från kriget. Han har också fått med sig guld till Polymestors hus som en framtida säkerhet för kungabarnen för den händelse Troja går under. När Troja fallit, slår Polymestor ihjäl Polydoros för guldets skull. Han sänker Polydoros obegråten i havet istället för att begrava honom.³²⁷ Enligt Wilkins bryter Polymestor därvid mot en grundläggande moralisk regel mot en gästvän.³²⁸ Enligt Zeitlin innebar också dödandet av Polydoros en dödsdom för Troja eftersom Polydoros var den siste manlige arvingen i *oikos*.³²⁹

Allt som grekerna utsätter Hekabe och hennes familj för drabbar Hekabe hårt och hon känner sorg över det. Det är emellertid en del av krigets regler att förlorarna får genomlida både det ena och det andra och Hekabe bär allt detta med en viss pragmatism. Polymestors svek är däremot något annat. Han är inte segrare i ett krig utan utnyttjar trojanernas försämrade ställning och mördar Polydoros för att komma över det guld som han haft med sig till Polymestors hus. Zeitlin menar att det aldrig i pjäsen antyds att dödandet av Polyxena är ett ogudaktigt brott. Polymestors agerande är däremot ett flagrant brott mot moralreglerna.³³⁰

³²² Eur. *Tro.* 474-496.

³²³ Eur. *Hec.* 73-74, (492-499).

³²⁴ Eur. *Tro.* 622-623.

³²⁵ Eur. *Tro.* 719, 725.

³²⁶ Eur. *Tro.* 70, 249.

³²⁷ Eur. *Hec.* 79-80, (781-783, 710-711).

³²⁸ Wilkins 1990, 192.

³²⁹ Zeitlin 1996, 193.

³³⁰ Zeitlin 1996, 192.

Dessutom låter Polymestor bli att ge Polydoros en begravning. Detta är enligt all moral förkastligt och Hekabe beslutar sig för att hämnas. Hon gör det genom att med hjälp av trojanskorna lura in Polymestor tillsammans med hans två söner i kvinnornas tält, där de tar livet av de två barnen och gör Polymestor blind. Man kan notera att även i detta läger har kvinnorna sitt eget tält skilt från männens och de separerade sfärerna mellan män och kvinnor upprätthålls således även under dessa primitiva förhållanden.³³¹

Det har varit vanligt bland kritiker att se *Hekabe* som en tragedi om Hekabes karaktär; en nobel natur som blir förstörd genom extrem olycka. En majoritet av kritikerna under de senaste drygt hundra åren har funnit Hekabes hämnd förkastlig. Kitto skriver att *Hekabe* visar både greker och Hekabe som missdådare och menar att vi inte skall hylla henne, när hon slaktar de två söner till Polymestor.³³² Enligt Grube får sig vår sympati för Hekabe sin första törn, när vi förstår att hon tänker döda Polymestors barn. När sedan hennes grymma hämnd på Polymestor står klar försvinner vår sista medkänsla med henne.³³³ Kirkwood anser att Hekabe förlorar sin värdighet redan när hon ber Agamemnon om hjälp att hämnas Polyxena. Då hon inser att hon inte uppnår det hon vill ha av Agamemnon, övergår hon från att åberopa rättvisa till att ägna sig åt övertalning, där hon utnyttjar det faktum att Cassandra är Agamemnons konkubin. Detta anser Kirkwood vara allt annat än attraktivt och bara början på hennes förfall.³³⁴ Bland dem som anser att Hekabes moral förstörs av hämnden finns också Conacher, som skriver att Hekabes moral sjunker i dramat, när inget annat än hämnd betyder något längre.³³⁵ Filosofen Nussbaum menar att *Hekabe* visar att en nobel person är mer utsatt för förfall, när driften till hämnd sätter in.³³⁶ Segal anser att *Hekabe* visar hur det moraliska förfallet i krigets efterbörd deformerar även en nobel natur som Hekabe till ett hämndlystet monster.³³⁷ Allteftersom Hekabe förvandlas till ett monster, blir hon ett med sitt eget hat, bedrägeri och mördande och när hämnd går överstyr överflyglar det alla andra hänsyn, också humanitet enligt Segal.³³⁸ Morwood är av åsikten att Hekabes karaktär, som till en början präglas av en filosofisk inställning, senare i dramat förfaller.³³⁹ Först under de senaste

³³¹ Eur. *Hec.* 92, (981).

³³² Kitto 1939, 220-221.

³³³ Grube 1941, 225-227.

³³⁴ Kirkwood 1947, 66-67.

³³⁵ Conacher 1967, 155, 160.

³³⁶ Nussbaum 1986, 417-418.

³³⁷ Segal 1993, 158.

³³⁸ Segal 1993, 186.

³³⁹ Morwood 2014, 203.

decennierna har Hekabes hämnd väckt förståelse genom bland andra Mossman och Hall, som refererar till att i antiken förståelsen var stor för att Hekabe hämnades.³⁴⁰ Att äldre författare ser Hekabes hämnd som förkastlig, medan senare författare som Mossman och Hall har större förståelse för hämnden är ett exempel på Synnöve des Bouvries uppfattning om tolkning av de klassiska verken. Hon har i *Women in Greek tragedy* gjort en studie av den grekiska tragedin med en antropologisk ansats. Hon menar att tolkningar av grekiska tragedier brister genom att kritikerna inte vid tolkningen ifrågasätter sina egna grundläggande förväntningar, som baseras på värderingar från vår egen tid. Detta leder till anakronistisk och etnocentrisk påverkan på tolkningen.³⁴¹

Man kan fråga sig vad hämnd är och vad det finns för drivkrafter bakom. I det antika Grekland existerade hämnd som en stabiliserande funktion i samhället, den s.k. blodshämnden. Blodshämnden var en social skyldighet.³⁴² Den innebar att familjen var tvungen att hämnas om en familjemedlem dödades och det fanns tre skäl till denna skyldighet. Det första var den avskräckande effekten på samhällsnivå, som skulle avhålla från dödande. Det andra var att hämnd ansågs krävas från den dödes sida, då den döde hade bragts om livet innan tiden var inne och det enda som kunde kompensera för det var att hämnd utkrävdes. Det tredje var att ett renande måste ske efter dödandet, eftersom dödande ansågs medföra smitta, *miasma*, som kunde spridas från mördaren till personer i dennes närhet och i förlängningen till samhället i stort, vilket innebar risk för att gudarna utsatte hela samhället för plågor, som exempelvis pest. Skyldighet att vidta åtgärder mot en mördare ålåg en vid krets av anhöriga, men i praktiken var det närmaste vuxne manlige släkting som skulle utföra blodshämnden.³⁴³ Vid tiden för de grekiska tragedierna hade blodshämnden börjat ersättas av samhällliga system för sanktioner. Ideologin kring blodshämnden fanns dock kvar under tiden ifråga.³⁴⁴ Det finns också en stark psykologisk drift att hämnas en oförrätt. Redan Aristoteles utarbetade en teorikonstruktion om hämnd i *Retoriken*.³⁴⁵ Aristoteles teori stöds i allt väsentligt av moderna psykologer, däribland den framlidne Nico Frijda, professor emeritus vid Amsterdams universitet.³⁴⁶

³⁴⁰ Mossman 1995, 165, 169-170; Hall 2010, 255-256.

³⁴¹ Des Bouvrie 1990, 110-111.

³⁴² Burnett 1998, 100.

³⁴³ MacDowell 1978, 109-111.

³⁴⁴ Foley 2001, 154.

³⁴⁵ Arist. *Rhetorica*, 1378a 31 – 1380a 5.

³⁴⁶ Persson 2018, 11-19.

När det gäller Hekabes hämnd, så är min mening att hon tar på sig rollen att utföra den erforderliga blodshämnden på Polymestor. Hon har inga överlevande manliga anförvanter som kan utföra hämnden och hon ser sig ansvarig att genomföra den i deras ställe.

För att summera så har Hekabe levt sitt liv som drottning. Hon har utfört denna roll helt i enlighet med förväntningarna och således varit stöttande gentemot sin make Priamos. Hon har inordnat sig i den förväntade underordningen och också sett till att andra kvinnor gjort detsamma och därmed medverkat till att vidmakthålla en hegemonisk maskulinitet. När Troja fallit fortsätter hon, trots att hon är förslavad, att stötta honom och hans förintade *oikos* genom att hämnas på Polymestor, som den enda kvar att genomföra blodshämnden, när alla de trojanska männen är döda. Hon tar därvid närmast på sig rollen som *kyrios* i avsaknad av manliga anförvanter.

4.4.4 Polyxena

Polyxena är en rollfigur i både *Trojanskorna* och *Hekabe*. I *Trojanskorna* är Polyxenas roll liten. Det publiken får veta begränsar sig i stort sett till att Polyxena blivit offrad på Akilles grav och att Andromache är den som berättar det för Hekabe.³⁴⁷

I *Hekabe* är Polyxenas roll större. I inledningen till dramat berättar Polydoros vålnad att Akilles lär ha visat sig och begärt Polyxena offrad på sin grav som en hedersgåva.³⁴⁸ Den grekiska hären röstar om man skall bifalla Akilles begäran och Odysseus övertalar hären att inte skona en stackars slavinnas liv och gå emot danaernas yppersta man.³⁴⁹

Polyxena får själv reda på att hon skall offras genom att hon hör sin mor beklaga sig. Polyxena blir bestört, inte med tanke på sig själv utan av medömkan med sin mor.³⁵⁰ Hon säger att hon inte begråter sitt eget ”våldförda, stympade liv” utan hälsar sin död som den bästa tänkbara vinning.³⁵¹ När Odysseus kommer för att hämta henne till offerplatsen, säger hon till honom att döden i hennes belägenhet är en vän. Hon undrar varför hon skall leva, då hon växte upp med de mest lysande förväntningar om att bli gift med en kung och nu istället

³⁴⁷ Eur. *Tro.* 38-40, 622-627.

³⁴⁸ Eur. *Hec.* 56 (40-41).

³⁴⁹ Eur. *Hec.* 60, (136).

³⁵⁰ Eur. *Hec.* 63, (198-204).

³⁵¹ Eur. *Hec.* 63-64, (213-214).

blir slavinna. ”Mitt läger, som har ansetts värdigt en monark, får någon slav som man har köpt sig någonstans ifrån befläcka ...”³⁵²

Uppfyller då Polyxena de ovan angivna kriterierna för att vara ett lämpligt offer, nämligen att offret skulle vara en perfekt individ, att offret skulle vara en följd av en begäran av en gudom eller hjälte, att offret skulle ske för ett högre syfte och att den som offerades skulle samtycka? Polyxena är en ung, vacker och oskuldsfull flicka och därmed en perfekt individ. Offret är ett resultat av en begäran av en hjälte, Akilles. När det gäller att offret skulle ske för ett högre syfte, så anser Burnett att det faktum att Polyxena offerades för att Akilles begärt det inte utgör ett sådant högre syfte. Hon menar att Polyxena dör för att hedra en person som var en av dem som besegrade hennes stad, för att ge hans medkrigare en lyckosam resa hem och för att de skulle föra iväg sina byten i form av hennes mamma och vänner som slavar.³⁵³ Jag uppfattar Burnett som att detta inte kan anses vara ett högre syfte, eftersom den som offerades borde göra det för något som tjänade ”de sina” och inte andra. Polyxena går frivilligt till offerplatsen i den meningen att hon vägrar låta sig ledas dit av grekerna.

”Argiver, ni som ödelagt min hemstad, jag går frivilligt i döden. Ni får inte röra mig! Jag bjuder halsen åt er utan fruktan – men som fri vill jag bli dödad! Jag är kungadotter och blygs för att bli kallad slav ibland de döda.”³⁵⁴

Det är ett samtycke framkallat av att hon hellre dör än framlever ett liv som slav i en oviss situation. Segal menar att Polyxena kallt inser att ett liv i slaveri väntar henne och att med det följer hennes mod att göra det val hon gör.³⁵⁵ Burnett anser att Polyxena endast dör för sin egen heder och av avsmak för livet, vilket gör hela tillställningen ihålig. Hon anser att Polyxenas död inte är ett offer ur dennas synvinkel utan ett självmord.³⁵⁶ Man kan konstatera att det beträffande Polyxena, liksom beträffande Ifigenia, finns tveksamheter beträffande uppfyllandet av kriterierna på ett offer.

Efter offret kommer Talthybios för att hämta Hekabe så att hon kan begrava Polyxena. Han berättar då hur offret gått till. Den som utförde offret var Neoptolemos, son till Akilles. Polyxena hade sagt till grekerna att de inte fick röra henne utan hon skulle frivilligt gå i döden och grekerna hade blivit bländade av hennes skönhet vid offret.

³⁵² Eur. *Hec.* 68-69, (349-358, 364-366).

³⁵³ Burnett 1971, 24.

³⁵⁴ Eur. *Hec.* 75, (549-553).

³⁵⁵ Segal 1993, 4.

³⁵⁶ Burnett 1971, 24.

” ... då lossade hon manteln från sin skuldra, rev den av sig utmed veka livet ned till naveln och blottade en barm så underskön som på en gudabild. Hon föll på knä på marken och lät då höra dessa obegripligt tappra ord: ‘Om du vill stöta svärdet i mitt bröst, se här – stöt till! Och om du, yngling, föredrar min hals så är min strupe också redo för ditt svärd.’ Och han, på en gång villig och ... tveksam, avskar andedräftens väg och öppnade så blodets källsprång. Döende hon föll med sådant sinne för sin värdighet att intet som bör döljas inför män blev synligt.”³⁵⁷

Hennes mod imponerade stort på de församlade grekerna och de täckte henne med vad de kunde finna som gröna löv, mantlar och liknande.³⁵⁸ Segal menar att Talthybios rapport om Polyxenas beteende och hennes skönhet, där hon påminner om en staty, gör att scenen får en estetisk nivå.³⁵⁹ Zeitlin anser att Polyxena vänder offret till seger och stjälar showen från Akilles.³⁶⁰

Polyxena ställs således inför faktum att hon kommer att offras av grekerna. Hon vägrar att be Odysseus om nåd genom att stryka hans hand eller kind. Hon anser att det är bättre att vara död än att finna sig i en tillvaro som slav. Polyxena är en ärbar kvinna av kunglig börd, som vägrar att låta sig behandlas som en slav, när hon förs till offerplatsen, och som vägrar att låta sig förnedras av grekerna. Hon behåller sin integritet, vilket innebär att grekerna inte kommer åt att behandla henne så som ett krigsbyte normalt behandlades. Vid offret är hon noga med att bete sig så som det anstår en ärbar ung aristokratisk kvinna, vilket bl.a. innebär att hon ser till att skyla sig och inte visa sig naken. Hela Polyxenas beteende är ägnat att hon bringa heder åt den döde fadern och hans tillintetgjorda *oikos* och hon är således en stöttande dotter till den hegemoniska maskuliniteten även efter hans död.

4.4.5 Cassandra

Kassandra är en rollfigur i *Trojanskorna*. Hon var prästinna åt guden Apollon som lovat henne som ynnest ett liv utan äktenskap.³⁶¹ Grekerna har emellertid inte respekterat guden och religionen vad avser henne. Hon har våldtagits av greken Ajas utan att någon av de andra grekerna lyft ett finger för att komma till hennes hjälp. Efter Trojas fall har Agamemnon fått henne i särskild gåva och hon skall bli mätress i lön åt honom.³⁶² Av allt detta har Cassandra

³⁵⁷ Eur. *Hec.* 75-76, (557-570).

³⁵⁸ Eur. *Hec.* 76, (573-574).

³⁵⁹ Segal 1993, 177.

³⁶⁰ Zeitlin 1996, 192.

³⁶¹ Eur. *Tro.* 253-254.

³⁶² Eur. *Tro.* 41-44, 70-71, 249.

blivit galen och Hekabe konstaterar: ”Du är vild och utom dig ... Du har ju blivit galen av de olyckor som drabbat dig.”³⁶³ Cassandra lovar då sin mor att hon skall hämnas på Agamemnon så att han genom henne skall få mer otur än vad Helena fört med sig. Hon skall se till att han dödas, att hans hus ödeläggs och att hennes bröder och far får sin hämnd.³⁶⁴ Av dramat framgår att kvinnorna hanterades som vilka krigsbyten som helst och Agamemnon, som den som formellt stod högst i rang, tilldelades därför Cassandra, som han blivit attraherad och besatt av. Detta skedde utan avseende på den kränkning det innebar för Cassandra, tidigare prinsessa i kungahuset, att som slav bli byte åt greken.

Även Cassandra tar, liksom Hekabe, på sig uppgiften att i avsaknad av manliga anförvanter utföra en blodshämnd, i detta fall på Agamemnon i ett framtida scenario. Genom sitt agerande bringar hon heder åt sin döde far och hans hus och uppför sig som en i allt stöttande dotter till ett patriarkat.

³⁶³ Eur. *Tro.* 306-324, 348-350.

³⁶⁴ Eur. *Tro.* 356-360.

5. DISKUSSION

5.1 Hegemoniska maskuliniteter

I detta avsnitt avser jag föra en diskussion om vilka av männen i avsnittet ”Analys”, som kan anses som representanter för en hegemonisk maskulinitet. Begreppet hegemonisk maskulinitet är inte otvetydigt och det har enligt min uppfattning inte blivit klarare genom den fördjupning av teorin som Messerschmidt gjort i sin bok från 2018. Jag tolkar hans fördjupning som att det finns ett obegränsat antal hegemoniska maskuliniteter, innebärande att det i varje enskilt fall av hierarki finns en hegemonisk maskulinitet, så länge som överordningen är den som legitimerar den motsvarande underordningen.

Av de behandlade karaktärerna är det de grekiska och trojanska männen av kunglig börd som kan komma ifråga för en bedömning av om de kan anses vara representanter för en hegemonisk maskulinitet. Övriga manliga karaktärer har en klart underordnad position hierarkiskt. Jag gör en bedömning av de hierarkiska förhållandena mellan de kungliga männen, dels sinsemellan och dels gentemot andra maskuliniteter och femininiteter. Jag kommer dock inte att gå in på en bedömning av om en konstaterad överordning i sig legitimerar ojämlika genusrelationer (vilket är ett kriterium för den hegemoniska maskuliniteten) utan kommer att utgå ifrån att så är fallet. Att bedöma om en överordning i sig legitimerar en ojämlik genusrelation låter sig inte göras på grundval av det begränsade materialet i dramerna.

Enligt teorin om intersektionalitet skall olika faktorer, som kan påverka en över- och underordning, beaktas sammantaget istället för att hänsyn tas till varje faktor för sig. Jag har på ett generellt plan utgått ifrån att yttre faktorer som hög börd, hög ålder, eget *oikos* och egna barn, man och inte kvinna, fri och inte slav och grek och inte barbar ökar sannolikheten för en ledande social ställning, med vilken i normalfallet följer en maktposition, och diskuterar om en eller flera sådana faktorer föreligger för de enskilda karaktärerna. Jag diskuterar vidare om personliga egenskaper som motsvarar de moraliska kvaliteter, som Platon anger som de grekiska dygderna, mod, besinning, rättrådighet och vishet, medför en överordnad ställning.

På den grekiska sidan finns det fyra karaktärer av kunglig börd, som kan komma ifråga för en diskussion om de kan anses representera en hegemonisk maskulinitet. Agamemnon är kung i Argos, Menelaos är kung i Sparta, Odysseus är kung i Ithaka och Akilles är kungason i Fhtia. De är alla familjefäder med sitt eget *oikos* utom Akilles i *Ifigenia i Aulis*. De har alla en ansevärd ålder, möjligtvis med undantag av Akilles i *Ifigenia i Aulis* och de är alla greker.

Samtliga har således de yttre attributen för hög social status och makt, men på det personliga planet brister de dock i någon eller några av de grekiska dygderna.

Agamemnon är i *Ifigenia i Aulis* vek, vankelmodig och saknar beslutskraft och övertalningsförmåga. Han kan inte stå emot omgivningens tryck för han är rädd och feg, samtidigt som han är ärelysten och mån om sin heder. Han är formellt krigsherre över den grekiska hären men är rädd för Odysseus, som han låter styra istället. Han saknar förmåga att övertyga hären utan överlåter det åt Odysseus. Han drivs av rädsla och ärelystnad att begå brottet att offra sin egen dotter. I *Trojanskorna* drabbas han av kärlek och åtrå till Cassandra och förlorar sin besinning. Vad gäller personliga egenskaper saknar han således flera av de moraliska kvaliteter som krävdes av en grek, främst mod, rättrådighet och besinning. Frågan om Agamemnon kan anses representera en hegemonisk maskulinitet måste undersökas i förhållande till hans olika relationer. Den första rör hans ställning som *kyrios* för sitt *oikos* i *Ifigenia i Aulis*. Där lyckas han styra sin familj, så att dottern offras, mycket genom att Ifigenia frivilligt låter sig offras för att pappans heder skall bevaras. Hans familj och även hans tjänstefolk låter sig underordnas Agamemnon hierarkiskt, Klytaimestra dock endast tills Ifigenia offras. I relationen till sin familj får han därför anses vara överordnad och ha en hegemonisk maskulinitet och därmed en maktposition. När det gäller hans ställning som krigsherre och ledare för expeditionen till Troja är det värre beställt med hans förmåga att styra. Han är rädd för Odysseus och hären och låter sig styras av dem att fatta ett beslut som han inte önskar. Han är således i denna hierarki underordnad Odysseus. Även vad avser *Hekabe* får Agamemnons ställning betraktas utifrån hans olika roller. I sin roll som krigsherre låter han sig styras av Odysseus i frågan om att offra Polyxena och han intar i relationen gentemot denne och hären en hierarkiskt underordnad ställning. I sin roll gentemot kvinnor och tjänstefolk intar han dock en överordnad position. Sammanfattningsvis är Agamemnon den som borde ha den högsta makten i krigsföretaget, men på grund av sina personliga egenskaper är hans makt begränsad. Han kan därför såsom härförare och krigsherre inte anses representera en hegemonisk maskulinitet, medan han i sin roll gentemot sitt *oikos*, andra kvinnor och tjänstefolk intar en överordnad roll och får i den relationen anses representera en hegemonisk maskulinitet. Norwood har på ett annorlunda vis men med liknande innebörd beskrivit Agamemnons sätt att i *Ifigenia i Aulis* hantera sina olika roller. Han skriver att Agamemnon försöker styra sin armé genom diplomati och sin familj genom militär disciplin med katastrofalt resultat.³⁶⁵

³⁶⁵ Norwood 1920, 287.

Också frågan om Menelaos är en representant för en hegemonisk maskulinitet måste bedömas utifrån hans olika roller. I rollen som en av de krigande hövdingarna är han i *Ifigenia i Aulis* en bufflig person, som inte drar sig för att bryta mot moral och regler. Han hyser i samma drama inga dubier mot att tillskansa sig Agamemnons förslutna brev som gamlingen skall föra till Klytaimestra. Han föreslår vidare att Kalchas skall dödas för att denne inte skall kunna berätta för hären om Artemis begäran att Ifigenia skall offras. I rollen som krigare, där han inte viker sig i första taget för de andra krigsherrarna, får han därför anses representera en hegemonisk maskulinitet och han får anses ha den makt som motsvarar hans formella position i hären. I relation till sin familj och sitt *oikos* är han svagare. Han är besatt av åtrå efter sin hustru, vilket framgår i både *Ifigenia i Aulis* och *Trojanskorna*. I *Trojanskorna* lovar han att han skall döda Helena vid hemkomsten till Sparta, men vi vet från myten att detta inte sker. Menelaos styr inte sin familj, utan familjen styr honom. Han klarar således inte av att utöva den makt, som han formellt borde vara i besittning av. Menelaos kan alltså inte betraktas som representant för en hegemonisk maskulinitet när det gäller hans ställning i sitt *oikos*.

Odysseus är en hårdför karaktär i de tre dramerna. I *Ifigenia i Aulis* är han den som inger skräck i Agamemnon och genom detta medverkar till att denne drivs att offra sin dotter. I *Trojanskorna* är han drivande för att Astyanax skall mördas. I *Hekabe* verkar han för att Polyxena skall offras på Akilles grav. Han betar sig i detta sammanhang mot Hekabe och Polyxena på ett sätt som strider mot moralreglerna. Han vägrar att återgälda den tjänst som Hekabe gjort honom och han ser till att Polyxena inte kan nå hans högra hand eller vidröra hans kind, det sätt som en skyddssökande kunde söka nåd på och som inte kunde förvägras. Odysseus saknar i dramerna den rättrådighet, som var en av de grekiska dygderna. Hans ställning inom den grekiska hären är hög på grund av hans hårdförhet, hänsynslöshet och övertalningsförmåga. Han får anses vara den av krigsherrarna som har störst makt och står högst i hierarkin. Han är därför en representant för en hegemonisk maskulinitet, där avsaknaden av vissa moraliska kvaliteter inte har någon betydelse.

Akilles är känd från myten för sin stridsduglighet med vilken per definition följer mod. Han vill agera för att Ifigenia inte skall offras men mäktar inget mot den grekiska hären. Om han vill agera för att han anser det fel att hon offras eller för att hans namn dragits i smutsen av Agamemnons påstådda äktenskap är svårt att avgöra. Han drar dock en lättnadens suck, när Ifigenia självmant låter sig offras och berömmar då henne. Akilles agerande ger intryck av att han inte har det mod som krävs för att rädda Ifigenia och inte heller den rättrådighet som erfordras för att kämpa mot att det begås en orätt mot henne. Mot bakgrund av hans vekhet och rädsla för hären kan han inte anses som en representant för en hegemonisk maskulinitet.

Av de grekiska kungliga männen är det således Odysseus som är en representant för en hegemonisk maskulinitet i alla avseenden, medan Agamemnon endast är det i förhållande till sitt *oikos* men inte i sin roll som befälhavare. Menelaos är det tvärtom i sin krigarroll men inte i sin roll som *kyrios* och Akilles kan inte betraktas som representant för en hegemonisk maskulinitet alls. Av dramerna kan utläsas att det som har betydelse för den hegemoniska maskuliniteten är de yttre attribut som medför hög social ställning som hög börd, man, grek, anseelig ålder och eget *oikos*. Därutöver är vissa personliga egenskaper nödvändiga, framförallt mod, beslutsförmåga, övertalningsförmåga och ett visst mått av hänsynslöshet för att makt skall kunna utövas. De grekiska dygderna, med undantag av mod, har ingen betydelse för om en man är en representant för en hegemonisk maskulinitet eller ej. En parallell kan dras till dagens samhälle där mod, hänsynslöshet, beslutsförmåga och övertalningsförmåga ofta leder till makt, medan andra ”mjukare” värden eller dygder inte gör det.

På den trojanska sidan finns det tre trojaner av kunglig börd, som kommer ifråga för en bedömning av om de är representanter för en hegemonisk maskulinitet. Dessa är kungen Priamos och hans söner, Hektor och Paris. Priamos och Hektor har familj och *oikos*; Priamos är gift med Hekabe och har många barn. Hektor är gift med Andromache och far till en liten son. Priamos är gammal och deltar inte längre i striderna och Hektor har en tillräckligt hög ålder för att åtnjuta respekt. Hektor är dessutom en ytterst stridsduglig man. De är inte greker utan trojaner men har högsta möjliga status i Troja och det förefaller som om även grekerna betraktar dem som innehavare av hög status. Båda beskrivs i endast positiva ordalag och de förefaller också uppfylla grekiska krav på moraliska kvaliteter. Paris, däremot, är visserligen av kunglig börd, men han saknar *oikos*, är ung, barbar och lever i ett oreglerat förhållande med en gift kvinna. Han är en femininiserad man, som inte respekterar moralregler. Han är utan makt och kan inte anses representera en hegemonisk maskulinitet.

När det gäller Priamos och Hektor, så kan man konstatera att de inte har den i ett grekiskt sammanhang mest eftersträfvansvärda etniciteten, eftersom de inte är greker utan barbarer. Priamos och Hektor har, med undantag av att de inte är greker, alla de önskvärda yttre attributen. De besitter också de grekiska dygderna, mod, rättrådighet, vishet och besinning. Enligt Connell kan en hegemonisk maskulinitet finnas på olika geografiska nivåer, däribland en regional nivå, med vilken avses nivån för en gemensam kultur eller en nationalstat. Priamos och Hektor måste därför anses vara representanter för en regional, trojansk, hegemonisk maskulinitet.

Inom gruppen grekiska män respektive inom gruppen trojanska män kan således en hierarki urskiljas, vilken dock inte (med undantag av Paris) baseras på en skillnad i männens yttre attribut utan på deras personliga egenskaper. I dramerna förekommer inget samspel mellan de grekiska respektive de trojanska kungliga männen, varför det är svårt att avgöra hierarkin mellan dessa grupper. Euripides har utrustat de trojanska männen med fler positiva personliga egenskaper än de grekiska, samtidigt som det finns en underliggande ton av att den grekiska etniciteten är mer högtstående, vilket framgår av Ifigenias uttalande: ”Må hellenerna ha makt över barbarerna; ... aldrig de över hellener! De är trälar, fria vi.”³⁶⁶ Detta torde innebära att de grekiska krigarna som grupp får anses stå hierarkiskt över de trojanska.

5.2 Hegemoniska maskuliniteters samverkan med andra maskuliniteter och med femininiteter

5.2.1 Underordnade maskuliniteter

Det finns bland de karaktärer jag behandlar två underordnade män. Den ene är den gamle trojtjänaren i *Ifigenia i Aulis* och den andra är Talthybios i *Trojanskorna* och *Hekabe*. Dessa män har båda en underordnad ställning gentemot Agamemnon men är båda betrodda och anförtros känsliga uppdrag. De är lojala mot Agamemnon och stödjer denne. Den gamle trojtjänaren går dock inte helt i Agamemnons ledband. När han anser att Agamemnon gör fel som tänker offra Ifigenia, vidtar han åtgärder för att försöka hindra detta. Detta gör han inte för att åsamka Agamemnon skada utan tvärtom för att hindra Agamemnon från att begå ett grovt brott. De bådars sociala status är inte så hög. Den gamle trojtjänaren är slav och det är oklart om Talthybios är slav eller fri och om de är greker eller barbarer. Båda förefaller sakna familjer, men har en aktningsvärd ålder. Trots sin låga status framställs de på ett sätt som visar deras höga moral. Båda är visa, rättrådiga och äger besinning. Åtminstone den gamle trojtjänaren har ett visst mått av mod, eftersom han vågar ha invändningar mot Agamemnons planer på att offra Ifigenia och vidta åtgärder för att hindra detta. De behandlar sin omgivning på ett omtänksamt och medkännande sätt. Båda skildras som moraliska personer; den gamle trojtjänaren visar på mod och rättrådighet när han verkar för att hindra offrandet av Ifigenia, vilket går stick i stäv med den vid tiden gängse uppfattningen att slavar var moraliskt lägre stående.

³⁶⁶ Eur. *IA*. 1400-1401.

Både den gamle trotjänaren och Talthybios har yttre attribut som skiljer sig avsevärt mot de kungliga männens. De har lägre börd, de saknar *oikos*, de är möjligtvis barbarer och åtminstone den gamle trotjänaren är slav. De står lägre i hierarkin än de kungliga männen och är således representanter för en underordnad maskulinitet. De stödjer Agamemnon för att det skall gå denne så väl som möjligt och bidrar därmed till att vidmakthålla den hegemoniska maskulinitet som Agamemnon har gentemot sitt *oikos* och annat tjänstefolk. Connell delar in underordnade maskuliniteter i fyra undergrupper, men som angivet under avsnittet ”Teori”, avstår jag ifrån att definiera vilken undergrupp de båda männen tillhör.

5.2.2 Femininiteter

Det finns tre kvinnliga grekiska karaktärer i dramerna, Klytaimestra, Helena och den unga Ifigenia. Klytaimestra föddes med kunglig börd i Sparta, giftes bort en första gång och fick ett barn, varefter Agamemnon dödade hennes förste make och barn och våldtog henne. Därefter giftes hon bort ännu en gång och nu med Agamemnon. Trots Agamemnons brutalitet gentemot henne har hon varit en exemplarisk hustru till honom. Hon har varit lojal, uppträtt anständigt och fött honom legitima barn. Hon kan, enligt Connells kategorisering, anses representera en *emphasized femininity*, som stöttar sin make och hans *oikos*. Detta gör hon ända till den tidpunkt, då hon blir varse hans planer på att offra deras dotter Ifigenia. Då ändrar hon sig och framför hot om att hämnas på honom, vilket hon enligt myten också senare verkställer.

Klytaimestras syster Helena föddes också kunglig men var dessutom av gudomlig börd, då hennes far enligt myten var Zeus. Hon var också en stödjande hustru ända fram till dess att hon enleveras av Paris och beger sig till Troja med honom. När hon gör det, förlorar hon sin plattform i Sparta och får ingen ny i Troja. Hon föraktas av grekerna och hon vinner ingen respekt i Troja. Hennes svärmor, Hekabe, anklagar henne för att, utöver att ha dragit elände över Troja, vara förförisk och endast intresserad av en luxuös tillvaro. Helena har inte stött patriarkatet såsom en grekisk kvinna borde och kan inte anses vara en representant för en *emphasized femininity*.

Ifigenia är underställd sin far som är *kyrios* i familjen. Hon har hela sitt liv varit en älskad dotter som har hedrat sin far. När hon anlät till Aulis och förstätt att Agamemnon planerar att låta döda henne, protesterar hon till att börja med och försöker beveka sin far att slippa dö. När hon inser att det är lönlöst byter hon inställning och bestämmer sig för att offra sig för

Hellas. I och med detta blir Ifigenia en ung kvinna som anpassar sig till patriarkatet och till fullo stödjer det.

Av de grekiska kvinnorna är Klytaimestra och Ifigenia stöttande och får betraktas som representanter för en *emphasized femininity*, Klytaimestra dock endast fram till den punkt, då det står klart för henne att Agamemnon tänker döda dottern. Då blir hon istället representant för en protesterande femininitet. Helena, däremot, är dramerna igenom att betrakta som tillhörig denna sistnämnda grupp. Det framgår av dramerna att det var hårt tryck på kvinnorna att tillhöra en *emphasized femininity*. Den kvinna som representerade en femininitet som gjorde uppror mot eller inte anpassade sig till underordningen straffades av män men också av kvinnor. Ett exempel på detta är Menelaos uttalande i *Trojanskorna* om att Helena, när hon kommer till Argos, skall få "... för sin onskas skull, en ond och rättvis död, som visar kvinnor vad som anstår dem. Om dygd är svårt ska hennes öde inge en sån skräck att galenskapen skingras hos den sjukaste."³⁶⁷ Ett annat exempel är Hekabes fördömande av Helena som en lycksökerska, vilket är diametralt annorlunda än hennes inställning till sin andra sonhustru, Andromache. Ytterligare ett är Klytaimestras benämning av henne som hora.³⁶⁸

I dramerna finns en rad kvinnliga trojanska karaktärer. Till denna kategori hör Andromache, kören av trojanskor, Hekabe, Polyxena och Cassandra. Andromache är det perfekta exemplet på en kvinna som uppfyller alla de grekiska idealen för hur en kvinna skall vara. Hon försökte göra allt som ansågs passande för kvinnor, vilket innebar att hon såg till att vara oantastlig. Hon höll sig hemma för att inte få dåligt rykte, även om hon egentligen hade en längtan att komma ut. Hon aktade sig för kvinnoskvaller och såg till att det inte kom in i hemmet. Hon anpassade sig helt efter sin man och hans humör och höll tyst när det erfordrades. Hon bestämde i frågor endast när det var "tillåtet" annars fick hennes man göra det. Hon är till skillnad från Helena omtyckt och aktad av sin svärmor Hekabe. Hon är således helt och hållet en representant för en *emphasized femininity* som stöttar sin man. Det visar sig i *Trojanskorna* att hon förväntas att på samma sätt stötta sin nya man som hon tilldelas, vilket framgår av att Hekabe säger till henne: "... lämna nu din Hektors öde. Dina tårar kan ju faktiskt inte rädda honom. Ära du din nya man, ge honom lust att hålla av din karaktär."³⁶⁹

³⁶⁷ Eur. *Tro.* 1055-1059.

³⁶⁸ Eur. *IA.* 1169.

³⁶⁹ Eur. *Tro.* 696-699.

Kören består av tidigare gifta trojanska kvinnor, som efter Trojas fall blivit slavar i grekernas händer. De beskrivs som hedervärda kvinnor som stöttat sina makar som nu dött i striderna. Även dessa kvinnor måste anses representera en *emphasized femininity*.

Hekabe är en gammal kvinna. Hon föddes med kunglig börd och giftes kungligt med Priamos. Hon har på alla sätt ”skött sig” och blivit en matriark i kungahuset. Hon har helhjärtat stöttat det kungahus hon giftes in i. Hon bär motgångarna som drabbar henne genom grekernas seger med stoiskt lugn och pragmatism, eftersom det hör till spelets regler att segraren i krig är den som bestämmer vad som skall hända med henne och alla andra som tagits som slavar. När det gäller den oförrätt som thrakiern Polymestor utsätter henne för, är det dock en annan sak. Han är inte segrare i ett krig utan en gästvän som grovt har missbrukat ett förtroende. Hekabe hämnas oförrätten och hon utför den blodshämnd, som i först hand skulle utförts av en manlig anförvant. Hon tar därvid närmast på sig rollen av *kyrios* i sin avlidne makes tillintetgjorda *oikos*. Hekabe är en representant för en *emphasized femininity* som en följd av hennes agerande när Priamos levde men också efter Trojas fall.

Polyxena väljer, när grekerna bestämmer sig för att offra henne på Akilles grav, att inte låta sig ledas till offeraltaret utan att gå dit frivilligt. Hon har inget alternativ; antingen går hon värdigt till offerplatsen eller också dras hon dit med våld av grekerna. Hon blir beundrad av grekerna för sitt modiga förhållningssätt och hedrar på så sätt kungahuset i Troja och sin far posthumt.

Kassandra blir mer eller mindre galen när hon skall bli Agamemnons slavinna. Hon betar sig som om hon skall gå till sitt bröllop. Hekabe är bekymrad över hennes beteende, men Kassandra försäkrar henne att hon skall se till att Agamemnon förs till den hämnd som är avsedd för honom. Genom detta kan hon betraktas som en ung kvinna som stödjer sitt gamla *oikos* och betar sig som en god dotter.

Samtliga trojanska kvinnor är således stöttande mot sina män och deras *oikoi* och tillhör en *emphasized femininity*. Intressant att notera är att inom gruppen trojanska kvinnor kan urskiljas en hierarki. Samtliga dessa kvinnor är efter Trojas fall slavar, men den hierarki som fanns medan Troja var självständigt fortlever även efter krigsförlusten, vilket kan utläsas av att den tidigare drottningen, Hekabe, passas upp av de tidigare undersåtarna, exempelvis vid dödandet av Polymestor.³⁷⁰

³⁷⁰ Eur. *Hec.* 99-100, (1145-1175).

5.3 Hjältar eller antihjältar?

De gamla grekiska hjältarna framställs inte av Euripides som några större föredömen. Agamemnon är feg och saknar i *Ifigenia i Aulis* rättrådighet och i *Trojanskorna* besinning. Menelaos saknar besinning i sin opassande besatthet av Helena och saknar emellanåt också rättrådighet. Odysseus är en bufflig skurk, som saknar rättrådighet. Akilles visar sig, trots sitt rykte som grekernas stridsdugligaste man, vara räddhågsen och vek. Euripides skildring av dessa män skiljer sig från den glorifierade bild som Homeros beskriver. Agamemnon är i *Iliaden* obestriddligen den självklare härföraren som accepteras av hären,³⁷¹ och Menelaos beskrivs där som en tapper stridsman. Odysseus kan i *Iliaden* vara bufflig men är också klok och hanterar frågor med finesse och anförtros känsliga uppdrag som att föra Chryseis till sin fader.³⁷² Akilles är grekernas bästa stridsman, men sitter dock hos Homeros under större delen av tiden och surar över att Agamemnon tagit Briseis ifrån honom.

Det är inte enbart i de tre dramer som jag behandlar i denna uppsats som Euripides låter gamla grekiska hjältar framställas på ett föga hjältemässigt sätt. Jason i *Medea* (från 431 f.Kr.) är ett sådant exempel. Han har gift sig med Medea, prinsessan från Kolchis, och bosatt sig hos kungen i Korinth. Han sviker emellertid Medea, eftersom han vill öka sin status i Korinth, och skiljer sig från henne för att gifta sig med prinsessan i kungariket istället. Han sviker därmed det löfte han givit Medea.³⁷³ Han låter sig dock luras av Medea och tror att hon skall finna sig i hans nya äktenskap.³⁷⁴ Medea hämnas emellertid gruvligt på honom genom att döda prinsessan, dennas far kungen och sina och Jasons två små söner.³⁷⁵ Jason saknar således rättrådighet och vishet. Ytterligare ett exempel är Admetos, som i *Alkestis* (från 438 f.Kr.) uppträder föga rättrådigt och manligt. Han var gift med Alkestis och hade med henne två små barn. Han hade drabbats av ödet att han skulle dö men får veta att han skall få leva om någon annan skickas till Hades i hans ställe. Admetos försöker få vänner och föräldrar att offra sig, men ingen är villig att göra det förutom Alkestis.³⁷⁶ Admetos blir förgrymmad på sina föräldrar, som inte vill offra sig, och säger att han inte vill kallas deras son och att han inte

³⁷¹ Hom. *Il.* 3.178-179, 4.223-224.

³⁷² Hom. *Il.* 1.439-441.

³⁷³ Eur. *Med.* 17-18.

³⁷⁴ Eur. *Med.* 869-885.

³⁷⁵ Eur. *Med.* 1136-1230, 1236-1242.

³⁷⁶ Eur. *Alk.* 17-18.

kommer att ta hand om dem och ombesörja deras begravning, vilket var ett stort brott mot hur en son skulle bete sig.³⁷⁷ När Alkestis skall till att dö, är Admetos förbi av sorg och betar sig rent feminint, i det att han utför den roll som normalt tillkom kvinnor vid dödsfall. Admetos brister vad gäller rättrådighet och besinning.

De trojanska hjältarna, och här bortses från Paris, är i *Trojanskorna* och *Hekabe* lika framstående som i *Iliaden*, där Homeros inte gjorde någon skillnad vad gäller hjältemod mellan greker och trojaner. Euripides utrustar de trojanska männen med alla de grekiska dygderna. Hall menar att den stora skillnaden hos Homeros inte går mellan greker och barbarer utan mellan aristokrater och vanligt folk. En kung är *primus inter pares* i sitt kungadöme och det är där ingen skillnad mellan greker och trojaner.³⁷⁸

Man kan fråga sig varför Euripides valde att framställa de gamla grekiska hjältarna, som högst ordinära män med gott om fel och brister. Grube anser att Euripides hade för vana att spegla verkligheten i sina dramer och torde med det också mena att Euripides inte ville försköna hjältarna.³⁷⁹ Blaiklock menar att Euripides hade för vana att framställa de grekiska hjältarna som vanliga män. Han anser att författaren hade en djup insikt om den mänskliga naturen och att, när han såg hur kriget mellan Sparta och Athen förändrade hans medmänniskor, det för honom var naturligt att betrakta de gamla myterna i ett nytt och kritiskt ljus. Lefkowitz har uppfattningen att Euripides gjorde realistiska porträtt av sina karaktärer och framställde dem som omoraliska, kortsiktiga, arga och passionerade.³⁸⁰

Hall refererar till att det i bevarade tragedier, särskilt hos Euripides, finns exempel på grekiska karaktärer som betar sig som barbarer och icke-grekiska som agerar enligt grekiska värderingar.³⁸¹ Hon diskuterar olika anledningar till det och konstaterar att många av de nobla icke-grekerna är trojanska och diskuterar om trojaner kunde ha en mellanposition mellan greker och barbarer. De trojanska änkorna beskrivs som nobla och Hall utgår ifrån att författaren inte ville minska sympatin för dem. Ett annat skäl kunde vara att vissa av de greker som beskrivs som barbarer var från Peloponnesos, såsom atriderna, och att under kriget mellan Sparta och Athen tragöden ville svartmåla de peloponnesiska karaktärerna, varvid trojanerna istället fick spela de nobla. Hall anser dock att det är omöjligt att fastställa vad som låg bakom Euripides val att invertera de moraliska beteendena hos hans grekiska och

³⁷⁷ Eur. *Alk.* 71-72, 78-79.

³⁷⁸ Hall 1989, 14-15.

³⁷⁹ Grube 1941, 6-9.

³⁸⁰ Lefkowitz 2016, 19.

³⁸¹ Hall 1989, 211.

barbariska karaktärer.³⁸² Hon är av uppfattningen att Euripides var påverkad av sofisterna på det sättet att han kunde argumentera för olika positioner och att hans syn på greker och barbarer är lika svår att fastställa som hans syn på kvinnor, aristokrater eller religion.³⁸³

Enligt min mening är det slående att det är i ett inte försumbart antal dramer som Euripides framställer de gamla grekiska hjältarna i ett mindre fördelaktigt ljus. Eftersom de dramer jag nämner i denna uppsats framfördes under en lång tidsperiod, tyder det på att det var något annat än ett enstaka infall från Euripides sida. Euripides sätt att framställa de grekiska hjältarna kan vara ett utslag av det som Sofokles, enligt Aristoteles, sade om hans och Euripides skilda sätt att skildra människor. Sofokles ansåg att han själv tecknade människor såsom de borde vara, medan Euripides utmålade dem sådana de faktiskt var.³⁸⁴ Euripides kan därför ha valt att beskriva sina grekiska hjältar såsom han uppfattade att män normalt var utan några försköningar. Detta förklarar dock inte varför det endast var de grekiska hjältarna som degraderades till vanliga män, medan de trojanska hjältarna fick behålla sina hjälteglorior. Hade Euripides ett särskilt horn i sidan till de gamla grekiska hjältarna eller var det så att Euripides inte ansåg trojanerna lika viktiga som grekerna och att han därför lät dem ha kvar sin homeriska skönmålning? Eller var det så att hans positiva beskrivning av de trojanska hjältarna skulle fungera som en kontrast som ytterligare framhävde hans kritiska inställning till de grekiska hjältarna? Även om Euripides är mer kritisk mot de grekiska hjältarna än de trojanska, uppfattar jag att det finns en outtalad premiss i dramerna som innebär att grekerna var överordnade trojanerna. Något som tyder på det är Ifigenias tidigare refererade uttalande att hellenerna skall ha makt över barbarerna och inte tvärtom och att barbarerna är trälar i motsats till grekerna.³⁸⁵ Euripides sätt att beskriva de grekiska hjältarna förefaller inte vara kopplat till det peloponnesiska kriget eller synpunkter som han kan ha haft på det, eftersom han även beskrivit grekiska hjältar med fel och brister i andra dramer än krigsdramer såsom Jason och Admetos.

5.4 Euripides och det peloponnesiska kriget

De dramer jag behandlar utspelar sig antingen i upptakten till det trojanska kriget eller direkt efter att grekerna vunnit över trojanerna. Euripides ger en gripande och av allt att döma

³⁸² Hall 1989, 212-221.

³⁸³ Hall 1989, 221-222.

³⁸⁴ Arist. *Poet.* 1460b33.

³⁸⁵ Eur. *IA.* 1400-1401.

verklighetstrogen skildring av de fasor som kriget innebär särskilt för kvinnor och barn. De trojanska kvinnorna får se sina män slaktas och själva går de en oviss framtid till mötes som slavinnor till någon grek och skiljs i många fall också från sina barn. Kvinnorna har haft en välbärgad tillvaro och får nu finna sig i att behandlas utan respekt och kanske våldtas. Vi får ta del av en vedervärdig beskrivning, där den lille Astyanax skiljs från sin mor och kastas ut från krönet på Trojas mur för att dödas i fallet. Vi får också följa den hjärtskärande redogörelsen för offrandet av Polyxena. Krigets grymheter och hur detta upplevs av dem som drabbas skildras på ett mycket inkännande sätt av Euripides.

Alla tre dramerna skrevs under det att kriget mellan Sparta och Athen pågick. Kriget började 431 f.Kr. Det första dramat, *Hekabe*, skrevs ca 425 f.Kr, *Trojanskorna* 415 f.Kr och *Ifigenia i Aulis* framfördes 405 f.Kr. Kriget avslutades först 404 f.Kr. Det är svårt att tro att Euripides inte påverkades av det peloponnesiska kriget eller att han inte hade det i tankarna när han skrev dramerna. Också massakern på Melos 416 f.Kr. kan ha påverkat honom att skriva *Trojanskorna*, även om det råder delade meningar mellan forskare om det var så eller ej. Frågan är vad Euripides hade för avsikt med sina dramer. Var han motståndare till kriget eller var han endast ute efter att ge en realistisk skildring av vad ett krig innebär? Beträktade han krig som ett uttryck för en fåfänglig maskulinitet som han var kritisk till, beaktat hans beskrivning av de gamla grekiska hjältarna? Detta går inte att få vetskap om, utan vi kan bara spekulera. För egen del har jag svårt att tro att han skrev dessa dramer med deras hemska skildringar av kriget utan att vilja påverka publiken att ifrågasätta krigandet. Om det var på det sättet kan man tänka sig att Euripides av sin samtid ansågs brista i patriotism, men denna fråga går utanför syftet med denna uppsats och kan vara något att undersöka i annat sammanhang.

Euripides ger också i *Trojanskorna* ett prov på sin förmåga att tänka utanför ”boxen” genom den reflektion som han låter Cassandra göra om vem som kriget drabbar hårdast, de belägrade trojanerna som förlorar kriget eller grekerna som står som vinnare men tillbringar tio år på slagfältet. Om grekerna säger hon: ”De kriget tog såg aldrig sina barn igen, blev aldrig svepta av sin hustru, ruttnar nu i främlingsjord. Och likadant därhemma, många hustrur dog som änkor, andra miste alla sina barn, så ingen vårdar deras grav.”³⁸⁶ Om trojanerna säger hon: ”Trojanerna fick dö för fosterlandet, det ger ära. De som stupade för lansens, de bars hem som lik av sina nära, blev begravda av familjens händer och blev famnade av fosterlandets

³⁸⁶ Eur. *Tro.* 377-381.

jord. Trojanerna, de som inte dog i strid, levde hela tiden, dag för dag, med hustrur och med barn, glädjeämnen som akajer saknade.”³⁸⁷

³⁸⁷ Eur. *Tro.* 386-398.

6. SLUTSATSER

6.1 Är hjältarna representanter för en hegemonisk maskulinitet?

Av de i de tre dramerna förekommande grekiska hjältar som jag undersökt, Agamemnon, Menelaos, Odysseus och Akilles, är det endast Odysseus som är en representant för en hegemonisk maskulinitet i alla avseenden. Han är den som reellt, som informell ledare, står högst i hierarkin bland de grekiska kungarna. Detta gör han på grundval av yttre attribut, som inte är annorlunda än de övriga grekiska hjältarnas, som hög börd, grekisk etnicitet, ansevärd ålder och eget *oikos* men i synnerhet beroende på sina personliga egenskaper, mod, hänsynslöshet, beslutsförmåga och övertalningsförmåga.

Agamemnon är den av de grekiska kungarna som formellt står högst i hierarkin som ledare för krigståget mot Troja, men han står reellt sett under Odysseus i hierarkin. Agamemnon har samma yttre attribut som Odysseus men har andra personliga egenskaper. Han är vek, rädd och saknar besluts- och övertalningsförmåga. Agamemnon styr däremot sin familj och är i relation till denna och till sitt tjänstefolk att betrakta som en representant för en hegemonisk maskulinitet. I sin roll som krigsherre är han dock inte på grund av sin underordnade roll gentemot Odysseus.

Menelaos har som de övriga grekiska kungarna alla de rätta yttre attributen för att komma ifråga som en representant för en hegemonisk maskulinitet. Han har under krigsföretaget en bufflig och hård för attityd och får anses ha en hegemonisk maskulinitet i sin roll som krigare. Gentemot sin hustru är han dock eftergiven och kan i den rollen inte anses som representant för en hegemonisk maskulinitet.

Akilles är i *Ifigenia i Aulis* vek och saknar mod och kan inte, trots de rätta yttre attributen och sitt rykte som grekernas bästa stridsman, anses vara representant för en hegemonisk maskulinitet.

De trojanska hjältarna Priamos och Hektor har alla de rätta yttre attributen för en hegemonisk maskulinitet med undantag av "rätt" etnicitet, då de är trojaner och inte greker och de besitter alla de grekiska dygderna. Då en hegemonisk maskulinitet kan existera på olika geografiska nivåer, får både Priamos och Hektor anses som representanter för en regional, trojansk, hegemonisk maskulinitet. Kungasonen Paris, däremot, är vek och femininiserad och kan inte anses som representant för en hegemonisk maskulinitet.

6.2 Samverkan mellan hjältarnas maskuliniteter och andra maskuliniteter och femininiteter

En underordnad maskulinitet representeras i dramerna av den gamle tjänaren i *Ifigenia i Aulis* och Talthybios. De ingår i Agamemnons närmaste krets och är lojala mot och stöttar honom till alla delar. Som angivet under avsnittet ”Teori” definierar jag inte vilken typ av underordnad maskulinitet som de representerar.

Alla kvinnor som analyserats i denna uppsats är, med undantag av två, representanter för en *emphasized femininity*. De stöttar sina respektive *kyrioi* antingen de är fäder eller makar på alla tänkbara sätt. De gör så genom att uppträda värdigt och hedrande och några av dem till och med genom att låta sig offras eller genom att verkställa en blodshämnd som ålegat en manlig, död anförfant. De två kvinnor som inte är representanter för en *emphasized femininity* är dels Klytaimestra, som tillhör denna grupp till att börja med, men som protesterar mot underordningen när Agamemnon bestämmer sig för att offra Ifigenia, och dels Helena som protesterar mot underordningen genom att förlöpa hemmet i Sparta och bege sig till Troja med Paris.

De underordnade maskuliniteterna och kvinnorna som representerar en *emphasized femininity* medverkar genom sitt beteende till att skapa och vidmakthålla en hegemonisk maskulinitet.

6.3 Euripides syn på hjältarna

Euripides degraderar de grekiska hjältarna till den nivå som vanliga män befinner sig på med alla fel och brister. Han beskriver dem inte som hjältar utan istället som antihjältar. Enligt min mening gör han det av det skälet att han hade god insikt i den mänskliga naturen och han valde att beskriva de s.k. hjältarna på ett realistiskt sätt d.v.s. utan att försköna dem. Detta gjorde han inte för att han ville utsätta dem för missaktning utan endast för att han ville ge en naturtrogen bild av dem. Han ville helt enkelt visa den manliga publiken hur män är och få dem att reflektera över det.

Euripides beskriver inte de trojanska hjältarna på samma sätt. Dem låter han förbli förskönade och glorifierade. Detta bottnar enligt min mening i att de trojanska hjältarna inte var lika viktiga som de grekiska hjältarna i ett drama som skulle framföras för en grekisk publik. Grekerna kunde inte förväntas känna igen sig själva i trojanerna på samma sätt som de kunde förväntas känna igen sig i grekerna.

Vad som låg bakom Euripides sätt att framställa de mytiska hjältarna är dock något som det endast går att spekulera om och det går aldrig att få vetskap om hans uppfattning om dem.

6.4 Euripides syn på krig

Under hela den tidsperiod under vilken de tre dramerna uppfördes, närmare tjugo år, pågick det peloponnesiska kriget. Euripides har i dramerna gett fasansfulla beskrivningar av krigets konsekvenser. För min del har jag svårt att tro att han skrev dramerna utan att avsikt att få publiken att ifrågasätta kriget, men det går inte att få vetskap om vad hans intention med dramerna var.

7. SAMMANFATTNING

Syftet med uppsatsen är att undersöka maskuliniteter hos hjältarna i tre av Euripides dramer, *Ifigenia i Aulis*, *Trojanskorna* och *Hekabe*. De frågeställningar som behandlas är om hjältarna kan anses representera en hegemonisk maskulinitet, hur hjältarnas maskuliniteter samverkar med andra maskuliniteter och med femininiteter och vad som kan utläsas om Euripides syn på hjältarna och på krig.

Undersökningen görs med tillämpning av Raewyn Connells maskulinitetsteori och teorin om intersektionalitet. Metoden för undersökningen är närläsning av ovannämnda tre dramer samt studium av modern litteratur.

Den grekiska tragedin har varit föremål för omfattande forskning särskilt under de senaste århundradena. Maskuliniteter i dramerna har undersökts, men utan att någon användning av maskulinitetsteorier har skett, vilket är i linje med att användningen av maskulinitetsteorier inom antikforskningen generellt har varit sparsam. Denna uppsats är därför ett bidrag till en fokuserad analys av maskuliniteter i grekiska tragedier genom tillämpning av Connells maskulinitetsteori.

För att undersöka om hjältarna kan anses representera en hegemonisk maskulinitet, har också underordnade maskuliniteter och femininiteter i dramerna undersökts, eftersom en hegemonisk maskulinitet alltid formeras i relation till underordnade maskuliniteter och femininiteter. De hjältar som undersökts är på den grekiska sidan Agamemnon, Menelaos, Odysseus och Akilles och på den trojanska sidan Priamos, Hektor och Paris.

Slutsatsen avseende de grekiska hjältarna är att Odysseus representerar en hegemonisk maskulinitet, medan Agamemnon gör det i förhållande till sitt *oikos* men inte i sin roll som befälhavare för krigsexpeditionen, Menelaos gör det i sin roll som krigsherre men inte i sin roll som *kyrios* och att Akilles inte representerar en hegemonisk maskulinitet alls.

Anledningen härtill är att, fastän alla fyra hjältarna har de yttre attribut som hög börd, tillräckligt hög ålder, eget *oikos* och grekisk etnicitet som borde medföra en ledande ställning, flera av dem saknar de personliga egenskaper som erfordras för att äga en hegemonisk maskulinitet, främst mod, beslutskraft och övertalningsförmåga. Vad avser de trojanska hjältarna så är slutsatsen att Priamos och Hektor representerar en regional, trojansk, hegemonisk maskulinitet på grund av yttre attribut och personliga egenskaper. Paris däremot saknar både vissa viktiga yttre attribut och har personliga egenskaper, som feminint yttre och beteende, som gör att han inte kan anses som en representant för en hegemonisk maskulinitet.

Min slutsats avseende Euripides syn på de grekiska hjältarna är att han hade för vana att framställa personer på ett realistiskt sätt såsom de var och inte som de borde vara och att detta var anledningen till att han degraderade dem från hjältar till antihjältar. Han gjorde inte samma sak med de trojanska hjältarna, vilket jag bedömer berodde på att Euripides inte tillmätte dem samma vikt i dramer riktade till en grekisk publik. Vad som låg bakom hans sätt att teckna de grekiska hjältarna är emellertid något som det inte går att få vetskap om.

När det gäller Euripides syn på kriget är min slutsats att han knappast kan ha skrivit dramerna med sina gripande skildringar av människoöden utan att vilja påverka publikens syn på kriget, men inte heller detta är något som det går att få vetskap om.

BIBLIOGRAFI

Antika källor

- Aristoteles, *Poetics*, i översättning av Stephen Halliwell, 1987, London.
- Aristoteles, *Politiken*, i översättning av Karin Blomqvist, 2003, Sävedalen.
- Aristoteles, *Retoriken*, i översättning av Johanna Akujärvi, 2012, Ödåkra.
- Euripides, *Alkestis*, i översättning av Hjalmar Gullberg, 1933, Stockholm.
- Euripides, *Hekabe*, i översättning av Tord Baeckström, 1985, *Fenix. Tidskrift för humanism* 1:85, 52-107.
- Euripides, *Hecuba*, i översättning hos digitala *Perseus collection*.
- Euripides, *Ifigenia i Aulis*, i översättning av Göran O. Eriksson och Jan Stolpe 2014, Stockholm.
- Euripides, *Medea*, i översättning av Agneta Pleijel och Jan Stolpe, 2012², u.o.
- Euripides, *Trojanskorna*, i översättning av Agneta Pleijel och Jan Stolpe 2014, Lund.
- Hesiodos, *Works and days*, i översättning hos digitala *Loeb classical library*.
- Herodotos, *Historia*, i översättning av Claes Lindskog, reviderad av Gerhard Bendz och Axel Lindskog, u.å., Stockholm.
- Homeros, *Iliaden*, i översättning av Ingvar Björkeson 2009², Stockholm.
- Homeros, *Odysseen*, i översättning av Ingvar Björkeson 2008³, Stockholm.
- Platon, *Staten*, i översättning av Jan Stolpe, 2017², Stockholm.
- Thucydides, *Kriget mellan Sparta och Athen*, i översättning av Sture Linnér, 1978, Stockholm.
- Xenofon, *Oeconomicus*, i översättning hos digitala *Loeb classical library*.

Modern litteratur

- Ardener, S. 1993. 'Ground rules and social maps', i *Women and space, ground rules and social maps*, ed. Shirley Ardener, Oxford & Providence.
- Ault, B.A. 2000. 'Living in the Classical polis. The Greek house as microcosm', *CW* 93:5, 483-496.
- Baeckström, T. 1985. 'Euripides' *Hekabe*', *Fenix. Tidskrift för humanism* 1:85, 52-107.
- Berg, H. 2010. *Constructing Athenian masculinities. Masculinities in Theophrastus' characters and Menander's comedies*, Uppsala.

- Blaiklock, E.M. 1952. *The male characters of Euripides. A study in realism*, Wellington.
- Buxton, R. 2004. *Den grekiska mytologins värld*, Stockholm.
- Burnett, A.P. 1971. *Catastrophe survived. Euripides' plays of mixed reversal*, Glasgow & London.
- Burnett, A.P. 1998. *Revenge in Attic and later tragedy*, London & Los Angeles.
- Carbado, D.W. et al 2013. 'Intersectionality. Mapping the movements of a theory', *Du Bois review* 10:2, 303-312.
- Collard, C. 1981. 'Euripides', *GaR New surveys in the classics* 14, London & Oxford.
- Conacher, D.J. 1967. *Euripidean drama. Myth, theme and structure*, London & Toronto.
- Connell, R.N. 1987. *Gender and power, society, the person and sexual politics*, Oxford.
- Connell, R.N. 1995. *Masculinities*, Berkely & Los Angeles.
- Connell R.N. & Messerschmidt, J.W. 2005. 'Rethinking the concept', *Gender and society* 19:6, 829-859.
- Crenshaw, K. 1991. 'Mapping the intersectionality, identity politics, and violence against women of color', *Stanford law review*, 43:6, 1241-1299.
- Croally, N.T. 1994. *Euripidean polemics*, Cambridge & New York.
- Des Bouvrie, S. 1990. *Women in Greek tragedy*, Oslo.
- Ducrey, P. 2015. 'War in the feminine in ancient Greece', i *Women & war in antiquity*, eds. J. Fabre-Serris & A. Keith, Baltimore.
- Dyson, M. et al. 2000. 'The funeral of Astyanax in Euripides' *Troades*', *JHS* 120, 17-33.
- Easterling, P.E. & Knox, B.M.W. eds. 1985. *Cambridge history of Classical literature I*, Cambridge.
- Ekroth, G. 2002. *The sacrificial rituals of Greek hero-cults in the Archaic to the early Hellenistic periods*, Liège.
- Elliot-Sorum, C. 1992. 'Myth, choice, and meaning in Euripides' *Iphigenia at Aulis*', *AJPhil.* 113:4, 527-542.
- Fabre-Serris, J. et al. 2015. *Women & war in antiquity*, Baltimore.
- Foley, H.P. 1982. 'Marriage and sacrifice in Euripides' *Iphigeneia in Aulis*', *Arethusa* 15:1, 159-180.
- Foley, H.P. 1985. *Ritual irony, poetry and sacrifice in Euripides*, Ithaca & London.
- Foley, H.P. 2001. *Female acts in Greek tragedy*, Princeton.
- Foxhall, L. 2013. *Studying gender in Classical antiquity*, Cambridge & New York.
- Gaca, K.L. 2010. 'The andropodizing of war captives in Greek historical memory', *TAPA* 140, 117-161.

- Garnsey, P. 1996. *Ideas of slavery from Aristotle to Augustine*, Cambridge & New York.
- Goldhill, S. 1986. *Reading Greek tragedy*, Cambridge & London.
- Grube, G.M.A. 1941. *The drama of Euripides*, London.
- Hagelin, L. 2015. 'Nya perspektiv på maskuliniteter i det antika Rom. Dygden *virtus* och frigivna slavar som ett exempel', i *Gender, history, futures. Report from the XI Nordic women's and gender history conference, Stockholm, Sweden, August 19-21 2015*, eds. Nyström, D. & Overud, J., Stockholm, 77-84.
- Hagelin, L. 2019. 'Roman freedmen and *virtus*. Constructing masculinity in the public sphere', i *Family lives. Aspects of life and death in ancient families*, (Danish studies in Classical archaeology. Acta hyperborea 15), eds. Böggild Johannsen, K. & Hjarl Petersen, J. Köpenhamn, 191-205.
- Hall, E. 1989. *Inventing the barbarian. Greek self-definition through tragedy*, Oxford.
- Hall, E. 2010. *Greek tragedy. Suffering under the sun*, New York & Oxford.
- Hirdman, Y. 1988. 'Genussystemet. Teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning', i *Maktutredningen*, Uppsala.
- Hopkins, P. 2017. 'Social geography I. Intersectionality', *Progress in human geography*, 1-11.
- Hunter, V. 1990. 'Gossip and the politics of reputation in Classical Athens', *Phoenix* 44:4, 299-325.
- Kirkwood, G.M. 1947. 'Hecuba and nomos', *TAPA* 78, 61-68.
- Kitto, H.D.F. 1939. *Greek tragedy. A literary study*, London.
- Knox, B.M.W. 1966. 'Second thoughts in Greek tragedy', *GRBS* 66:7, 3, 213-232.
- Lefkowitz, M. 2016. *Euripides and the gods*, New York.
- MacDowell, D. 1978. *The law in Classical Athens*, London.
- Mendelsohn, D. 2002. *Gender and the city in Euripides political plays*, New York & Oxford.
- Messerschmidt, J.W. 2018. *Hegemonic masculinity. Formulation, reformulation and amplification*, London & New York.
- Montgomery, H. 1978. *Medelhavsvärldens historia till omkring 400 e.Kr.*, u.o.
- Morwood, J. 2014. 'Hecuba and the democrats. Political polarities in Euripides' play', *GaR* 61:2, 194-203.
- Mossman, J. 1995. *Wild justice. A study of Euripides' Hecuba*, New York & Oxford.
- Murray, G. 1946². *Euripides and his age*, London.
- Nevett, L. 2007. 'Greek houses as a source of evidence for social relations', *BSA Studies* 15, 5-10.

- Norwood, G.M.A. 1920. *Greek tragedy*, London.
- Nussbaum, M.C. 1986. *The fragility of goodness. Luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*, Cambridge & London.
- Persson, E. 2018. *Lust och plåga. Om kvinnlig hämnd i grekiska tragedier*, magisteruppsats Göteborgs universitet.
- Pomeroy, S.B. 1995². *Goddesses, whores, wives and slaves. Women in antiquity*, New York.
- Pritchard, D.M. 2014. 'The position of Attic women in democratic Athens', *GaR* 61:2, 174-193.
- Rosivach, V.J. 1999. 'Enslaving "barbaroi" and the Athenian ideology of slavery', *Zeitschrift für alte Geschichte* 48:2, 129-157.
- Ryzman, M. 1989. 'The reversal of Agamemnon and Menelaus in Euripides' *Iphigenia at Aulis*', *Emerita* 57:1, 111-118.
- Sansone, D. 2009². *Ancient Greek civilization*, Malden & Oxford.
- Schaps, D. 1982, 'The women in Greece in wartime', *CPhil.* 77:3, 193-213.
- Scodel, R. 1998. 'The captive's dilemma. Sexual acquiescence in Euripides *Hecuba* and *Troades*', *Harv. Stud.* 98, 137-154.
- Seaford, R. 1990. 'The structural problems of marriage in Euripides', i *Euripides, women and sexuality* ed. A. Powell, London & New York.
- Segal, C. 1990. 'Violence and the other. Greek, female, and barbarian in Euripides' *Hecuba*', *TAPA* 120, 109-131.
- Segal, C. 1993. *Euripides and the poetics of sorrow. Art, gender, and commemorations in Alcestis, Hippolytos and Hecuba*, Durham & London.
- Siegel H. 1980. 'Self-delusion and the volte-face of Iphigenia in Euripides *Iphigenia at Aulis*', *Hermes* 108, 300-321.
- Siegel, H. 1981. 'Agamemnon in Euripides' *Iphigenia at Aulis*', *Hermes* 109, 257-265.
- Sjöberg, B. 2012. 'More than just gender. The classical *oikos* as a site of intersectionality', i *Families in the Greco-Roman world*, eds. Laurence, R. & Strömberg, A., New York.
- Stolpe, J. 2014a. Förord till Euripides, *Ifigenia i Aulis*, Stockholm.
- Stolpe, J. 2014b. Förord till Euripides, *Trojanskorna*, Lund.
- Valentine, G. 2007. 'Theorizing and researching intersectionality. A challenge for feminist geography', *The professional geographer* 59:1, 10-21.
- Vellacott, P. 1975. *Ironic drama. A study of Euripides' method and meaning*, London & New York.

Wasserman, F.M. 1949. 'Agamemnon in the *Iphigeneia at Aulis*. A man in an age of crisis', *TAPA* 80, 174-186.

Wilkins, J. 1990. 'The state and the individual. Euripides' plays of voluntary self-sacrifice', i *Euripides, women and sexuality* ed. A. Powell, London & New York.

Zeitlin, F. J. 1996. *Playing the other. Gender and society in Classical Greek literature*, Chicago & London.

Nättkällor

Gould, J.P.A. 2012. 'Euripides', *OCD*, www.oxfordreference.com

Kain, P. 1998. *How to do a close reading*, www.writingcenter.fas.harvard.edu